

Štúdie venované Branislavovi Varsikovi

HISTORIA NOVA 21

Editor

Peter Podolan

STIMUL

Bratislava 2023

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

KATEDRA
SLOVENSKÝCH DEJÍN

Štúdie venované Branislavovi Varsikovi

HISTORIA NOVA 21

recenzenti

prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.

PhDr. Peter Zelenák, CSc.

editor

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

autori

Eva Benková

Daniela Hrnčiarová

Miroslav Daniš

Peter Podolan

Publikácia je výstupom projektu VEGA 1/0139/21 „Slovenský intelektuál na križovatke tradície a moderny“ riešeného na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

© STIMUL, editori a autori textov. Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora diela; len nekomerčné použitie diela; nie je možné vytvárať odvodeniny diela bez predchádzajúceho súhlasu autora). Viac informácií o licencií a použití diela:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

vydavateľstvo

STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, 2023

<http://fphil.uniba.sk/stimul>

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

ISBN 978-80-8127-390-2

HISTORIA · NOVA

• • • dejiny prístupné všetkým • • •

zodpovedný redaktor

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

redakčná rada

prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.

prof. PhDr. Roman Holec, DrSc.

prof. Martin Homza, Dr.

prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

doc. Mgr. Martin Vašš, PhD.

PhDr. Eva Benková, PhD.

Mgr. Stanislava Kuzmová, MA, PhD.

adresa redakcie

Katedra slovenských dejín

Filozofická fakulta Univerzity Komenského

Gondova ul. 2

811 02 Bratislava 1

Slovenská republika

peter.podolan@uniba.sk

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

Branislav Varsik
(1904 – 1994)

obsah

nezabudnutý Branislav Varsík (Peter PODOLAN) 6

štúdie

Miroslav DANIŠ
*Branislav Varsík a jeho podiel na rozvoji všeobecných dejín
na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského* 7

Peter PODOLAN
Branislav Varsík a jeho rodný kraj 41

Daniela HRNČIAROVÁ
Branislav Varsík a reformácia na Slovensku 69

Eva BENKOVÁ
*Šľachta a zemianstvo v diele Branislava Varsika.
Ohliadnutie sa za dielom Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva* 80

dokumenty

Peter PODOLAN
Edícia archívnych materiálov Branislava Varsika 87

o autoroch 98

nezabudnutý Branislav Varsik

S menom Branislav Varsik sa stretne každý adept štúdia histórie. Nie je však isté či by ho v dnešnej dobe vôbec dokázal zaradiť – a kam. Odhliadnuc od vedeckého diela každý historik žije svoj život človeka. Vedecké dielo zostáva na očiach, o živote jednotlivca vie len úzky okruh ľudí. Branislav Varsik sa nachádza v pološere – jeho kužel svetla sa posunul, zašiel. Nie je to tak dávno. Stále žijú ľudia, ktorí si na neho dobre pamätajú. Šero však hustne, hrozí sa zmeniť na temnotu. Na Varsika vedca – a človeka – však nemienime zabudnúť.

Zdôrazniť treba, že to bol príslušník vôbec prvej generácie slovenských intelektuálov, ktorých rast umožnil vznik Československej republiky. Doba prevratu, prerodu spoločnosti a školstva – doba prvých maturantov oslobodeného Slovenska. A s týmto medzníkom počiatku „krátkeho“ 20. storočia mal Branislav Varsik – i s ohľadom na dátum narodenia – pred očami „celé krásné dvacáté stololetí“. Vo svojom živote tak zhustil všetky režimy pred zlomom v roku 1989. Do pamäti zahrnul korunované hlavy štátu, demokratických i ľudovodemokratických prezidentov. Ako každý občan musel čeliť zmenám v politickom nastavení, zmenám, ktoré sa tak často odzrkadľujú práve v poňatí práce historika. Popredný aktivista slovenských evanjelikov, marxistický historik. Musel sa meniť, aby nakoniec stále zostal sám sebou. Všetky zhubné ideológie, ktoré sa snažili v minulosti zgniaviť človeka v niečo neludské, zdá sa zmizli v minulosti. Nenávratne? Nové totalitné výzvy, nové politické procesy a čistky, obmedzenia slobodnej vôle i názoru jednotlivca, diktát zhora – to všetko sa vracia pod novými menami.

Varsik či Varsík. Problém, ktorý sa ukazuje už viac ako sto rokov. Aj keď Branislav Varsik určil podobu svojho priezviska s krátkym i, predsa dnes aj v minulosti použitie tejto podoby akoby vadilo tej jazykovej zvyklosti, ktorá z Wagnera robí Wágnera. Stretneme sa tak – a to aj v publikovanej podobe s množstvom textov signovaných Varsík. Táto rozkolísanosť však vonkoncom nie je problém. Identifikácii nevadí. Študent histórie, podpisujúci sa jednoducho Braňo, sa dočkal aj skomolenia krstného mena na Bronislav. Zdá sa, že ani to nie je koniec záhad okolo mena.

Ako utekajú roky a zväčšuje sa odstup, od osobného obrazu, spomienok a náčrtov sa ohnisko pohľadu presúva k chladnému a triezvemu vedeckému sprístupneniu. Ak vôbec. Je smutné pripomínať si osobnosti iba prostredníctvom jubileí a takpovediac nasilu. O to cennejšie je vrátiť sa k nim ako k starým priateľom mimo povinnosť, mimo akýkoľvek zväzujúci rámeč výročia. Branislava Varsika ako intelektuála, vedca a pedagóga sme si tak pripomenuli na vedeckom podujatí, ktorého pozvánka je priložená na konci tejto publikácie. Skromne sme sa vrátili k základom a kolíske, k zásadným a silným oblastiam činnosti jeho osobnosti aj historiografickým nuansám jeho diela. Písomnú podobu prednesených príspevkov prinášame v tejto publikácii.

Peter Podolan

štúdie

Branislav Varsik a jeho podiel na rozvoji všeobecných dejín na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského

Miroslav Daniš

Keď som v školskom roku 1979/80 prišiel študovať históriu na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského, profesor Branislav Varsik už bol v penzii, no ako pomocná vedecká sila v Historickom seminári som ho tu stretával ešte pomerne často. Zažil som aj niekoľko jeho prednášok z dejín stredoveku, niekoľko recenzných konaní na viacerých obhajobách kandidátskych či habilitačných prác. Vždy upútal svojráznym jazykom okoreneným myjavským nárečím, ale aj obrovskou vedeckou erudíciou a zanietenosťou obhajovať vedecké názory a opodstatnenosť slovenskej národnej identity v historickom priestore. Jeho vedecká výbušnosť sa vždy rýchlo menila na prostú prívetivosť. Pre odbor všeobecných dejín na FiF UK, ktorý sa oficiálne konštituoval na fakulte v roku 1964, bol prof. Varsik veľkou oporou a v ťažkých rokoch normalizácie predstavoval ako vedúci katedry (1968 – 1973) významný a stabilizujúci prvok. Nebolo veru ľahké ochrániť mladú vedeckú disciplínu v množstve politicko-straníckych zápasov o pravosť a pravovernosť ľudí i myšlienok. Mnohí si po rokoch pripisovali zásluhy na záchrane toho či onoho. Skromný, názorovo pevný a vedecky fundovaný profesor novovekých všeobecných dejín Varsik však mal rozhodne viac zásluh ako mu ich neskoršia doba pripisovala (v roku 1974 odišiel do penzie). Možno práve vďaka jeho vlastnosti byť roztržitý a v niektorých veciach akoby nepozorný, zväčša nedbalo prehliadal oficiálnu politickú líniu, čo pracovisku v mnohom pomohlo prežiť ťažké roky normalizácie len s minimálnymi ujмами. Profesor Varsik bol pripravený ubrániť kvalitné vedecké postuláty aj v tejto dobe. Jeho temperament a výbušnosť či exaktná argumentácia boli u neho vycibrené v polemikách s maďarskou a českou historiografiou o pôvode a starobylosti našej národnej histórie. V zápasoch však nebol nikdy zákerný a dokázal si vážiť aj mnohých svojich protivníkov. Varsik vedecky a metodologicky vyrástol na tradícii objektívnej pozitivistickej historiografie z obdobia prvej republiky a tú si s menšími povinnými kozmetickými úpravami udržal aj časoch marxistickej interpretácie dejín. Dá sa súhlasiť s vyjadrením J. Mlynárika, že práve vďaka B. Varsikovi, ktorý viedol svojich žiakov v rámci štúdia starších všeobecných a slovenských dejín v obdobnom duchu, sú napríklad synteticky spracované dejiny Slovenska z 80. rokov 20. storočia v rámci prvých dvoch

zvázkov solídne profesionálne spracované bez hlbokých a zásadných marxistických deformácií ich výkladu.¹

Životopisné údaje Branislava Varsika sú všeobecne a už encyklopedicky známe a preto sa im nie je potrebné nejak zvlášť venovať.² Pre poznanie jeho osobnosti však bude zaujímavé, ak uvediem jeho vlastnoručný životopis (doteraz nebol publikovaný), ktorý vyhotovil 21. decembra 1950 pre svojho zamestnávateľa, FiF UK. Uvádza v ňom celý rad cenných informácií nielen o svojej osobe, ale aj vedeckých aktivitách z rokov 1945 – 1950.³

Branislava Varsika a Alexandra Huščavu si ešte ako študentov všimol prof. Václav Chaloupecký. Huščavu Chaloupecký viedol k záujmu o slovenské stredoveké dejiny (zadal mu tému Kolonizácia Liptova do konca 14. storočia) a Varsika sa snažil nasmerovať na štúdium všeobecných dejín stredoveku (téma podnikania nemeckej rodiny Fuggerovcov v Uhorsku).⁴ Predpoklady pre štúdium všeobecných dejín Varsik mal, keďže štúdium histórie začal na univerzitách vo Viedni, v Prahe a v Paríži. Keď štúdiá v roku 1928 dokončil na bratislavskej univerzite, po kratšom pracovnom pôsobení v Krajinskom archíve v Bratislave, od roku 1933 ako docent začal na FiF UK prednášať staršie československé a neskôr aj stredoveké všeobecné dejiny. Jeho prednášky na fakulte trvali nepretržite až do roku 1974, kedy odišiel ako 70-ročný do dôchodku.⁵

Na filozofickej fakulte na poste profesora všeobecných dejín pôsobil od roku 1939. Vzťah prof. Varsika k odboru všeobecných dejín bol ojedinelý a výnimočný z niekoľkých hľadísk. Všeobecné dejiny vyučoval od roku 1938 do roku 1974, kedy ukončil svoje pedagogické pôsobenie. V roku 1940 sa stal prvým riadnym slovenským profesorom všeobecných dejín novoveku a v rokoch 1968 – 1973 bol vedúcim katedry všeobecných dejín na FiF UK. I napriek takémuto výnimočnému zástoju v rámci odboru všeobecných dejín sa vedecky venoval takmer výlučne slovenským dejinám, samozrejme v širšom kontexte európskych dejín. Práve tento fakt (teda že sa výlučne vedecky venoval slovenským dejinám) sa stal kontroverzným a diskutovaným najmä pri menovaní Varsika profesorom všeobecných

¹ MLYNÁRIK, Ján. *Českí profesori na Slovensku I. Českí profesori a ich slovenskí žiaci na Univerzite Komenského v rokoch 1919-1949*. Praha: Danubius, 1994, s. 175.

² Branislav Varsik (1904 – 1994), pôvodne archivár, od roku 1939 univerzitný profesor, DrSc (1957), člen korešpondent SAV 1964, dekan FiF UK 1942 – 1944, po dva razy predseda Slovenskej historickej spoločnosti (1948 – 1949 a 1961 – 1966). Hlavné diela: *Husitské revolučné hnutie a Slovensko, Osídlenie Košickej kotliny I.-III.*

³ Životopis uvádzame ako prílohu k štúdiu, keďže je pomerne rozsiahly a väčšina údajov nesúvisí priamo s témou príspevku.

⁴ NOVÁK Jozef – ROHÁČ, Juraj. *Heraldik bez erbu*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010, s. 61.

⁵ MLYNÁRIK, *Českí profesori*, s. 174.

dejín.⁶ O konkrétnych okolnostiach získania profesúry sme už písali v roku 2006.⁷ On sám si na menovanie za profesora všeobecných dejín novoveku spomína nasledovne: „V období druhej Československej republiky a autonómnej vlády Slovenska priniesol návrh na moje menovanie docent Dr. Ľudovít Knappek z Ministerstva školstva v Prahe do Bratislavy a stal sa predmetom ďalšieho pokračovania na moje menovanie. Pre československé dejiny boli sme však v Bratislave habilitovaní dvaja Slováci (mimoriadny profesor Dr. Daniel Rapant a ja) a nakoľko katedra všeobecných dejín bola po odchode prof. Dr. Josefa Borovičku uprázdnená, súhlasil som s návrhom Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave, aby som bol menovaný za profesora všeobecných dejín novoveku. Ešte pred menovaním podrobil som sa podľa habilitačného poriadku aj habilitácii pre odbor všeobecných dejín nového veku, ktorú mi potvrdil profesorský zbor FF UK v Bratislave uznesením z 18. februára 1939. 18.3.1939 som bol menovaný za mimoriadneho profesora všeobecných dejín nového veku. Od 1.4. prešiel som zo stavu úradníkov archívnej a knižničnej služby Krajského úradu v Bratislave do služieb Ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave. 11.9.1940 som bol menovaný za riadneho profesora všeobecných dejín novoveku.“⁸

Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 10. februára 1939 oslovilo vtedajší profesorský zbor FiF UK, aby zvažil, či by nebolo vhodné navrhnúť súkromného docenta Varsika po príslušnom rozšírení jeho venia docendi o odbor všeobecné dejiny novoveku aj na menovanie Varsika za mimoriadneho profesora všeobecných dejín novoveku.⁹ Habilitačná komisia dňa 17. februára 1939 dospela k názoru, že za normálnych pomerov by nebolo dobre možné, aby na základe predložených prác bolo odôvodnene uvažované o rozšírení venia docendi. Vzhľadom na mimoriadne pomery a potreby fakulty, ako aj odôvodnené očakávanie, že kandidát v budúcnosti dohoní a napraví niektoré medzery svojej prípravy pre tento odbor sa však komisia uzniesla, aby bola docentúra Dr. Varsika rozšírená i na odbor novovekých všeobecných dejín a po jej schválení aby jeho mimoriadna profesúra pre československé dejiny bola rozšírená na mimoriadnu profesúru novovekých dejín všeobecných. Uvedené návrhy prednesené prof. Perfeckým profesorský zbor schválil a 18. februára oznámil návrh ministerstvu školstva, ktoré B. Varsika menovalo mimoriadnym

⁶ Uvedená kontroverznosť spočívala najmä v tom, že po obhájení a schválení jeho mimoriadnej profesúry dejín národa československého (11. 5. 1938), bolo takmer po roku (18. 2. 1939) navrhnuté fakultou pre mimoriadne pomery a jej potreby (nútený odchod českých profesorov z fakulty) rozšíriť odborné zameranie mimoriadnej profesúry na odbor novovekých dejín všeobecných, čo bolo profesorským zborom FiF UK prijaté väčšinou (8 z 9 hlasov). Pri udeľovaní mimoriadnej profesúry dejín národa československého tvorili komisiu prof. Václav Chaloupecký, dr. Vladimír Klecanda, prof. Josef Borovička a prof. Daniel Rapant a posudok na jeho prácu napísal prof. V. Chaloupecký.

⁷ DANIŠ, Miroslav. Branislav Varsik v kontexte všeobecných dejín na Slovensku. In *Acta Historica Neosolientia*, 2006, roč. 9, s. 271.

⁸ VARSÍK, Branislav. *O čom mlčia archívy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1987, s. 97.

⁹ Archív Univerzity Komenského, Bratislava (ďalej AUK). FiF UK. Osobný spis prof. Branislava Varsika.

profesorom všeobecných novovekých dejín od 1. apríla 1939.¹⁰ O rok neskôr, v apríli 1940 sa uskutočnilo inauguračné konanie na vymenovanie mimoriadneho profesora Varsika riadnym profesorom všeobecných dejín novovekých. Hlavným referentom komisie pre návrh vymenovať Varsika za riadneho profesora bol menovaný opäť prof. Eugen Perfecký a spolu s ním prof. Vojtech Ondrouch a prof. Daniel Rapant. Posudok Perfeckého sa zameriaval na tri rukopisné práce Varsika, ktoré napísal po svojom vymenovaní za mimoriadneho profesora všeobecných dejín (teda od apríla 1939) a mali povahu prislúchajúcu k všeobecným dejinám: samostatné pojednanie o „Začiatkoch Fuggerovcov na Slovensku“ a dve recenzie na prácu Dr. Bucka: „Reformné hnutie v arcibiskupstve Ostrihomskom do r. 1564“ a prácu Imricha Lukinicha „A Podmaniczky család Okleveltára. I. kötet 1351-1510, Budapest 1937“. Prof. Perfecký však nepodal v predostretej správe odborný posudok uvedených prác ale iba zhrnutie ich obsahu a nepodal ani konkrétny návrh na vymenovanie mimoriadneho profesora Varsika za riadneho profesora. Ako v závere posudku uvádza: „*Bol som poverený podať posudok o rukopisných prácach prof. Varsíka s cieľom jeho navrhnutia za riadneho profesora dejín všeobecných novovekých. Po prečítaní prác som zistil, že tu ide prevažne o vzťahy z dejín slovenských. Tieto práce B. Varsíka sa týkajú takých špeciálnych otázok slovenských dejín ako doľovanie medi v Banskej Bystrici v XV. stor., že mne profesorovi dejín východoeurópskych predstavujú sa vzdialenejšími. Posudzovať sa ich nepokladám za dosť kompetentného a preto tu podávam referát o obsahu prác B. Varsíka.*“¹¹ Tretí člen komisie prof. Daniel Rapant, ako profesor slovenských dejín a teda odborne najbližší Varsikovým témam sa mal vyjadriť, či je možné vziať Varsikove práce za podklad pre jeho menovanie riadnym profesorom všeobecných dejín, ten sa však zasadnutia komisie nezúčastnil. Dňa 24. apríla 1940 sa profesorský zbor uzniesol 9 hlasmi za proti jednému zápornému a dvom prázdny hlasovacím lístkom, aby bol Varsik vymenovaný za riadneho profesora všeobecných dejín novovekých.¹² Faktom ostáva, že doporučené komisie pri vymenovaní Varsika mimoriadnym profesorom, že je odôvodnené očakávanie, aby kandidát v budúcnosti dohonil a napravil niektoré medzery svojej prípravy pre tento odbor ostali len v rovine doporučená, pretože Varsik hoci

¹⁰ Posudok na Branislava Varsika pre jeho menovanie za mimoriadneho profesora všeobecných dejín na Filozofickej fakulte UK na práce, ktoré sa týkali všeobecných dejín napísal prof. Eugen Perfecký. Ten v posudku uviedol, že zobral do úvahy dve práce Varsika, ktoré by sa mohli vzťahovať na všeobecné dejiny novoveké a to práca: *Národnostný problém Trnavskej univerzity* a práca *Husiti a reformácia na Slovensku do Žilinskej synody*. V závere posudku uviedol Perfecký, že z týchto prác je vidieť, že Varsik v obore dejín kultúrnych a náboženských ovláda látku všeobecných dejín, no upozornil ho, že by si téma akou je reformácia na Slovensku vyžadovala viac styčných bodov dejín Slovenska s dejinami všeobecnými. Dokumentácia habilitačného pokračovania. AUK, FiF UK. Osobný spis prof. B. Varsika.

¹¹ Zpráva o rukopisných prácach profesora Dr. Branislava Varsíka členom komisie prof. E. Perfeckým, 23. 4. 1940. AUK, FiF UK. Osobný spis prof. B. Varsika.

¹² Návrh na vymenovanie B. Varsíka riadnym profesorom všeobecných dejín novovekých, 29. 4. 1940. AUK, FiF UK. Osobný spis prof. B. Varsika.

všeobecné dejiny prednášal, vedecky sa i naďalej výsostne venoval slovenským dejinám. K zmene nedošlo ani po roku 1964, kedy vznikla katedra všeobecných dejín v rámci ktorej pedagogicky pôsobil a v rokoch 1968 – 1973 bol jej vedúcim. Ako profesor všeobecných dejín novovekých sa Varsik zaslúžil o výchovu nastupujúcej povojnovej generácie historikov, ktorý sa všeobecným dejinám venovali v rámci univerzitných i akademických pracovísk na Slovensku (napr. doc. Marián Skladaný, dr. Ľudovít Haraksim, dr. Jozef Vlachovič a ďalší).¹³

Pôsobenie profesora Varsika na poste vedúceho katedry všeobecných dejín sa začalo 9. apríla 1968, keď 31. marca 1968 požiadal o uvoľnenie z postu vedúceho katedry doc. Emilián Stavrovský vzhľadom na dlhotrvajúcu chorobu. V tom čase ho na uvedenom poste zastupoval doc. Mikuláš Písch. Vedúcim katedry bol Varsik do 5. októbra 1973, kedy odstúpil z funkcie vedúceho s oddôvodnením svojho vysokého veku. Do funkcie nastúpil profesor Samuel Cambel. Aké to bolo ťažké a možno i traumatizujúce v tomto čase viesť pracovisko potvrdzuje i fakt, že práve na tomto zasadnutí katedry zobrala katedra na vedomie informáciu o tom, že jej dlhoročný učiteľ František Višváder nesmie prednášať a jeho pracovnú náplň určí dekan fakulty. Pre Varsika, ktorý sa len pred rokom vyjadril v posudku na Višvádera pri jeho obhajobe kandidátskej práce, že ide o veľmi perspektívneho odborníka v oblasti všeobecných moderných dejín, to bol pravdepodobne tiež jeden z podstatných impulzov zanechať prácu vedúceho.¹⁴ V tomto kontexte musím poopraviť Varsikovi neprislúchajúci zástoj prvého vedúceho katedry všeobecných dejín na FiF UK, ktorý mu prof. Jozef Baďurík asi nedopatrením prisúdil v príspevku pod názvom *K storočnici univerzitného profesora B. Varsika*, uverejneného v *Našej univerzite*, pretože jej prvým vedúcim bol v rokoch 1964 – 1968 Emilián Stavrovský.¹⁵ Pôsobenie Varsika na katedre všeobecných dejín na poste vedúceho katedry vnieslo do organizácie a života katedry nové tendencie, ktoré pravdepodobne nesúviseli len s pohnutým obdobím po roku 1968 ale aj s Varsikovým osobnostným vkladom. Treba na tomto mieste spomenúť, že Varsik ešte v období fungovania jednotlivých odborných oddelení v rámci historického seminára ako odborno-pedagogického pracoviska fakulty viedol v rokoch 1939 – 1950 oddelenie novovekých všeobecných dejín po odchode prof. Josefa Borovičku a v rokoch 1946 – 1949 aj oddelenie pre české dejiny, ako pracovisko všeobecných dejín. Zároveň v rokoch 1942/43 a 43/44 bol dekanom

¹³ DANIŠ, Branislav Varsik, s. 273.

¹⁴ Tamže, s. 274.

¹⁵ BAĎURÍK, Jozef. K storočnici univerzitného profesora Branislava Varsika (*1904 – † 1994). In *Naša univerzita*, 2004, roč. 50, č. 8 (apríl), s. 17.

fakulty.¹⁶ Tieto posty spomínam s ohľadom na jeho pôsobenie vedúceho katedry v rokoch 1968 – 1973, kedy práve ožila na pracovisku myšlienka vytvorenia odborných oddelení pri katedre – kabinet pre hospodárske a sociálne dejiny (1969), oddelenie dejín výstavby socializmu (1973) a veľmi intenzívny zástoj pracoviska o vytvorenie a získanie dvoch nových miest pre odbor byzantológie a dejiny staroveku. Zdôvodnenie Varsika, že takýto stav absencie v uvedených odboroch je pre fakultu nedostatkom, ktorý je potrebné urýchlene riešiť, však ostalo otvoreným problémom, ktorý katedra opätovne nastolila a vyriešila až po roku 1995 po nastúpení na miesto vedúceho katedry všeobecných dejín v tom čase docenta Miroslava Daniša. Miesto druhého starovekára pre grécke dejiny bolo obsadené dr. Dušanom Józom a miesto byzantológa prof. Alexandrom Avenáriom. Na záver tejto časti chcem len podotknúť, že spätosť Varsika so všeobecnými dejinami v jej pedagogickom procese je presvedčivá aj v jeho rozhodnutí zo dňa 16. mája 1969 na zasadnutí katedry, že sa chce od budúceho školského roku plne venovať pedagogicky iba všeobecným dejinám a úsek československých dejín na ktorom sa podieľa spolu s Matúšom Kučerom chce zanechať a preto je nevyhnutné na toto obdobie vypísať miesto odborného asistenta.

O prednáškovej činnosti prof. Varsika som písal v už spomenutom príspevku z roku 2006.¹⁷ Na tomto mieste však uvediem aspoň niektoré zo spomienok na učiteľské pôsobenie Varsika na katedre histórie z pera neskoršej docentky všeobecných dejín na katedre Herty Tkadlečkovej a prof. Jozefa Nováka z katedry pomocných vied historických. Tkadlečková v nich uviedla: „*V druhom ročníku som teda po diferenciálnych skúškach nedobrovoľne, ale nie nešťastne, zakotvila na IV. poschodí. Tu som spoznala dvoch posledných profesorov „starej školy“, Branislava Varsika a Alexandra Húščavu. Pod názvom Triedne boje v epoche feudalizmu sme počúvali Varsikove akési vyklieštené dejiny Európy 12.-16. storočia. Z týchto prednášok sa na našom poschodí traduje jediná veta, a síce o Florencii, kde „ciompi za hlaholu zvonov tiahli na Signoriu“. Žiaľ, práve túto vetu sme si mohli prečítať aj v „malom“ Kosminskom, takže sme sa z toho vysmievali do nekonečna. Táto slávna fráza prežila aj komunistický režim, o čo som sa nemalou mierou pričínila aj ja a možno mi je ten výsmech na hanbu. Nemohli sme však vedieť, že obaja títo profesori boli pod drobnohľadom svojich nových komunistických kolegov a keďže oni si toho boli vedomí, mali priveľké obavy, že sa netrafia do „marxistickej interpretácie dejín“, takže bolo jednoduchšie siahnuť po sovietskych učebniciach a odprednášať ich aj s chlpami. Na prednáškach z „dejín národov ČSR“, čo boli vlastne slovenské a uhorské dejiny s exkurzom do českých dejín doby husitskej, to bolo celkom ináč. Rozpamätať sa viem najmä na to, že profesor venoval veľa času*

¹⁶ Ako vyplýva z viacerých starších dokumentov katedry histórie do roku 1964 aj z osobných dokumentov prof. Varsika už v období po roku 1945 sa často uvádzalo pomenovanie katedra všeobecných novovekých dejín. Varsik napríklad v svojom životopise v roku 1950 uviedol, že *zastáva katedru všeobecných novovekých dejín*. Išlo však o funkčné zaradenie, nie inštitucionálne pomenovanie pracoviska. Pozri prílohu č.1.

¹⁷ DANIŠ, Branislav Varsik, s. 27.

stredovekým mestám a túto tému prednášal veľmi zanietene. V neskorších desaťročiach to nahradila myslím téma osídľovania Košickej kotliny. Napriek obavám o svoje postavenie sa však profesor Varsik nikdy neponížil natolko, žeby zo seba nechal robiť obyčajného pajáca, ktorý na všetko mlčky prikývne. Naplno sa to prejavilo, keď sme boli v druhom ročníku. Mali sme medzi nami prípravkárov, teda kolegov, ktorí neabsolvovali normálne stredoškolské štúdium, ale len „robotnícku prípravku pre štúdium na vysokej škole“.¹⁸ S prípravkami všetci zaobchádzali ako vo vatičke, sta by šlo o najvzácnejší porcelán. Nepamätám si prípad, že by ich na seminári niekto „vyvolal“ ak sa sami nehlásili. Čo horšie, jednalo sa s nimi tak aj na skúškach. Examinátori sa ich báli vyhodit' v presvedčení, že by tým vážne ohrozili svoje postavenie. Tak im radšej zadávali čo najľahšie otázky a odpovede vari ani veľmi nepočúvali. Samozrejme sa onedlho stalo verejným tajomstvom kto dostal skúšku takpovediac zadarmo. Vlastne sme to nezazlievali prípravkárom, ale profesorom. Tým väčší rozruch vyvolal profesor Varsik, ktorý na túto hru nepristúpil. Najneschopnejšiu absolventku prípravkárskoho kurzu dovtedy vyhadzoval zo skúšky, kým sama nepochopila, že nemá ani najmenšiu šancu a nevzdala sa štúdia. Hoci na túto našu nešťastníčku si ešte dlho pri rôznych príležitostiach spomínal, nikdy ani len nenaznačil, že mal preto nejaké vytriasačky, takže neviem, či ich naozaj nemal, alebo sa mu na ne podarilo šťastne zabudnúť. Pán profesor jednoducho za istú hranicu nebol ochotný ustúpiť.¹⁹

V šesťdesiatych rokoch aj naši starí páni (prof. Varsik a prof. Huščava) striasli zo seba strach a znova ožili. Pán profesor Varsik sa neraz nechal počuť, keď dopisoval nejakú štúdiu, že už ju má hotovú, „len ju musí ešte marxisticky preonačiť“.²⁰ Za normalizácie musel opäť zažiť všelijaké poníženia, keď mu – napríklad pri oslavách narodenín – čosi kamsi pripomínali, dušujúc sa, že v dobrom, jeho nemarxistickú minulosť stá nejaký závažný osobnostný kaz. Zlomiť ho však už nemohli. Ja osobne som mu zostala veľmi zaviazaná za to ako z pozície vedúceho katedry všeobecných dejín statočne a dôsledne čelil začiatkom sedemdesiatych rokov snahám „vedenia fakulty“ – ale asi skôr osobne vtedajšieho dekana – vyhodit' ma zo zamestnania. Škoda, že vydal svoju autobiografiu ešte „v starých časoch“, keď podliehala cenzúre. Mnohé musel vypustiť, mnohé sa do nej ani nepokúšal zaradiť, lebo dopredu vedel, že by to neprešlo. Na novembrových námestiach (1989) sme ho nečakane stretli, vyzeral šťastný a omladnutý, ale pre neho to bolo žiaľ už neskoro.

Zdá sa mi podivné, že ani za jeho života ani teraz dodatočne sa k nemu nehlásia nijakí žiaci. Raz sme sa ho na to aj pýtali, myslím, že to bolo na oslavách jeho sedemdesiatych narodenín,

¹⁸ TKADLEČKOVÁ, Herta. *Spomienky na roky šesťdesiate*. (rukopis), 2005, s. 38-39.

¹⁹ TKADLEČKOVÁ, *Spomienky*, s. 41.

²⁰ O tomto píše v svojich spomienkach aj docent F. Višváder nasledovne: *Profesor Varsik sa pokúšal vylepšiť svoj profil tak, že do úvodu niektorých svojich prác vpašoval citáty z Lenina. Komentoval to vetou „He, trošku som to marxisticky vyondil a hehe, potom to už mohlo vyjsť“*. VIŠVÁDER, František. *Nuž tak sme vtedy žili... /Monológy pri kozube/*. Malacky: Gerthofer, 2015, s. 200.

*a dostali sme veľmi čudnú odpoveď. Nechce vraj nikoho označovať za svojho žiaka, každý sa iste vypracoval vlastným úsilím, on im nechce z toho nič uberať. Nerozumela som tomu vtedy, nerozumiem ani teraz.*²¹

Sám B. Varsik v rozhovore pre *Historickú revue* v roku 1990 na otázku či považuje niekoho z poslucháčov fakulty za svojich žiakov – pokračovateľov odpovedal nasledovne: „Všetci, ktorí počúvali moje prednášky sú mojimi žiakmi. V každom z nich zostalo niečo, a ak sa z niektorých z nich stali vynikajúci jedinci, nechcel by som ich oberať o slávu, pretože je to rozhodne ich zásluhou. Ja som zasieval semeno poznania iba z jednej oblasti dejín.“²²

Prof. Jozef Novák si na prednášky profesora Varsika pre študentov pomocných vied historických z 50. rokov 20. storočia spomína nasledovne: „Profesor Varsik archivárom prednášal iba všeobecné dejiny. Pridržiaval sa sovietskych učebníc, aby sa vo výklade nepomýlil. Úžasný bol, keď v prednáške prešiel na analógiu z národných dejín. Vtedy nás najviac zaujal a zožal u nás aj veľký obdiv a uznanie ako historik.“²³

Pretože som zatiaľ nemal možnosť dostať sa k osobnému archívu prof. Varsika, pri štúdiu ktorého by snád' bolo možné identifikovať a bližšie charakterizovať odborné východiská jeho prednáškovej činnosti, môžem ju charakterizovať len všeobecne. Od roku 1938 do roku 1950 prednášal Varsik novoveké všeobecné dejiny. Po obnovení ČSR bolo potrebné prednášať nielen slovenské dejiny, ktoré prednášal prof. Daniel Rapant, ale aj české dejiny, ktoré bol od školského roku 1946 – 1947 poverený prednášať práve Varsik a tie prednášal do roku 1950. V tej dobe prednášal aj na Pedagogickej fakulte v Bratislave. V 50. rokoch 20. storočia začal prednášať všeobecné dejiny stredoveku v rámci ktorých sa chronologické hranice prednášanej látky menili v rozmedzí rokov 476 až 1763. Prednášal ich až do roku 1974. Od školského roku 1950/51 prednášal všeobecné dejiny a súčasne aj staršie československé dejiny celé dve desaťročia až po odchod do dôchodku 1. septembra 1974. Bol predsedom komisie pre obhajoby kandidátskych dizertácií z odboru všeobecných dejín a archeológie.

Koncom marca 1948 bol Varsik vyslaný do Paríža na historický kongres pri príležitosti storočnice francúzskej februárovej revolúcie v roku 1848 ako člen štátnej delegácie Ministerstva školstva a osvetu v Prahe práve ako profesor všeobecných novovekých dejín. Ako predseda slovenskej historickej spoločnosti a predseda Vedeckého kolégia histórie SAV sa zúčastnil na 12. medzinárodnom kongrese historikov vo Viedni (august – september

²¹ Tamže, s. 42.

²² VIŠVÁDER, František. Na návšteve u nestora slovenských historikov. In *Historická revue*, 1990, roč. 1, č. 2, s. 30-31.

²³ NOVÁK – ROHÁČ, *Heraldik bez erbu*, s. 64.

1965) a na 13. kongrese v Moskve (august 1970), na 7. medzinárodnom kongrese slavistov vo Varšave (1973) s témou „Problém etnogenézy východných Slovákov“.²⁴

V rámci vedeckého výskumu sa Varsik na katedre všeobecných dejín venoval problematike husitského revolučného hnutia a jeho ohlasu na Slovensku, problematike vzniku stredovekých miest na Slovensku a problematike osídlenia východného Slovenska. Uvedený vedecko-výskumný záber prof. Varsika na slovenské dejiny v tomto období existencie katedry všeobecných dejín nebol ničím výnimočným a neprijateľným, pretože väčšina členov katedry (okrem dr. Tatiany Pišútovej a dr. Františka Višvádera) sa v svojej vedecko-výskumnej práci z veľkej časti venovali najmä slovenským dejinám v kontexte širšieho európskeho priestoru. Istý posun v nazeraní na vedecko-výskumnú prácu v oblasti všeobecných dejín a spracovávanie výskumných tém nastal až v 80. rokoch (hoci v tomto období výrazne poznačený prehnanou orientáciou na moderné dejiny svetovej socialistickej sústavy). Skutočný rozvoj vedeckého bádania v odbore všeobecných dejín nastal až počiatkom 90. rokov 20. storočia.

Samozrejme bolo prirodzené, že nerozvinutá slovenská historiografia si v období budovania slovenskej historickej vedy vyžadovala dominantný zástoj vtedajších vedeckých kapacít riešiť kľúčové otázky národných dejín, ktoré si v období konfrontácie najmä s maďarskou historiografiou často vyžadovali i apologetický prístup, no v prípade Varsika vždy vedecky podložený a interpretovaný na polemickej báze a na výskume pôvodného pramenného materiálu.

I keď sa Varsik vo svojej vedeckej práci viac zaoberal dejinami Slovenska v širšom stredoeurópskom priestore jeho zástoj vedúceho katedry všeobecných dejín v rokoch 1968 – 1973 bol významný a vysoko profesionálny.²⁵ Varsik sa veľmi dobre orientoval v problematike organizácie vedy a vyučovacieho procesu a bol nielen vnímavý k potrebám odboru všeobecných dejín, ale dokázal ho aj kvalitatívne rozvíjať. Ako príklad uvádzame jeho analýzu o stave pracoviska z konca roka 1968, ktorú adresoval vedeniu fakulty v rámci zprávy o vedecko-výskumnej činnosti a zahraničných stykoch za uvedený rok. Okrem iného tam charakterizoval vtedajší stav katedry všeobecných dejín a zámery jej ďalšieho budovania: *„Katedra všeobecných dejín je popri užšie špecializovanom Ústave dejín európskych socialistických krajín SAV jediným slovenským odborným pracoviskom pre všeobecné dejiny. Personálne nie je katedra – ani pokiaľ ide o pedagogickú činnosť, ani pokiaľ ide o vedecký výskum – dobudovaná. Popri nedostatočne obsadených dejinných úsekoch (klasický starovek, slovanské dejiny, všeobecný stredovek a i.) viaceré úseky všeobecných dejín nie sú obsadené vôbec (orientálny starovek*

²⁴ V referáte chcel poukázať na doterajšie názory o najstaršom slovanskom osídlení východného Slovenska a k akým záverom dospel vo svojich výskumoch tohto regiónu. List Branislava Varsika Slovenskému komitétu slavistov z 10. 12. 1970. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

²⁵ Zastupovaním vedúceho katedry bol už od konca roku 1967.

a všeobecné dejiny Orientu vôbec, balkánske dejiny, dejiny socialistických krajín, dejiny medzinárodného robotníckeho hnutia po roku 1945 a i.). Za takejto situácie nie je možné zabezpečiť do určitej miery pevne stanovenú hlavnú oblasť výskumu pre všetkých členov katedry, ak to nemá byť len všeobecné konštatovanie, že sú to všeobecné dejiny. Napriek tomu však čiastkové výsledky, ktoré dosiahli v tej-ktorej špecializácii jednotliví členovia katedry, sú svedectvom toho, že toto mladé vedecké pracovisko má za sebou vykonanú už aj určitú prácu. Zároveň je potrebné konštatovať, že aj naša katedra, veľmi odkázaná na zahraničnú literatúru, má tradičné ťažkosti so získavaním odbornej literatúry z kapitalistických krajín a doposiaľ sa nám ešte nepodarilo získať miesto pre obsadenie odborným dokumentaristom, ktorý je takisto pre našu prácu veľmi potrebný. Federatívne štátoprávne usporiadanie nášho štátu, ktoré robí z provinciálnej Univerzity Komenského univerzitu národnú, kladie veľké nároky aj na ďalšiu prácu našej katedry. Kým doposiaľ sme nerozvinulosť mnohých úsekov všeobecných dejín na Slovensku mohli ospravedlňovať tým, že tieto úseky sú obsadené celoštátne v Prahe, dnes je situácia iná. A naše vedecko-výskumné pracovisko, ktoré je – ako sme už uviedli – jediné svojho druhu na Slovensku, musí nevyhnutne počítat' s dobudovaním aspoň tých najzákladnejších špeciálnych odborov a to pokiaľ možno už v blízkej budúcnosti.“²⁶

Kalendárium katedry všeobecných dejín v období, keď bol vedúcim katedry prof. Branislav Varsik

V tejto časti nášho príspevku prinášame v chronologickom poradí najvýznamnejšie vedecké a pedagogické počiny katedry všeobecných dejín v rokoch 1968 – 1973, teda v období, keď bol Varsik vedúcim pracoviska. Sú nielen ponorom do dejín katedry, ale prezentujú jeho viaceré aktivity riadiaceho pracovníka.

V uvedenom období sa spravidla konali zasadnutia katedier histórie ako spoločné. Pracoviská v sebe zahrnovali štyri historické odbory. Okrem slovenských (československých) dejín a všeobecných dejín to boli odbory archívniectva a archeológie.

V roku 1964 vznikla samostatná katedra všeobecných dejín a archeológie, no väčšina otázok odborného ako aj pedagogického vzdelávacieho procesu sa riešila na spoločných zasadnutiach katedier histórie. Katedry mali okrem denného štúdia aj externú formu štúdia histórie (ako štúdium popri zamestnaní). Štúdium bolo 5-ročné bez členenia na bakalárske a magisterské. V kalendáriu uvádzame aj udalosti, spojené s prof. Varsikom z obdobia, keď bol zastupujúcim vedúcim katedry v roku 1967. Na zasadnutí kolégia dekanátu FiF UK dňa

²⁶ Správa o vedecko-výskumnej činnosti a zahraničných stykoch za rok 1968. Prof. B. Varsik dekanstvu FF UK č. 118/68 zo dňa 28. 11. 1968. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

8. apríla 1968 bolo potvrdené, aby Varsik viedol oficiálne ako vedúci katedry katedru všeobecných dejín od 1. apríla 1968.²⁷

1967

V dňoch 25. – 30. októbra sa uskutočnila spoločná exkurzia poslucháčov Viedenskej univerzity a poslucháčov katedry všeobecných dejín po Slovensku. Za rakúsku stranu viedol exkurziu 20 študentov a 8 učiteľov prof. Alfred Hoffmann. Zo strany katedry sa exkurzie zúčastnilo 11 poslucháčov (z učiteľov viedol exkurziu doc. Ákoš Paulinyi).²⁸

24. októbra bol rektorátom Univerzity schválený 5-dňový prednáškový pobyt z Maďarska pre prof. Emila Niederhausera na katedre všeobecných dejín. Tri prednášky pre študentov histórie boli zamerané na problematiku národnooslobodzovacieho hnutia v Európe a zrušenia nevoľníctva v stredovýchodnej Európe.

24. – 26. októbra sa prof. Varsik zúčastnil na medzinárodnom sympóziu „Weltwirkung der Reformatien“ vo Wittenbergu v rámci medzinárodnej medziuniverzitnej družobnej spolupráce.

3. – 12. novembra bola zahraničným hosťom katedry všeobecných dejín doc. Helena Madurovicz-Urbańska z Univerzity Jagellonskej v Krakove. Sprevádzal ju doc. Paulinyi. Na katedre mala dve prednášky na témy: Priemyselná revolúcia v Poľsku a Príčiny hospodárskeho zaostávania v Poľsku v 16. – 18. storočí. Počas pobytu pracovala aj v archívoch Bratislavy.

²⁷ Výpis zo zápisnice zo dňa 19. 4. 1968 , č. 55/68. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

²⁸ V správe doc. Á. Paulinyiho o študijnej exkurzii bol zaznamenaný aj priebeh exkurzie, ktorý uvádzame s odstupom viac ako 50 rokov ako zaujímavý historický dokument: „*Po príchode viedenských účastníkov vlastným autobusom do Bratislavy (25. ráno) a vybavení potrebných formalít v Čedoku [cestovná kancelária – pozn. M. D.], sme sa vydali do Banskej Štiavnice. V Banskej Štiavnici sme si prehliadli historické pamiatky mesta, osadu Štiavnické bane, základy budúceho banského skanzenu, historickú časť banického múzea, ako aj banský archív. Cestou do Banskej Bystrice sme sa zastavili vo Zvolene na prehliadke zámku. V Banskej Bystrici kde bol nocľah, sme si večer prehliadli námestie. 26. IX. sme ráno odcestovali do Kremnice kde sme si prehliadli zámok, historické pamiatky na námestí, mestský archív, ako aj mestské múzeum. Po návrate do Banskej Bystrice cez Malý Šturiec sme po obede vykonali prehliadku historického jadra B. Bystrice a potom odišli do starej banskej osady, Španej doliny. Tu sme prezreli staré banské diery, ako aj starý farský kostol. 27. sme cez Podbrezovú, Čertovicu a Poprad odcestovali do Levoče. Po prehliadke pamätihodností mesta, výstavy diel majstra Pavla z Levoče a jeho školy sme popoludní navštívili Spišskú kapitulú ako aj Spišský hrad. Po okružnej jazde cez spišské mestá sme nocovali v Smokovci. 28. dopoludnia sme vykonali prehliadku artikulárneho kostola a iných umeleckých pamiatok v Levoči, popoludní sme sa venovali prevažne pamiatkam ľudovej architektúry na Orave. Účastníci exkurzie s veľkým záujmom prezerali aj zbytky trpasličieho hospodárstva na Orave. 29. po nocľahu v Žiline sme celé dopoludnie strávili v zbierkach a expozíciách SNM v Martine. Cestou do Bratislavy sme sa krátko zastavili v Trenčíne a v Trnave. Večer bola rozlúčka účastníkov exkurzie v Limbachu. O 21. hod. naši hostia opustili Bratislavu.*“ Správa o študijnej exkurzii z 3. X. 1967. Zbierka dokumentov prof. M. Daniša.

20. novembra Varsik podal návrh na preradenie knihovníčky historického seminára Ruženy Polákovej, ktorá tam pracovala už od roku 1964, do vyššieho platového pásma.²⁹

28. – 30. novembra sa Varsik zúčastnil spoločného zasadnutia československých a západonemeckých historikov v Braunschweigu („Historiker – Symposium über Reformation und Nationale Wiedergeburt in der Tschechoslowakei und in Deutschland“), kde boli prediskutované učebnice histórie používané v NSR a v Československu. Bol jediným zástupcom zo Slovenska a na sympóziu predniesol referát o výuke dejín na vysokých školách.

Pedagógovia katedry všeobecných dejín v roku 1966/67 absolvovali viaceré zahraničné pobyty: doc. M. Písch sa v dňoch 23. – 27. augusta 1967 zúčastnil konferencie pri príležitosti 100. výročia založenia Maďarskej historickej spoločnosti v Budapešti; doc. A. Paulinyi bol na univerzite v Marburgu (NSR, 1. októbra 1966 – 31. marca 1967); dr. F. Višváder bol od 20. novembra 1966 do 10. mája 1967 na študijnom pobyte v Havane (Kuba); dr. Herta Tkadlečková absolvovala trojmesačný študijný pobyt (DAAD) na Philipppovej univerzite v Marburgu a v Ústave pre súčasné dejiny v Mníchove; dr. M. Skladaný v rámci štipendia DAAD trojmesačný pobyt na Univerzite vo Freiburgu a v archíve v Augsburgu (jeden mesiac).

V roku 1967 navštívili a spolupracovali s katedrou všeobecných dejín viacerí zahraniční historici: Aladár Mood z budapeštianskej univerzity, Hans Lemberg z univerzity v Köльне, Arthur Leslie Morton z Londýna, Grike Schmelzer z univerzity v Halle, Friedrich Lütge z univerzity v Mníchove, Milovan Čašič z univerzity v Belehrade (výskum v archíve), Wilfried Nagel, asistent z univerzity v Konstanzi, 6-mesačný študijný pobyt absolvoval na katedre doktorand z Univerzity v Marburgu Jahn Egbert.

V tomto roku mal na starosti výmenu vedeckých publikácií so zahraničnými inštitúciami doc. A. Paulinyi. Boli to Institut für Osteuropa Kunde (Mainz), Internationales Schulbuchinstitut (Braunschweig), Institut für Geschichte der Europäischen Volksdemokratien (Leipzig), Seminar für Wirtschaftsgeschichte (Köln) a Österreichische Institut für Ost-und Südosteuropa (Wien).

²⁹ Uvedený údaj je zaujímavý aj z pohľadu argumentácie prof. Varsika k žiadosti, kde okrem iného uvádza: „Dlhoročná prax s. Polákovej v samostatných funkciách na ÚV KSC, Ministerstve zahraničných vecí a na Povereníctve informácií, ako aj vynikajúce jazykové znalosti (perfektná znalosť nemčiny a angličtiny, dobrá znalosť francúzštiny) a veľký všeobecný prehľad plne odôvodňujú priznanie výnimky z požadovanej kvalifikácie. V našej knižnici už pracuje štvrtý rok... V snahe zlepšiť svoje odborné znalosti absolvovala dvojročný knihovnícky kurz a z vlastnej iniciatívy sa začala učiť aj maďarčinu, potrebnú na vykonávanie práce v knižnici. Obidve katedry vo veľkej miere využívajú jej výborné jazykové znalosti aj pokiaľ ide o vybavovanie rozličnej zahraničnej korešpondencie.“

1968

V januári 1968 bol pre chorobu doc. Stavrovského požiadaný o externé prednášanie slovanských dejín dr. Ludovít Haraksim.

26. februára na spoločnom zasadnutí katedier sa rokovalo o obsahovej koncepcii fakultného zborníka HISTORICA. Varsik ako jeho hlavný a zodpovedný redaktor referoval o návrhu Paulinyiho, aby sa v zborníku zriadila recenzná a anotačná rubrika. Prostredníctvom nej by sa mohla získavať aj vedecká literatúra zo západných štátov ako recenzné výťažky, keďže tú prakticky nebolo možné získavať kvôli obmedzeným devízovým možnostiam. Hoci fakultné vedenie už dávnejšie k recenznej a anotačnej rubrike vyzývalo, Varsik jej doterajšie nezavedenie ospravedlňoval tým, že posledné dva roky tajomník redakcie zborníka J. Novák bol na ročnom študijnom pobyte v NSR a on mal dosť práce so zabezpečením normálneho vydania zborníka. V súvislosti s recenznou rubrikou Varsik upozornil, že tým berie pracovisko na seba povinnosť pravidelného dodávania potrebného počtu recenzí bez zbytočných urgencií. Keďže zborník je ročenkou, Varsik navrhoval aby sa uvažovalo o publikovaní iba zásadných recenzí väčšieho rozsahu a nie drobných správ a anotácií, ktoré sa môžu ročnou frekvenciou zborníka stať často neaktuálnymi. Záver katedier bol ten, že súhlasili so zavedením recenznej a anotačnej rubriky v zborníku. V recenznej rubrike sa mali uverejňovať recenzie na zahraničné i domáce práce, týkajúce sa Slovenska a Slovákov a zásadné práce zo svetových dejín. Recenzie mali mať nielen informatívny, ale i kritický charakter. Na záver Varsik oznámil, že v priebehu dvoch-troch rokov mieni odovzdať vedenie redakčnej rady niekomu mladšiemu, lebo ho takáto organizačná práca do značnej miery zaťažuje.

Na uvedenom zasadnutí katedra súhlasila s krátkodobým študijným pobytom doc. Píscha v Halle. Na zasadnutí boli členovia katedier oboznámení, že sa uskutoční plánovaný filozofický seminár o dvoch najnovších metodologických prácach z histórie (Edward Hallett Carr, Marc Bloch). Referujúcim bol M. Skladaný. Členom katedier bolo odporučené, aby si práce preštudovali a počas seminára sa zapojili do vecnej diskusie.

14. marca katedra všeobecných dejín prerokovala pod vedením Varsika koncepciu zahraničných stykov. V správe pre dekanát Varsik konštatoval, že všeobecné dejiny sa v posledných rokoch na FiF UK značne zanedbávali a že katedra ako novozriadené pracovisko potrebuje získavať organizačné a pedagogické skúsenosti z odborných pracovísk v zahraničí. Vedecko-výskumný plán väčšiny členov katedry vyžaduje aspoň kratší (2-3 mesačný) pobyt v rozličných krajinách (NDR, NSR, MLR, PLR, ZSSR), aby mohol byť urobený základný materiálový výskum archívneho materiálu v archívoch a v knižniciach. Keďže počet pracovníkov na katedre všeobecných dejín je pomerne malý a nemôže vo svojej špecializácii obsiahnuť všetky oblasti a obdobia, boli by vítané kratšie prednáškové pobyty príslušných odborníkov zo zahraničia. Čo sa týka študentov a postgraduátov (doktorandov)

katedra mala záujem vysielat' do zahraničia, predovšetkým do balkánskych krajín, Francúzska, Anglicka, ZSSR a USA.

1. apríla 1968 Varsik odpovedal na list prof. Jozefa Polišíenského (z 11. marca 1968) v ktorom vyzval naše historické pracoviská k spolupráci na vyhotovení publikácie „Deset let čs. historiografie 1961-1970“. Vypracovaním historiografie zo všeobecných dejín boli poverení Písch a Višváder a historiografiou hospodárskych a sociálnych dejín, demografie a dejín vied a techniky Paulinyi a Skladaný.

5. apríla 1968 bola podpísaná štipendijná zmluva medzi FiF UK v Bratislave a Österreichische Ost und Südosteuropa Institut vo Viedni na ktorej mal prvoradú zásluhu doc. Ákoš Paulinyi z katedry všeobecných dejín a za rakúsku stranu prof. Richard Plaschka.³⁰ Pri podpisovaní zmluvy boli okrem doc. Paulinyiho, prof. Varsik a prof. Miloš Gosi-
orovský z katedier histórie. Ďalej tu boli zástupcovia fakulty, univerzity, Povereníctva SNR a generálny konzul Rakúskej republiky.

9. apríla Varsik začal po odstúpení doc. Stavrovského zo zdravotných dôvodov vykonávať funkciu vedúceho katedry. Od začiatku roku 1968 ju vykonával ako zastupujúci vedúci katedry.

26. – 27. apríla bol na návšteve Bratislavy a katedry všeobecných dejín prof. Werner Conze z Heidelbergu. Ako hosť Karlovej Univerzity v Prahe prejavil záujem navštíviť aj Bratislavu.

2. mája prebehla návšteva rakúskych učiteľov a študentov pod vedením prof. Plaschku z Viedne. Exkurziu sprevádzali Varsik a Paulinyi (poprípade Písch). Pri tejto príležitosti sa uskutočnili rokovania o podpísaní zmluvy medzi FiF UK a Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut vo Viedni.³¹

24. mája katedra všeobecných dejín súhlasila so žiadosťou Paulinyiho na študijný pobyt v NSR (Humboldtovo štipendium) v termíne od 1. marca 1969 na 6 mesiacov. Katedra

³⁰ V univerzitnom „Zpravodaji Univerzity Komenského“ bola v apríli uverejnená správa, ktorú naformuloval doc. M. Písch (uverejnené aj foto pri podpisovaní zmluvy) a názvom „Otvorená cesta bádaniu vo Viedni“: „Pracovníci Katedry československých dejín a Katedry všeobecných dejín FF UK pociťovali donedávna ako veľkú brzdu vo svojej vedeckej práci skutočnosť, že nemali možnosť využívať viedenské archívy s ich bohatými fondami, vzťahujúcimi sa na slovenské dejiny. Z podnetu členov Katedry všeobecných dejín doc. Ákoša Paulinyiho a doc. Mikuláša Píschu, sa po ukončení schvaľovacieho pokračovania dňa 5. apríla 1968 podpísala zmluva medzi FF UK a Rakúskym ústavom pre východnú a juhovýchodnú Európu vo Viedni, ktorá umožňuje dvojtyždňovú štipendijnú výmenu historikov. Tým sa otvára cesta k obohacovaniu našej historiografie o nové pramene a ďalšie tvorivé podnety. Bolo by žiaduce, aby k podobným pozitívnym výsledkom mohlo dôjsť predovšetkým medzi pracoviskami oboch univerzít.“ List z 18. 4. 1968, č. 44/68. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

³¹ Za rakúsku stranu prof. Richard Plaschka a Dr. Karl Heinz Mack, za naše katedry prof. B. Varsik, doc. M. Písch, doc. Á. Paulinyi, dr. H. Tkadlečková, dr. M. Skladaný, dr. Tatjana Pišútová, doc. Jozef Novák a doc. Ján Hučko, za fakultu doc. Elemír Terray, prodekan pre vedecký výskum.

zobrala na vedomie prednáškový pobyt Píscha v ZSSR. Vysielacou organizáciou bola Socialistická akadémia.

20. mája – 10. júna absolvoval Varsik na pozvanie západonemeckej inštitúcie DAAD študijný a prednáškový pobyt na univerzitách v Mníchove, Marburgu a v Mohane nad Rýnom.

V máji absolvoval trojdňový prednáškový pobyt na univerzite v Kostnici (NSR) Paulinyi.

28. mája navštívil katedru všeobecných dejín prof. Kyjevskej univerzity Tarasa Ševčenka I. D. Zgodko (vedúci katedry dejín socialistických krajín). Stretol sa s niektorými členmi katedry a besedovali o možnej spolupráci.

29. mája požiadal v tom čase vedúci seminárnej knižnice Písch v zastúpení katedier histórie riaditeľstvo Ústavu dejín KSČ v Prahe o vrátenie časti knižného fondu Historického seminára FiF UK, ktorý bol v 50. rokoch 20. storočia v rámci ideologickej očisty direktívne oddisponovaný do uvedeného ústavu. Na filozofickej fakulte mal byť zriadený tzv. zvláštny fond, za ktorý bol zodpovedný Paulinyi. V žiadosti argumentovali najmä tým, že uvedená literatúra je dôležitú k vedeckému bádaniu učiteľov katedier. 13. júna prišla odpoveď uvedenej inštitúcie, menovite od Bohumila Pelikána (vedúci knižnice). Katedre oznámili, že žiaľ knihy nemôžu vrátiť, lebo ich značná časť bola makulovaná a knihy, ktoré sa zachovali, boli odovzdané Národnej knihovni v Prahe, Matici Slovenskej v Martine a univerzitným knižniciam v Prahe, Brne a Bratislave. Zároveň vraj prebiehali rokovania, aby boli akékoľvek zoznamy tzv. „závadnej“ literatúry (prohibitá) zrušené a ich požičiavanie aby nebolo obmedzované. Tiež navrhovali vytvoriť komisiu odborníkov pri ministerstve kultúry, ktorá by navrhla najzávažnejšie diela k ich opätovnému vydaniu.

13. júna bol zahraničným hosťom katedry všeobecných dejín prof. dr. Christopher Hill z Oxfordskej univerzity. Do Bratislavy prišiel ako oficiálny hosť katedry všeobecných dejín Karlovej univerzity v Prahe na odporúčanie prof. Josefa Polišenského.³²

12. septembra katedra na podnet Ústredného výboru Zväzu ukrajinských pracovníkov v ČSSR a ukrajinskej sekcie Zväzu slovenských spisovateľov z 19. augusta 1968 sa zaoberala prekonzultovaním návrhu na pamätnú tabuľu v rodisku Michala Baludanského, prvého rektora petrohradskej univerzity. Katedra na podnet Stavrovského potvrdila nasledovné znenie textu: *V tomto dome sa 7. X. 1769 narodil Michal Baludanský, prvý rektor petrohradskej univerzity a významná postava európskej kultúry.* 24. septembra bol na spoločnom zasadnutí katedier histórie uvedený návrh potvrdený. Návrh podali pri príležitosti

³² Katedra všeobecných dejín FiF UK mala s prof. Polišenským dlhodobé dobré kontakty. Viackrát na katedrách histórie v Bratislave prednášal až do 80. rokov 20. storočia. Prof. Hill mal v Bratislave záujem aj o prednášku, no v uvedenom dátume už neboli študenti k dispozícii a tak sa uskutočnila len na úrovni stretnutia s členmi katedier a HÚ SAV. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

200. výročia jeho narodenia v obci Vyšná Olšava. V zdôvodnení uviedli, že neuvádza sa národnosť dotyčného, lebo v jeho prípade nie je vyjasnená. K návrhu sa vyjadriло viacero odborníkov, okrem iného dr. Ľudovít Haraksim a právnik, prof. Karol Rebro.

Doc. Stavrovský v zimnom semestri začal po dlhobovej liečbe prednášať (jeho diagnóza – paramidálna lézia).

September 1968 – návšteva prof. Petra Scheiberta z Marburgu (NSR).

V zimnom semestri každý utorok viedol seminár z východoeurópskych hospodárskych dejín na viedenskej univerzite Paulinyi. V tomto semestri zároveň Písch absolvoval trojmesačný pobyt v ZSSR (výskum v moskovských knižniciach a archívoch, nadviazal kontakty s katedrou južných a západných Slovanov na Historickej fakulte Moskovskej univerzite Lomonosova, oboznámil sa s formami štúdia, obsahom výuky všeobecných dejín v Moskve). Jeho odborným konzultantom bola doc. Ľudmila Pavlovna Laptevoová.³³

Od 1. októbra 1968 do 1. februára 1969 bol na katedre všeobecných dejín ako štipendista Günter Ammann z Rakúska (Univerzita vo Viedni).

16. októbra sa katedra na zasadnutí zaoberala podkladmi projektanta pre priestory v novej budove fakulty v Mlynskej doline, ktoré majú byť vyhradené katedrám histórie.

Katedry histórie prerokovali list prof. Richarda Plaschku z Inštitútu pre dejiny východnej a juhovýchodnej Európy vo Viedni, v ktorom katedre navrhol spoluprácu v spoločnej študijnej skupine pre výskum dejín strednej a východnej Európy (akcia UNESCO). Ponuku katedry prijali a poverili Paulinyiho aby sa zúčastnil prípravných rokovaní. Následne katedry rokovali o príprave medzinárodného vedeckého sympózia na rok 1969 pod pracovným názvom „Slovenská otázka a problémy štátoprávneho usporiadania v strednej Európe a novovekých dejinách.“

Katedra všeobecných dejín sa rozhodla ustanoviť za nového tajomníka katedry namiesto Pišútovej (vykonávala túto prácu 2 roky) Skladaného.

14. novembra na katedre oznámil vedúci katedry Varsik uvoľnenie Višvádera na jeden rok pre jeho prácu v aparáte ÚV KSS, kde mal na starosti zahranično-politické otázky. Pedagogické povinnosti na katedre si naďalej plnil v rámci polovičného pracovného úväzku.

Katedra sa obrátila na kolégium dekana fakulty aby pourgovalo schválenie založenia vedeckého ústavu pre hospodárske a sociálne dejiny na úrovni rektorátu UK.

³³ V archívoch Moskvy a Petrohradu študoval Písch najmä materiály o činnosti ruských vyslancov vo Viedni a v Berlíne v rokoch 1848 – 1918, pôsobenie Slovanského výboru v Moskve a Slovanského dobročinného spolku v Petrohrade.

28. októbra – 2. novembra prebiehala návšteva Dr. Wenera Kowalskeho a Dr. Johannesu Glasnecka z Ústavu všeobecných dejín na Univerzite v Halle.³⁴

18. november – pobyt prof. Scheiberta (NSR, vedúci Ústavu pre dejiny strednej a východnej Európy, Univerzita v Marburgu) na katedre, uskutočnili sa dve prednášky. Pre študentov prednáška „Bakunin a Marx“ a pre učiteľov katedry a pozvaných hostí „Bádanie o východoeurópskych dejinách na univerzitách v NSR.“³⁵

26. novembra – 6. decembra absolvoval študijno-organizačný pobyt na západonemeckých ústavoch pre hospodárske a sociálne dejiny Paulinyi (štipendium DAAD).

22. novembra Varsik informoval katedru o možnosti obsadiť niekoľko štipendijných miest na štúdium v západonemeckých univerzitách (na 10 mesiacov) v školskom roku 1969/70 pre mladých asistentov do 32 rokov. Katedry sa rozhodli navrhnúť obsadenie jedného miesta odborným asistentom Skladaným. Varsik odoslal na dekanát dňa 25. novembra návrh, na základe ktorého Skladaný uvedené štipendium získal.³⁶ Katedra súhlasila

³⁴ Výskum problematiky medzinárodného robotníckeho hnutia v prvej pol. 20. storočia (Kowalski) a Anexia Rakúska a Československa (Glasneck).

³⁵ Prednášky simultánne prekladal Á. Paulinyi.

³⁶ Návrh z 25. 11. 1968 dokumentuje precíznosť a exaktnosť argumentácie Varsika a zároveň je významným prameňom nosnej vedeckej profilácie Skladaného, ktorá poznačila celú jeho budúcu vedeckú kariéru: „M. Skladaný už niekoľko rokov pracuje na vedecko-výskumnej úlohe „Fuggerovci na Slovensku“, pre ktorú podstatná časť zachovaného pramenného materiálu je uložená vo Fuggerovskom rodinnom archíve v Dillingen a.d.Donau (v blízkosti Augsburgu). Keďže tento archív je súkromným majetkom ešte žijúcich potomkov rodiny Fuggerovcov, možnosti štúdia v ňom sú veľmi obmedzené (sú známe čerstvé prípady aj zo Slovenska, keď bola žiadosť o štúdium vo FA zamietnutá). Roku 1967, keď bol M. Skladaný na trojmesačnom študijnom pobyte v NSR, podarilo sa mu až po dvoch mesiacoch nadviazať potrebné kontakty a toto povolenie získať. V samotnom archíve však pracoval už iba tri týždne, kým nevyčerpal zvyšok študijného pobytu. Na zvládnutie tohto ohromného kvanta materiálu to však bola veľmi krátka doba. Sotva si stačil urobiť obraz o tom, čo sa tam vo vzťahu k našim dejinám a k fuggerovskému montánnemu a obchodnému podnikaniu v Uhorsku nachádza. Na to, aby mohol M. Skladaný završiť svoju vedecko-výskumnú prácu vo fuggerovskej problematike už aj publikovaním nejakých parciálnych štúdií, resp. pozdejšie napísaním syntetickej práce, potrebuje bezpodmienečne dlhší študijný pobyt v tomto západonemeckom archíve. Keďže z našej strany nie sme (a sotva niekedy budeme) schopní poskytnúť mu potrebné finančné prostriedky na tento výskum, hľadali sme možnosti riešiť to formou štipendia zo strany NSR. Zatiaľ však bezúspešne. Možnosť ktorá sa teraz naskytla ponukou niekoľkých štipendijných miest Rektorátu UK, je pre nás veľmi vítaná. Prihovárame sa preto za priaznivé vybavenie návrhu nášho pracovníka M. Skladaného, pretože – ako sme uviedli vyššie – ide tu skutočne o ojedinelý prípad, keď jeho študijný pobyt v NSR nie je motivovaný iba všeobecnými študijnými potrebami (ako je to bežné u väčšiny uchádzačov), ale aj veľmi konkrétnymi požiadavkami jeho ďalšej vedecko-výskumnej práce. Poznamenávame, že problematika pôsobenia augsburských Fuggerovcov na Slovensku (najmä v stredoslovenských banských mestách) koncom XV. a v prvej pol. XVI. storočia nebola doposiaľ ani v slovenskej, ani v maďarskej historiografii komplexne spracovaná len preto, že doposiaľ zostáva nespracovaný ten základný pramenný materiál, ktorý je uložený k tejto problematike vo Fuggerovskom rodinnom archíve v NSR. M. Skladaný má všetky predpoklady na to, aby mohol túto prácu vykonať a tým prispieť k bližšiemu osvetleniu jednej kapitoly našich hospodárskych dejín. Viazanosť štipendijného pobytu na niektorú zo západonemeckých univerzít by si M. Skladaný riešil tak, že jeho trvalým sídlom by bola Univerzita v Kolíne nad Rýnom, kde je profesorom hospodárskych dejín prof. Dr. Hermann Kellenbenz, ktorý je toho času správcom Fuggerovského archívu.“ Návrh na obsadenie štipendijného miesta do NSR. 114/68. zo dňa 25. 11. 1968. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

s Paulinyiho 8 prednáškovými cestami do Viedne. Na viedenskej univerzite vykonával riadne schválený prednáškový úväzok.

Písch vystúpil na medzinárodnom kongrese vo Viedni k 50. výročiu rozpadu Rakúsko-Uhorska.

19. decembra Varsik ako vedúci katedry všeobecných dejín podal na kolégium dekana urgenciu, aby sa zaoberala návrhom katedry, ktorý podala už 10. marca 1967, na založenie Ústavu pre hospodárske a sociálne dejiny, ako aj jeho štatútom. Ústav by mal vzniknúť ako celouniverzitné pracovisko, takže dekanát by sa mal o výsledku schvaľovania zaujímať na Rektoráte UK. Uvedená žiadosť však ostala napokon bez odozvy a nebola realizovaná.

20. decembra Varsik oboznámil prítomných členov katedry o úsilí fakulty preveriť všetky staré docentúry a kde sú splnené kritériá pre profesúru, pristúpiť k návrhom na mimoriadne profesúry. Na katedre všeobecných dejín sa tento návrh týkal doc. Emiliána Stavrovského, ktorý bol docentom už od roku 1961 a keďže mu vyšla v roku 1967 knižná práca na tému „Slovensko-poľsko-ukrajinské pohraničie do 18. storočia“ mal splnené základné podmienky pre započatie oponentského pokračovania na mimoriadnu profesúru. Stavrovský na katedre vysvetlil, že pre vážnu chorobu v poslednom čase nič nepublikoval a že uvedená kniha je v podstate prepracovaná a rozšírenou prácou, ktorou sa habilitoval. Jeho zdravotný stav sa však natolko stabilizoval, že bude môcť čoskoro začať pracovať a publikovať. Katedra napokon návrh Varsika podporila a súhlasila so započatím oponentského a konkurzného pokračovania na mimoriadnu profesúru v odbore slovanských dejín pre Stavrovského.

1969

V januári ukončil Písch trojmesačný študijný pobyt v Moskve a na prednáškový pobyt na katedru všeobecných dejín prišiel prof. Iraklij Antelava z Univerzity v Tbilisi (Gruzínsko) s témou Zjednotenie kaukazských národov s Ruskom.

6. februára katedra požiadala vedenie fakulty o pridelenie asistentského miesta pre staroveké dejiny z odôvodnením, že tento odbor je na našej fakulte v krízovom stave, pričom to isté platí aj v širšom, celoslovenskom rámci, keďže tento odbor v SAV neexistuje. Katedra na tomto zasadnutí prerokovala a navrhla zahraničné študijné cesty pre Tkadlečkovú do Talianska (dlhodobý pobyt na štúdium témy talianskeho fašizmu) a mesačné študijné pobyty do Postupimi (výskum v archívoch Písch) a Skladaný (vedecká knižnica v Lipsku). Písch informoval o trojmesačnom študijnom pobyte na Historickej fakulte Lomonosovovej Univerzity v Moskve. Oboznámil členov katedry so skúsenosťami z výuky všeobecných dejín (prehĺbená jazyková príprava, prednášky zo svetovej historiografie, z historickej geografie a pod.).

Skladany predložil podrobny písomny elaborát pripomienok a podnetov k ďalšej pedagogickej a organizačno-výskumnej práci na katedre. Po jeho preštudovaní mali členovia katedry o ňom diskutovať.

1. mája začal 6-mesačný študijný pobyt Paulinyiho v NSR (Humboldtovo štipendium).

4. marca sa v miestnosti č. 427 na Šafárikovom námestí konalo Slávnostné zasadnutie katedier histórie pri príležitosti 65. narodenín prof. Branislava Varsika, DrSc. a 30. výročia jeho menovania a ustanovenia univerzitným profesorom všeobecných dejín.

6. marca Varsik podal návrh na začatie habilitačného pokračovania Tkadlečkovej. V návrhu okrem iného Varsik uviedol: „Okrem výsledkov dosiahnutých vo vedeckej práci vedie nás k tomuto návrhu aj dlhoročná úspešná pedagogická práca Dr. H. Tkadlečkovej. Už na katedre československých dejín prednášala okrem všeobecného kurzu aj špeciálne prednášky, ktoré súviseli s vývojom medzinárodných vzťahov v období medzi dvoma vojnami a viedla semináre k otázkam politického systému predmníchovskej republiky. Po prechode na katedru všeobecných dejín sa zamerala na problematiku fašizmu a medzinárodných vzťahov pred druhou svetovou vojnou. Dr. H. Tkadlečková patrí k tým učiteľom na našej katedre, u ktorých sa vysoké nároky a požiadavky voči študentom spájajú s veľmi zodpovedným prístupom k vlastnej práci so študentami a so starostlivosťou o ich odborný a politický profil. Okrem prednášok a seminárov sa už dlhé roky osobitne venuje tým študentom, ktorí majú hlbší záujem o moderné dejiny.“

13. marca prebehlo valné zhromaždenie študentov za účasti učiteľov katedry, kde bola založená študentská historická spoločnosť ako súčasť Slovenskej historickej spoločnosti.

Katedra sa uzniesla požiadať dekanstvo fakulty o asistentské miesto na byzantské dejiny pre dr. Avenária.

Varsik prečítal žiadosť dr. Viktora Borodovčáka o rehabilitáciu, ktorú menovaný zaslal dekanovi fakulty. Katedry súhlasili s požadovanou rehabilitáciou menovaného, no zamietli jeho prijatie na katedru všeobecných dejín s odôvodnením, že katedra potrebuje zabezpečiť personálne iné odborné špecializácie. O tomto rozhodnutí prof. Varsik informoval následne aj dekana fakulty, prof. Ľudovíta Bakoša.³⁷

³⁷ V liste zo 14. 3. pod č. 25/69 /Vyjadrenie k žiadosti dr. Borodovčáka o rehabilitáciu/ Varsik na adresu dekana fakulty (prof. Ľ. Bakoš) uviedol: „Zdĺžitosť dr. Viktora Borodovčáka, CSc. sa prerokovávala na spoločnom zasadnutí obidvoch katedier histórie, ktoré prijali jednomyselne toto stanovisko: Podľa nášho vedomia sú údaje, týkajúce sa odchodu dr. Borodovčáka z FF UK pravdivé a preto obidve katedry odporúčajú, aby bolo s ním započaté rehabilitačné pokračovanie. Pokiaľ ide o jeho domnienku, že sa „v duchu praktík z päťdesiatych rokov“ postupovalo voči jeho osobe aj v prípade zamietnutia jeho žiadosti o habilitačné konanie r. 1967, tu sme nútení poznamenať, že uznesením katedry všeobecných dejín zo dňa 20. 4. 1967 a prípisom č. 198/2967, ktorý bol o tomto zaslaný dekanstvu, bol vyslovený súhlas s jeho habilitáciou zo strany katedry a príčiny zamietnutia jeho žiadosti nám teda

17. marca Varsik podal dekanátu FiF UK návrh na udelenie bronzovej medaily UK dr. Tatjane Pišútovej pri príležitosti jej 20-ročného pôsobenia na fakulte. Návrh je zaujímavý najmä z pohľadu pracovnej charakteristiky Pišútovej, ktorá na katedre všeobecných dejín prednášala ako odborná asistentka dejiny staroveku až do roku 1983.³⁸ Po nej prebral uvedený odbor doc. Pavol Valachovič.

18. apríla katedra delegovala vedúceho katedry, aby presadzoval na vedeckej rade fakulty pridelenie miesta katedre pre byzantské dejiny (A. Avenáriu).³⁹ Na uvedenej

nie sú známe. Avšak katedra nepočítala ani v roku 1967 a nepočíta ani dnes s dr. Borodovčákom ako so svojim interným pracovníkom, pretože musí perspektívne budovať predovšetkým tie svoje odbory a špecializácie, ktoré sú málo alebo vôbec kádrovito budované. Pritom musí, prirodzene vychádzať najmä z potrieb pedagogického procesu, lebo tie sú na vysokej škole prvoradé.“ Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

³⁸ „... Tatjana Pišútová pracuje na FF UK od roku 1948 ako asistentka a od roku 1959 ako odborná asistentka v odbore starovekých dejín. Jej pôsobenie na fakulte bolo skomplikované tým, že v 50. rokoch jej znemožnili prednášanie a prechodne ju poverili prácou na študijnom oddelení. Po uvoľnení zo študijného oddelenia bola poverená vedením knižnice, kde v tom čase nebola platená knihovníčka, takže táto práca ju plne zamestnávala. Hoci s. Pišútová mala medzičasom už aj pedagogické povinnosti, jej postavenie bolo stále neujasnené. Až po odchode prof. Ondroucha do penzie v roku 1959 prevzala po ňom jeho pedagogické povinnosti, ktoré sa postupne ďalej rozširovali a to nielen v súlade s potrebami historických odborov, ale aj s potrebami klasických filológov. Rozsiahla pedagogická práca s. Pišútovej vysoko prekračuje predpísanú normu, keďže sama nesie ťarchu výuky celého odboru antických dejín. Učí 15 hodín týždenne a skúša každoročne najmenej 100 poslucháčov na čiastkových skúškach, okrem toho skúša na štátnych záverečných skúškach i na prijímacích skúškach... Okrem svojich povinností na fakulte zastávala dlhé roky funkcie vo fakultnom výbore ROH, bola tajomníčkou katedry a pod. Veľmi aktívne pôsobila mimo fakulty ako odborná poradkyňa pre rôzne inštitúcie, rozvíja veľmi záslužnú popularizačnú činnosť, od roku 1966 vydala celú sériu článkov o veľkých osobnostiach starovekých dejín a pod.“ Návrh na udelenie vyznamenania Tatjane Pišútovej zo 17. 3. 1969 / č. 27/69. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

³⁹ Varsik už v liste zo 14. 3. 1969 žiadal dekanát o pridelenie asistentského miesta na odbor byzantských dejín, kde sa vyjadruje v prospech bývalého absolventa našej fakulty, PhDr. Alexandra Avenária (v tom čase zamestnanca Ústavu dejín európskych socialistických krajín SAV). Varsik v správe uviedol: „Je všeobecne známe ako je ťažko na Slovensku získať odborníka, špeciálne pripraveného a ochotného pracovať v niektorej oblasti najmä starších všeobecných dejín. Takýchto špecialistov naša katedra zatiaľ nepripravuje a na špeciálnu prípravu v Brne a v Prahe sa nám zatiaľ nepodarilo nájsť medzi našimi poslucháčmi schopného adepta. Dr. Avenáriu t.č. externý aspirant HÚ SAV v odbore byzantských dejín sa už počas štúdia na našej fakulte i po jej absolvovaní z vlastnej iniciatívy špeciálne pripravoval a pripravuje na túto prácu (okrem riadne ukončeného štúdia archívnickva počúval prednášky a navštevoval semináre aj z archeológie, klasickej filológie a iné) a ako svedčí niekoľko jeho vedeckých štúdií z problematiky byzantských a najstarších slovanských dejín, ukazuje sa ako nádejný odborník v tomto smere, zatiaľ jediný v tomto špeciálnom odbore na Slovensku... Okrem toho je naša požiadavka motivovaná aj ďalšou okamžitou potrebou – pomôcť pri výuke starovekých dejín. Dr. Avenáriu by mohol prevziať časť výuky (obdobie pozdnorímske, obdobie sťahovania národov a i.), čím by veľmi pomohol riešiť veľmi kritickú situáciu v oblasti starovekých dejín na našej katedre až do času, kým sa nám nepodarí nájsť medzi našimi poslucháčmi vhodného kandidáta a poslať ho na niekoľko semestrov špeciálnej prípravy so Brna alebo Prahy a ním – ak by bol schopný – doplniť odbor starovekých dejín na katedre.“

Okrem Pišútovej teda mal byť na katedre ešte jeden starovekár a jeden odborník na byzantológiu. Takýto personálny stav sa na krátke obdobie podarilo dosiahnuť v druhej pol. 90. rokov 20. storočia vtedajšiemu vedúcemu katedry doc. M. Danišovi, keď okrem vybudovania odboru byzantológie (práve príchod A. Avenária na katedru) prijal na grécke dejiny dr. Dušana Józsu, ktorý však pre lepšie miesto v podnikateľskej sfére

katedre vyjadrila katedra jednomyselny návrh, aby latinčina (jej stredoškolské absolvovanie, resp. diferenčná skúška) sa stala nevyhnutným predpokladom pre prijatie na štúdium na FiF UK.⁴⁰

1. mája Paulinyi odišiel na polročný študijný pobyt do NSR.

16. mája sa Varsik na zasadnutí katedry vyjadril, že od budúceho školského roku sa chce plne venovať pedagogicky iba všeobecným dejinám. Úsek československých dejín na ktorom sa podieľal spolu s Matúšom Kučerom chcel zanechať a preto je nevyhnutné na toto obdobie vypísať miesto odborného asistenta.

23. mája na zasadnutí katedry všeobecných dejín boli navrhnutí za účastníkov 13. svetového kongresu historikov v Moskve v poradí doc. E. Stavrovský, dr. H. Tkadlečková, dr. F. Višváder, doc. Á. Paulinyi a doc. M. Písch.

28. mája sa na spoločnom zasadnutí katedier diskutovalo o úprave štúdia histórie na filozofických fakultách v Československu. Varsik informoval o plánovanej exkurzii poslucháčov histórie zo Sárskej univerzity (na základe listu prof. Friedricha Prinza) na našu univerzitu v dňoch 13. – 15. septembra. Prijatie na našej katedre a stretnutie so študentmi bolo zamietnuté z dôvodu, že semester u nás začínal až v októbri. Na katedrách sa diskutovalo o výuke muzeológie na našej fakulte. Navrhnuté bolo jej prednášanie v 3. a 4. ročníku v rámci archívniectva od školského roku 1970/1971.

5. júna katedra súhlasila s predĺžením študijného pobytu Paulinyiho na Marburgskej univerzite (Philipps Universität) v NSR od 15. októbra 1969 do 15. júla 1970, kde v tomto čase prevzal prednáškový úväzok po prof. Ingomarovi Bogovi.⁴¹

V júli absolvoval Písch mesačný študijný pobyt vo Viedni v rámci zmluvy s rakúskym Inštitútom pre dejiny východnej a juhovýchodnej Európy.

13. – 15. septembra prebehla návšteva prof. F. Prinza zo Sárskej univerzity spolu so študentami na katedre všeobecných dejín.

po troch rokoch z katedry odišiel. Následne sa už druhé miesto starovekára nepodarilo katedre získať. Odbor byzantológie však úspešne dodnes na katedre existuje. Varsik v závere listu ešte poznamenal, že katedra mala o Avenária záujem už dávnejšie (prípís č. 134/67 z 30. marca 1967). Žiadosť však ostala bez zdôvodnenia nevybavená. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

⁴⁰ Na katedrách histórie sa až do konca 90. rokov 20. storočia robili ústne prijímacie pohovory. Po roku 2000 začali sa prijímacie pohovory realizovať prostredníctvom testov a ich vyhodnocovania členmi katedier histórie. Ich odbornou prípravou bol poverený v spolupráci s ďalšími učiteľmi doc. Viliam Kratochvíl, didaktik dejepisu.

⁴¹ Paulinyi sa 1. 10. 1969 vrátil s pobytu v Marburgu, kde bol od 1. 3. v rámci Humboldtovho štipendia. V Marburgu prednášal hospodárske dejiny Uhorska v 18. – 19. storočí. Na pobyte bol aj s manželkou a so synom. Ako hosťujúci profesor pôsobil Paulinyi na Univerzite v Marburgu už aj od 1. 10. 1966 do 31. 3. 1967 práve na pozvanie prof. Scheiberta. Počas tohto pobytu prednášal aj na univerzitách v Kolíne na Rýnom a v Thübingene.

V dňoch 7. septembra – 5. októbra bol na mesačnom študijnom pobyte v Halle (Merseburg) Písch (v rámci medziuniverzitnej zmluvy).⁴²

15. – 18. septembra sa traja členovia katedry (doc. M. Písch, dr. H. Tkadlečková a dr. F. Višváder) zúčastnili na medzinárodnom československo-francúzskom kolokviu o Malej dohode (organizátor HÚ SAV a HÚ ČSAV).

9. – 16. októbra bol na návšteve katedry všeobecných dejín prof. Hans Hubner (vedúci katedry nemeckých dejín) a doc. Werner Kowalski (katedra nemeckých dejín) z univerzity Martina Luthera v Halle. Hans Hubner mal prednášku o chystanej reforme školstva v NDR. Na starosti ich mal doc. M. Písch.

2. – 15. októbra bol hosťom katedry Mgr. Krzysztof Baczkowski z katedry všeobecných dejín stredoveku Jagelonskej univerzity z Krakova (štúdium archívneho materiálu v archívoch Bratislavy a Trnavy k téme: Genéza viedenského kongresu r. 1515. Konzultoval tému s Varsikom, Kučerom a Skladaným. Hostia mal na starosti Skladaný).

8. októbra na zasadnutí katedry Stavrovský vznesol požiadavku, aby sa riešila otázka vytvorenia kabinetu pre hospodárske a sociálne dejiny pri katedrách histórie a aby Paulinyi poverený touto otázkou, ktorý je na dlhodobom pobyte v NSR bol nahradený niekým, kto bude v riešení pokračovať – katedra sa dohodla, že vec prerokuje s dekanom. Višváder požiadal o súhlas na študijnú cestu do Kanady v dňoch 1. – 30. novembra, kde sa mal zaoberať problematikou slovenskej politickej emigrácie.

Varsikovi bola udelená vedecká dovolenka v dĺžke 6 mesiacov (1. október 1969 – 1. apríl 1970). Zastupujúcim vedúcim katedry bol poverený Písch.

Od 15. novembra do 15. decembra absolvoval jednomesačný študijný pobyt v Kanade Višváder. Pobyt bol organizovaný Ústavom zahraničných Slovákov v Bratislave.

Od 2. decembra nastúpila trojmesačný študijný pobyt v Taliansku Tkadlečková (cez ministerstvo školstva).

1970

9. – 13. januára – návšteva prof. Lucjana Lewittera z univerzity v Cambridge. Zaujímal sa o problematiku poľsko-ruských vzťahov v období Petra Veľkého; bol odborník na hospodárske a sociálne dejiny; prediskutovali aj možnosti spolupráce s univerzitou v Cambridge. Okrem členov katedier histórie sa stretnutia zúčastnili dr. Anton Špiesz z HÚ SAV a dr. Július Bartl z Kabinetu dejín UK.⁴³

⁴² V dňoch 8. – 11. 12. 1969 sa Písch zúčastnil v Halle na Univerzite Martina Luthera na vedeckom sympóziu s témou „Reakčná úloha prušactva v nemeckých dejinách“. Písch predniesol referát na tému: „Postoj Slovákov k zjednocovaciemu procesu Nemecka“.

⁴³ V tom období sa Kabinet dejín FiF UK zaoberal problematikou dejín fakulty a celej Univerzity.

Na januárovom zasadnutí katedier histórie (9. januára 1970) informoval Gosiorovský o možnosti vyslať do Moskvy na Svetový historický kongres (august 1970) aj skupinu študentov. V tom čase existovalo Združenie poslucháčov histórie, ktorého činnosť bola obnovená od nového roku 1970.⁴⁴ Jeho výbor navrhol poradie a počet možných účastníkov nasledovne: Pavol Kanis, Vladimír Segeš, Dušan Pižem, Edita Ivaničková, Leon Sokolovský, Mária Hrubíková, Mária Španková, Jaromír Slušný, Viliam Čičaj, Andrej Storožka, Helga Šimková, Mária Gabovičová, Jana Kalesná.⁴⁵ Kongres sa konal v dňoch 16. – 23. augusta 1970 a z uvedených sa kongresu nezúčastnili Hrubíková, Gabovičová, Kalesná a Storožka. Namiesto nich tam boli z našich katedier ešte Dr. Mária Tischlerová, a Slavomíra Gosiorovská. Teda 10 študentov z FiF UK, dvaja z Prešovskej univerzity (Jozef Janigloš a Rudolf Novák) a jeden z FiF Banská Bystrica (Štefan Zajac). Vedúcim výpravy bol dr. Marián Skladaný. Výber študentov zohľadňoval ich študijné výsledky a účasť na vedeckej odbornej práci. Študenti boli účastní nielen na kongrese, ale mali viaceré exkurzie a stretnutia so študentmi z Lomonosovovej univerzity. Po skončení kongresu ich cesta pokračovala ešte do Kyjeva (24. – 26. augusta), kde mali okrem stretnutia so študentmi ďalší program návštev niektorých historických pamätihodností.

Od 1. apríla bola za tajomníčku katedry všeobecných dejín ustanovená Tkadlečková (namiesto Skladaného).

7. apríla katedra všeobecných dejín navrhla, aby bol prof. Branislavovi Varsikovi, DrSc. udelený čestný titul – *Zaslúžilý vysokoškolský profesor*.

9. apríla na základe zmien v učebnom pláne a predpokladanej reformy štúdia sa katedra dohodla na úprave chronologického delenia jednotlivých období prednáškového cyklu. Medzníkom medzi prednáškami stredoveku a novoveku sa stala anglická buržoázna revolúcia, ďalší medzník bol stanovený rok 1848 a následne rok 1918.

Katedra odporučila vydať v spisoch FiF UK monografiu Tkadlečkovej na tému: *Talianska fašistická strana a jej politická ideológia*.⁴⁶ 8. apríla adresoval Varsik Edičnému stredisku FiF UK návrh na vydanie tejto monografie, kde okrem iného uviedol: *Ide o veľmi podnetnú monografiu, prvú svojho druhu v Československu, nielen čo do vytyčenia problému, ale aj*

⁴⁴ Výbor Združenia poslucháčov histórie bol poverený na katedre zo dňa 18. 12. 1969 zorganizovať súťaž o najlepší študentskú vedeckú prácu z odboru histórie a pomocných vied historických „O cenu profesora Húščavu“. Alexander Húščava (1906 – 1969), pôvodne archivár, od roku 1939 univerzitný profesor, DrSc (1956), 1948-49 dekan FiF UK, hlavné diela: *Ján Literát a liptovské falzá, Dejiny a vývoj nášho písma, Poľnohospodárske miery na Slovensku*.

⁴⁵ Zoznam študentov uvádzame aj z hľadiska budúcej profilácie menovaných. Viacerí sa stali poprednými slovenskými historikmi. Skupinu z pedagogického zboru sprevádzal Marián Skladaný. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

⁴⁶ Návrh nebol realizovaný, keďže Tkadlečková bola pri politických previerkach v roku 1971 vyškrtnutá z KSS a jej vedecká práca bola výrazne obmedzená.

čo do metodických postupov pri jeho spracúvaní, ktoré sú celkom netradičné a významne posúvajú dopredu poznanie danej problematiky, a to nielen v zrovnaní s doterajšími výsledkami slovenskej historickej vedy, ale aj v zrovnaní s výsledkami celej československej a talianskej historiografie.

11. – 18. mája sa uskutočnila exkurzia študentov do Poľska pod vedením Višvádera.⁴⁷

4. júna katedra všeobecných dejín na svojom zasadnutí v rámci požiadavky na investície sa snažila vyriešiť nové vybavenie seminárnej knižnice. Mali to byť po strop zasklenené skrine, naprojektované do obidvoch miestností okolo stien.

13. júna katedra na svojom zasadnutí naplánovala na roky 1971 – 1975 prijatie odborného asistenta na odbor byzantológie a jedného asistenta pre odbor starovekých dejín.

máj – účasť Píscha na sympóziu o československo-juhoslovanských vzťahoch od druhej polovice 19. storočia do roku 1945, ktorá sa uskutočnila v Belehrade.

11. júna dostal Varsik prípis z dekanátu FiF UK (prodekan prof. Elemír Terray), že boli prerušené vedecké styky s rakúskym výskumným ústavom Österreichische Ost und Südosteuropa Institut vo Viedni.⁴⁸

1. septembra sa katedry zaoberali otázkou rozviazania pracovného pomeru s Á. Paulinyim a E. Paulinyiovou, ktorí ostali na študijnom pobyte v NSR, kde Paulinyi hodlal prijať trvalé miesto na univerzite v Marburgu. Obidvaja dali dekanstvu FiF UK výpoveď, čo oznámili katedre histórie listom zo dňa 15. augusta 1970.⁴⁹

25. októbra – 7. novembra 1970 hosťovala na katedrách histórie doc. Ľudmila Pavlovna Lapteva z Katedry južných a západných Slovanov Historickej fakulty Lomonosovovej univerzity v Moskve. V rámci programu absolvovala diskusie s učiteľmi katedier o spolupráci, s pracovníkmi HÚ SAV, exkurzia v Martine v MS a v Literárnom archíve, exkurzia na

⁴⁷ Exkurzia sa uskutočnila na trase Bratislava-Zakopané-Wieliczka-Oswiecim-Krakov-Katovice-Varšava-Lodž-Wrocław-Opole-Ostrava-Brno-Bratislava. Organizovaná bola cez cestovnú kanceláriu Čedok. Iniciatíva exkurzie sa zrodila na vedeckej konferencii v Smoleniciach (16. – 18. 2. na tému Slovenská otázka a stredná Európa v novovekých dejinách), kde boli účastní aj poľskí historici a ponúkli sa pomôcť so sprievodcami a zabezpečením lacného ubytovania. Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

⁴⁸ Zmluva o vedeckej spolupráci bola podpísaná 1. 1. 1968.

⁴⁹ Pre Varsika to bola pomerne komplikovaná situácia aj z pohľadu jeho hodnotenia vedeckej spôsobilosti a politickej dôveryhodnosti Paulinyiho ako člena komisie pre obhajobu kandidátskych a doktorských dizertácií. Dňa 6. 4. 1970 napísal dekanátu FiF UK: „Doc. Ákoš Paulinyi, CSc. je docentom všeobecných dejín pre obdobie novoveku. Vo svojej pedagogickej práci sa zameriava okrem kľúčových problémov počiatku novoveku na otázky hospodárskych a sociálnych dejín v Európe vôbec a strednej Európe zvlášť, čo je predmetom jeho vlastného vedeckého záujmu. Z tejto oblasti publikoval viacero zaujímavých štúdií a vydal dve monografie, týkajúce sa železiarstva v Uhorsku, jednak sociálneho postavenia robotníckej triedy v jednom zo železiarskych centier Uhorska. Doc. Ákoš Paulinyi, CSc. je dlhoročným členom KSS. Patril vždy medzi politicky aktívnych učiteľov, ktorí sa hlásili k marxizmu-leninizmu. Jeho vystúpenia v januári 1968 vyplývali zo snahy po zlepšení podmienok pre vedeckú a pedagogickú prácu. Nepatril k nijakým antisovietskym ani antisocialistickým skupinám. Toho času je na služobnom pobyte v Západnom Nemecku. Po novembrovom pléne (KS) 1967 a aprílovom pléne 1968 vystupoval jednoznačne na podporu konsolidačného úsilia KS.“ Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša.

Devín, štúdium v univerzitnej knižnici, prednáška pre poslucháčov II. roč. histórie na tému Ohlas diela P. J. Šafárika v Rusku.

10. novembra katedry prerokovali žiadosť prof. Jána Dubnického. Ten prejavil záujem vrátiť sa na FiF UK na katedru všeobecných dejín a viesť prednášky z novovekých dejín, novovekej historiografie. Na katedre však tieto prednášky k plnej spokojnosti pracoviska viedol Písch. Katedry histórie odporúčili vedeniu, aby bol prijatý na odbore dejín umenia.

V tom čase bol Stavrovský poverený úlohou zistiť ako to vyzerá s Ústavom hospodárskych a sociálnych dejín a kde je problém s jeho schválením.

Katedry poverili vedením knižnice Historického seminára Višvádera.⁵⁰

19. novembra Varsik požiadal dekana fakulty (prof. Samuel Cambel), aby bolo povolené odborným asistentom T. Pišútovej, H. Tkadlečkovej a F. Višváderovi vykonávať docentské povinnosti na katedre všeobecných dejín. Podľa prírpisu Tkadlečková habilitovala už v marci 1970, no nebola zatiaľ menovaná.

27. novembra katedry histórie na základe odporúčacieho listu prof. Rogera Portala z Univerzity v Sorbone súhlasili s predĺžením študijného pobytu Bohumily Kušnierikovej (Ferenčuhová) do konca školského roku 1970/71 (do 1. júla 1971). Pracovala tam na dokončení diplomovej práce a bola tam pripravovaná pre oblasť západoeurópskej slavistiky a všeobecných novovekých dejín.

1. decembra na miesto dokumentaristky na katedru všeobecných dejín nastúpila Helga Šimková. V tom čase bola ešte poslucháčkou 5. ročníka histórie –angličtiny a tak bolo navrhnuté aby mala pracovnú zmluvu do 1. júla 1971 na polovičný úväzok. Jej pracovnou náplňou boli rešerše z odbornej literatúry a periodík (angličtina, nemčina, ruština), priebežná pomoc pri predmetovom katalógu a pod. Jej bezprostredným nadriadeným bol Varsik.

1971

3. februára prof. Melikian z jerevanskej univerzity predniesol pre obe katedry prednášku o problémoch arménskych dejín a o pedagogicko-vedeckom profile historického pracoviska na univerzite v Jerevane.

19. februára bol na spoločnom zasadnutí katedier histórie prerokovaný nový návrh úpravy učebného plánu štúdia histórie, ktorý vypracoval Skladaný. Ten sa nakoniec nemohol realizovať, pretože by musel prejsť schvaľovaním na katedrách histórie ostatných univerzít v tom čase celého Československa. Cieľom tohto nového učebného plánu bolo obmedziť počet dielčích skúšok a povinnú učebnú látku sústrediť do dvoch súborných skúšok a jednej štátnice. Uvedený návrh mali do definitívnej podoby upraviť učitelia katedier:

⁵⁰ Vedúcim knižnice pre odbor histórie sa stal F. Višváder dňa 15. 11. 1970.

Marián Skladaný, Herta Tkadlečková, Matúš Kučera a Jozef Butvin. Jedným z dôvodov takejto úvahy inovácie učebného plánu bola aj nedomyšlená otázka náplne štátnice pre študentov, ktorý mali históriu ako hlavný predmet a študentov z históriou, ako vedľajším predmetom.

Na uvedenom zasadnutí katedry sa venovali aj návrhu Višvádera o prebudovanie príručnej knižnice, prestavbe fondov. Seminárna knižnica mala byť systemizovaná do tej podoby, ako ju poznáme v súčasnosti. S členením na jednotlivé fondy ako bibliografie, pramene, slovníky, učebnicová literatúra, encyklopédie, časopisy.

Na zasadnutí katedry sa 5. apríla dohodlo, že Varsik spolu s Pišútovou odcestujú 15. apríla na brnenskú univerzitu prerokovať možnosť prestupu študentov katedry P. Valachoviča a D. Šedu (2. ročník) na kombináciu dejepis – latinčina na tamojšiu katedru histórie s možnosťou sa tam venovať starovekým dejinám. V prípade ich úspešného absolvovania štúdia na brnenskej univerzite sa s jedným z nich malo rátať ako prednášateľom starovekých dejín pre katedru všeobecných dejín v Bratislave. (Uvedený zámer sa o niečo neskôr uskutočnil s P. Valachovičom, ktorý však až po odchode dr. Pišútovej na penziu začal prednášať koncom 80. rokov 20. storočia. Fakulta totižto nemala financie na dve starovekárske miesta.⁵¹)

17. – 23. mája sa uskutočnila exkurzia 35 študentov do Maďarska (vedúci exkurzie Písch, Višváder), organizovaná katedrou všeobecných dejín. Návšteva Székesfehérváru, Kocelovo sídlo v Blatnohrade, Panonhalma, prijatie u dekana Tudományegyetem Ötvosa Lóránda v Budapešti, slovenské gymnázium v Budapešti. Bola to prvá exkurzia poslucháčov histórie našej univerzity v Maďarsku.

Na zasadnutí katedry 4. júna sa rokovalo, aby na odbor všeobecných dejín boli najneskôr do roku 1975 prijatí: jeden asistent na staroveké dejiny a jeden na byzantské dejiny.

1. – 25. septembra prebehol študijný pobyt Varsika v Budapešti v Krajinskom archíve k téme: Postoj maďarských vládnych tried k zahraničnej politike Rakúsko-Uhorska v období dualizmu so zvláštnym zreteľom k slovanskej otázke.

11. – 12. októbra sa Písch zúčastnil na medzinárodnej konferencii na univerzite v Poznani na tému: „Polska – Niemci – Europa 1871-1971“

Október 1971 – marec 1972 prebehol študijný pobyt Skladaného v Lipsku (Deutsche Bucherei) a Drážďanoch. Heuristika materiálov k dejinám ťažby, spracovania a obchodu s meďou v 15. stor. v Európe.

⁵¹ Druhé miesto starovekára sa podarilo vybaviť až v roku 1999 pre špecializáciu grécke dejiny – Dr. Dušan Józsa. Ten nakoniec sám po troch rokoch pôsobenia na katedre odišiel na finančne výhodnejšie miesto. Neskôr sa už koncept dvoch učiteľov pre dejiny staroveku nepodarilo obnoviť, no istým riešením napokon bolo miesto pre odbor byzantológie.

1972

Varsík oznámil na zasadnutí katedry (20. marca 1972), že predloží do konca mája katedre na vnútornú oponentúru svoju prácu o výskume Košickej kotliny.

V septembri sa uskutočnil študijný pobyt Skladaného v Poľsku (Krakov, Gdansk, Wroclav). Archívy, štúdium materiálov k činnosti Turzovcov v Poľsku.

V októbri katedra prijala zahraničných hostí z Francúzska.

15. novembra 1972 – 1. júla 1973 prebehol prednáškový pobyt prof. V. N. Kotova z univerzity T. Ševčenka v Kyjeve. Predniesol prednášky z dejín feudalizmu Ruska.

V októbri sa uskutočnil mesačný študijno-prednáškový pobyt Samuela Cambela v Moskve. Prednášky z dejín Univerzity Komenského, heuristika materiálov ku knihe: *Ku vzniku sovietskej federácie 1917-1922*.

1973

16. februára na spoločnom zasadnutí katedier boli poverení Skladaný a Višváder pripraviť podklady pre zriadenie Kabinetu sociálnych dejín. Varsík odstúpil z postu hlavného redaktora Zborníka FiF UK – Historica. Od ročníka 1973/74 sa stal jeho hlavným redaktorom prof. M. Gosiorovský.

28. marca na zasadnutí katedry sa uzniesli o zmene názvu odboru slovanských dejín do roku 1917 na dejiny východnej a juhovýchodnej Európy. Od roku 1917 sa ponechala prednáška z dejín ZSSR a perspektívne rátali s vybudovaním špecializácie pre dejiny európskych socialistických krajín po roku 1945. Na katedrách histórie sa uzniesli rozšíriť výuku v letnom semestri 4. ročníka a v zimnom 5. ročníka o prednášku z dejín umenia (predmet učil dr. Karol Kahoun). Zoznam voliteľných predmetov rozšírili o prednášku s názvom Muzeológia pre historikov (vyučujúci Pavol Valachovič, v tom čase pôsobil v Slovenskom národnom múzeu).

21. – 27. mája sa uskutočnila exkurzia 25 študentov katedier histórie v Sedmohradsku (Kluž, Brašov, Sibiu, Nadlak, Historicko-filozofická fakulta v Kluži).

máj – študijný pobyt Píscha v Pchongjangu na Univerzite Kim Ir Sena (Kórejská ľudovodemokratická republika), kde vystúpil s prednáškou: Klúčové otázky čs. dejín do roku 1918.

7. júna na spoločnom zasadnutí katedier boli poverení Skladaný, Písch, Višváder a Stavrovský vypracovať návrh na zriadenie Oddelenia dejín výstavby socializmu pri katedre všeobecných dejín. Na zasadnutí bola opätovne nastolená otázka prijatia na odborného asistenta na najnovšie dejiny socializmu a odborného asistenta pre odbor starovekých dejín.

5. októbra katedra zobrala na vedomie informáciu o tom, že Višváder nebude prednášať a jeho pracovnú náplň v súvislosti so zriadením oddelenia všeobecných dejín určí

dekan fakulty. Na tomto zasadnutí katedry odstúpil z funkcie vedúceho katedry Varsik a do funkcie nastúpil prof. Samuel Cambel.

október – návšteva prof. Erwina Könnemanna z NDR a študijný pobyt prof. E. Stavrovského v ZSSR.

5. októbra Varsik oficiálne odstúpil z funkcie vedúceho katedry.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Archív Univerzity Komenského, Bratislava

FiF UK, Osobný spis prof. Branislava Varsika.

Návrh na vymenovanie B. Varsika riadnym profesorom všeobecných dejín novovekých, 29. 4. 1940.

Zpráva o rukopisných prácach profesora Dr. Branislava Varsika členom komisie prof. E. Perfeckým, 23. 4. 1940.

Životopis Branislava Varsika, 1950.

Osobná zbierka dokumentov Miroslava Daniša

List z 18. 4. 1968, č. 44/68.

List Branislava Varsika Slovenskému komitétu slavistov z 10. 12. 1970.

List Branislava Varsika dekanovi filozofickej fakulty Ľudovítovi Bakošovi z 14. 3. 1969. (Vyjadrenie k žiadosti dr. Borodovčáka o rehabilitáciu) č. 25/69.

Návrh na obsadenie štipendijného miesta do NSR. 114/68. zo dňa 25. 11. 1968.

Návrh na udelenie vyznamenania Tatjane Pišútovej zo 17. 3. 1969. č. 27/69.

Správa o vedecko-výskumnej činnosti a zahraničných stykoch za rok 1968. Prof. B. Varsik dekanstvu FF UK č. 118/68 zo dňa 28. 11. 1968.

Výpis zo zápisnice zo dňa 19. 4. 1968, č. 55/68.

List Branislava Varsika dekanátu FiF UK v Bratislave z 6. 4. 1970

Publikované pramene

Študijné ročenky FiF UK za roky 1938 – 1974.

Literatúra

BAĎURÍK, Jozef. K storočnici univerzitného profesora Branislava Varsika (*1904 – † 1994). In *Naša univerzita*, 2004, roč. 50, č. 8 (apríl), s. 17.

DANIŠ, Miroslav. Branislav Varsik v kontexte všeobecných dejín na Slovensku. In *Acta Historica Neosolensia*, 2006, roč. 9, s. 271-276.

MLYNÁRIK, Ján. *Českí profesori na Slovensku I. Českí profesori a ich slovenskí žiaci na Univerzite Komenského v rokoch 1919-1949*. Praha: Danubius, 1994, 266 s.

NOVÁK Jozef – ROHÁČ, Juraj. *Heraldik bez erbu*. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2010, 152 s.

TKADLEČKOVÁ, Herta. *Spomienky na roky šesťdesiate*. (rukopis), 2005. 60 s.

VARSIK, Branislav. *O čom mlčia archívy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1987, 223 s.

VIŠVÁDER, František. *Nuž tak sme vtedy žili... /Monológy pri kozube/*. Malacky: Gerthofer, 2015, 351 s.

VIŠVÁDER, František. Na návšteve u nestora slovenských historikov. In *Historická revue*, 1990, roč. 1, č. 2, s. 30-31.

Branislav Varsik and his Contribution to the Development of General History at the Faculty of Arts, Comenius University

The study deals with the personal profile of Professor Branislav Varsik (1904 – 1994) in the context of his scientific, pedagogical and managing activities in the field of general history. The study is based on archived documents, memoirs of his contemporaries and study yearbooks of the Faculty of Arts of the Comenius University for the years 1938 – 1974. Apart from his activities as the head of the Department of General History in 1968 – 1973, the author of this study also presents the research and professional work as well as the international activities of this department.

Keywords: Branislav Varsik (1904 – 1994), professor of history, Department of General History, history of education, science and research

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[97 890 znakov / 2,71 AH]

DANIŠ, Miroslav. Branislav Varsik a jeho podiel na rozvoji všeobecných dejín na Filozofickej fakulte University Komenského. In *Štúdie venované Branislavovi Varsikovi*. Historia nova 21. [online] Bratislava: Stimul, 2023, s. 7–40. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino21.pdf>

Príloha 1 – Životopis Branislava Varsika z roku 1950⁵²

1. Pôvod

Narodil som sa 5. 3. 1904 na Myjave z otca Pavla Varsika (zomrel 1928) a Anny rod. Dingovej. Otec bol maloobchodník a prevádzoval i remeslo. Mal som 9 súrodencov, z ktorých traja zomreli v útlom detskom veku. Školského vzdelania získal som na strednej škole v Nagy Körösi (v r. 1915-18), v Skalici a v Bratislave, kde som r. 1923 maturoval s vyznamenaním. V r. 1923-1929 študoval som na 4 univerzitách: vo Viedni, v Prahe, v Bratislave a v Paríži a v októbri 1928 som dosiahol doktorátu filozofie na Komenského Univerzite v Bratislave. V roku 1933 som sa habilitoval z československých dejín na Komenského univerzite v Bratislave. V r. 1939 stal som sa mimoriadnym profesorom a r. 1940 riadnym profesorom.

Z mojich súrodencov najstarší brat Pavel, absolvent obchodnej akadémie, podplukovník francúzskych légii v prvej svetovej vojne a býv. riaditeľ Legiobanky v Prahe zomrel v roku 1939. Brat Ján, absolvent obchodnej školy je vedúcim predajne nár. podniku „Vesna” na Myjave. Brat Dr. Vladimír Varsik, absolvent právnickej fakulty je verejným notárom v Michalovciach. Najstaršia sestra Zuzana, vydatá za Dr. Michalom Slávikom, verejným notárom v Trenčíne zomrela v r. 1939. Sestra Anna je vydatá za Pavlom Kadancom, vládnym radcom poverenictva školstva, vied a umení v.v.a. žije v Bratislave (Mamatejova, 46). Najmladšia sestra Kristína je vydatá v Prahe za Dr. Jozefom Karasom, absolventom práv a zamestnancom nár. podniku v Prahe. Všetci moji súrodenci majú kladný pomer k ľudovodemokratickému zriadeniu a ku KSČ. Bratia Vladimír a Ján boli za vojny na Myjave a pracovali v ilegalite. Brat Vladimír nebol organizovaný pred februárom 1948 v nijakej strane, kým brat Ján bol členom demokratickej strany, ale nezastával nijakú funkciu a nebol politicky aktívny. Švagor Pavol Kadanec je členom KSČ. Príbuzenské vzťahy udržiujem predovšetkým s bratom Jánom na Myjave, u ktorého žije moja matka (teraz 84 ročná) a so sestrou Annou a švagrom Pavlom Kadancom, žijúcimi v Bratislave. Ostatní súrodenci sú vzdialení a len zriedka sa s nimi vídavam. Moja manželka Zora rod. Zacharová narodila sa v Ružomberku, kde jej žijú rodičia Juraj Zachar a Zuzana, rod. Javošová. Má štyroch súrodencov. Najstaršia jej sestra Darina, vydatá je za Martinom Abrhámom, ev.a.v. farárom v Lipt. Sv. Petre, druhá sestra Viera vydala sa za Ladislava Bohuša, knihovníka Vysokej školy veterinárnej v Košiciach a ona sama pôsobí ako učiteľka na ľudovej škole v Košiciach. Sestra Marta vydatá je za Jurom Plachým, úradníkom mesta Prahy, bytom toho času v Chrudimi. Brat Ing. Július Zachar je zamestnaný v Tesle – Nár. podnik Bratislava. Všetci súrodenci majú kladný pomer k ľudovodemokratickému zriadeniu i ku KSČ. Švagor Ing. Július Zachar bol členom strany už v r. 1946, ale v roku 1949 mal nejaké disciplinárne vyšetrenie pre osobné chovanie sa (teda nie politická vec, ale morálna) a bol vtedy

⁵² Životopis Branislava Varsika, 1950. Archív FiF UK. Osobný spis prof. B. Varsika.

zo strany vylúčený. Sestry mojej manželky žijú ďaleko od Bratislavy a preto sa len príležitostne vídavame a s bratom Júliusom, hoci je v Bratislave sa tiež málokedy vidíme.

2. Zamestnanie a politická činnosť pred tzv. Slovenským štátom.

Po skončení vysokoškolského štúdia bol som od 1. 9. 1929 zamestnaný v archívnej službe u Krajin-
ského úradu v Bratislave a v r. 1933 habilitoval som sa z československých dejín na Fil. fakulte
Komenského univerzity v Bratislave. Ako súkromný docent prednášal som až do roku 1939, kedy
som bol menovaný mimoriadnym profesorom a vtedy som prešiel zo služieb Krajin-
ského úradu do
služieb Ministerstva školstva a osvetu.

Ako vysoškolák bol som činný v študentských spolkoch a v roku 1927-1928 stal som sa predsedom
najvyššej študentskej organizácie Sväzu slovenského študentstva ako kandidát pokrokovej skupiny
slovenského študentstva, proti kandidátovi klerikálne-ludáckemu, ale politického života som sa
priamo nezúčastnil a nebol som dlho členom nijakej politickej strany. Až v roku 1935 alebo 1936
stal som sa členom agrárnej strany, ale nezastával som nikdy nijakú politickú funkciu a aj v tejto
dobe nezúčastnil som sa aktívne politického života.

3. Zamestnanie a činnosť za tzv. Slov. štátu

Do 1. apríla 1939 som bol zamestnaný ako archívár u Krajin-
ského úradu v Bratislave a po meno-
vaní za mimoriadneho profesora prešiel som priamo do služieb Ministerstva školstva a osvetu.
Dňa 1. júla 1940 stal som sa riadnym profesorom všeobecných dejín novovekých a odvtedy tento
odbor zastávam na našej fakulte.

Už v novembri r. 1938 ako archívár Krajin-
ského úradu bol som prinútený vstúpiť do HSLS, ale
nielen že som nijakú funkciu v strane nezastával, ale cez celú vojnu nezúčastnil som sa nijakej
schôdzky strany. Členom HG [Hlinkovej gardy – pozn. M. D.] som nebol. Inak podotýkam, že
v roku 1943 vo vedení strany a vlády jednalo sa o mojom prepustení zo služieb Slov. univerzity.
Vtedy žiadal moje odstránenie z univerzity bývalý prezident Tiso a býv. minister [školstva – pozn.
M. D.] Sivák sa pri svojom súdnom prelíčení po oslobodení bránil tým, že on tejto snahe Tisovej
oponoval. K tomuto srovnaj Sivákov denník čítaný pri súdnom prelíčení 3. nov. 1947.

Za tzv. Slovenského štátu nebol som ani raz pozvaný ako záložný dôstojník na vojenské cvičenie,
lebo som bol už starším záložníkom a mal som už za sebou všetky riadne vojenské cvičenia. V čase
Slovenského národného povstania bol som evakuovaný s rodinou vo svojej rodnej obci Myjave. Tu
som býval u svojho brata Dr. Vladimíra Varsika, ktorý pracoval v kraji v ilegalite. Keď vypuklo
povstanie očakávali sme, že sa rozšíri i na kraj podjavorinsko-podbradlanský, kde boli pre odboj
všetky priaznivé podmienky a preto v očakávaní priaznivého vývoja sme ostali v Myjave. Po prí-
chode Gestapa v septembri r. 1944 na Myjavu brat Dr. V. Varsik sa musel vzdialiť z Myjavy a na-
kolko som ho kryl, bol som Gestapom vo februári r. 1945 vyšetrovaný.

4. Zamestnanie a politická činnosť po oslobodení

Od oslobodenia v r. 1945 zastávam nepretržite katedru všeobecných dejín na Slov. univerzite. Po
oslobodení v r. 1945 nestal som sa členom nijakej politickej strany a dosiaľ nie som organizovaný.

5. Osvetlenie vstupu do strany a straníckej činnosti.

Proti politike KSC som nikdy nevystúpil a nepracoval. Podobne som neprejavoval ani odchylný názor a ani som sa nestýkal s ľuďmi, ktorí by prejavovali nepriateľské stanovisko voči strane resp. jej vedeniu.

6. Na aké prekážky narážal pri plnení úloh zverených mu stranou od roku 1945.

Ako nečlenovi strany mi strana nezverila priamo nijaké zvláštne úlohy.

7. Styk s cudzinou.

Za prvej republiky študoval som na troch zahraničných univerzitách (Viedeň, Paríž, Grenoble) a vykonal som mnoho študijných ciest po rôznych štátoch Európy. Od oslobodenia v r. 1945 bol som štyri razy v cudzine: V júni r. 1947 bol som vo Švajčiarsku v Ženeve, kam som bol vyslaný Generálnou ev.a.v. cirkvou na Slovensku so súhlasom vtedajších vládnych činiteľov na zasadnutie Svetovej rady cirkví. Na tejto schôdzi mal som hájiť ako odborník v slovensko-maďarskom probléme naše stanovisko a pokračovanie našej vlády voči sťažnostiam maďarských protestantov vo veci presídlenia. Dohodu ku ktorej došlo vo veciach cirkevných medzi zástupcami maďarskými a československými v Ženeve, postúpila Gen. ev.a.v. cirkev našej vláde.

V auguste r. 1947 bol som v Juhoslávii (v Petrovci) ako člen Komisie pre výskum slovenskej menšiny v Juhoslávii. Vyslaný bol som Povereníctvom školstva a osvety.

Koncom marca 1948 vyslaný som bol do Paríža na Historický kongres v Paríži z príležitosti storočnice februárovej revolúcie z r. 1848 ako člen československej štátnej delegácie. Vyslaný som bol Ministerstvom školstva a osvety v Prahe.

V máji a júni r. 1948 bol som v Maďarsku ako člen Komisie pre vyhľadávanie starých pamiatok v zmysle 11 paragrafu parížskej mierovej zmluvy. Vyslaný som bol povereníctvom školstva, vied a umení.

Inak s cudzími štátnymi príslušníkmi okrem uvedených pobytov v cudzine a hostovania cudzích štátnych príslušníkov na Fil. fakulte SU a Slov. akad. vied a umení, nemal som nijaký osobný ani písomný styk. Moja manželka občasne si vymení písomné pozdravy s najbližšími rodinnými príslušníkmi v Amerike, ktorí sú tam už z doby pred prvou svetovou vojnou (sestry matkine).

8. Rodinný život a osobný

Som ženatý so Zorou rod. Zacharovou, nar. 12.4.1920 v Ružomberku. Otec mojej manželky Juraj Zachar bol zamestnaný v nár. podniku Remeselnícke potreby v Ružomberku, ale pre nemoc prešiel do nemocenského liečenia (už 65 ročný). Matka Zuzana rod. Javošová je stále zamestnaná v tomže podniku (61 ročná). Moja manželka Zora pracuje v domácnosti. Mám 3 malé deti: 9 ročný Pavol, 8 ročná Branislava a 4 ročná Zora. Manželka nebola nikdy organizovaná v žiadnej politickej strane a ani politicky činná. Čo sa týka hospodárskeho zaistenia rodiny – žijeme iba z riadneho úradníckeho platu (iné príjmy nemám) a bývame v Bratislave v podnájme v družstevnom dome. S rodinou žijem v súlade.

V Bratislave 21.12. 1950.

Príloha 2 – Pedagogická činnosť prof. Branislava Varsika na FiF UK v Bratislave

Spracované na základe Ročeniek o študijných programoch FiF UK v Bratislave za roky 1938 – 1974. Za jednotlivými názvami predmetov sú uvedené školské roky v ktorých predmet prednášal a v niektorých prípadoch sú v zátvorkách udané počty študentov, zapísaných na študijný predmet.

Prednášky:

Západná Európa v XVI. stor.: 38/39 (25); 39/40 (84)
 Vznik národného štátu talianskeho a nemeckého: 38/39 (87)
 Nemecké dejiny v dobe národného zjednotenia: 39/40 (78)
 Európske dejiny v XVII. stor.: 40/41
 Dejiny veľkej francúzskej revolúcie: 40/41
 Európske dejiny po vestfálskom mieri: 41/42
 Svetová politika od berlínskeho kongresu: 41/42
 Vznik národného štátu talianskeho v 19. stor.: 42/43 (50)
 Počiatky novoveku: 42/43 (78)
 Dejiny Európy v dobe reformácie a protireformácie: 43/44
 Vznik moci pruskej a nemecké zjednotenie: 43/44
 Dejiny Európy v dobe protireformácie: 44/45
 Dejiny Európy v 17.stor.: 45/46
 Svetová politika v rokoch 1871-1914: 45/46
 Dejiny Európy v dobe 30 ročnej vojny: 47/48
 Dejiny francúzskej revolúcie a napoleónskeho cisárstva: 44/45; 48/49
 České dejiny po bitke u Lipan: 46/47; 48/49
 České dejiny v XVI. stor.: 46/47
 České dejiny v dobe odboja proti Habsburgovcom: 47/48
 České dejiny v dobe Luxemburgovcov: 47/48
 České dejiny v dobe husitskej: 48/49
 Dejiny Anglicka v 17. stor.:48/49
 Všeobecné dejiny v dobe reformácie a protireformácie: 46/47; 47/48
 Všeobecné dejiny na počiatku novoveku: 48/49
 Všeobecné dejiny v 17.-18. stor.: 49/50
 Všeobecné dejiny od konca 18. stor.: 49/50
 České dejiny do r. 1918: 49/50
 Európa v dobe imperializmu 1871-1914: 48/49
 Zjednotenie Talianov v 19. stor.: 47/48

Národnostný problém Uhorska v strednom a novom veku: 41/42; 46/47

Dejiny stredoveku: 57/58; 58/59

Dejiny stredoveku do r. 1526: 54/55

Všeobecné dejiny obdobia feudalizmu: 61/62

Svetové dejiny feudalizmu: 62/63; 63/64; 64/65

Všeobecné dejiny (476-1763): 65/66; 66/67; 67/68; 68/69; 69/70

Dejiny stredoveku: 70/71; 71/72; 72/73; 73/74

Dejepisectvo: 57/58; 58/59

Výberové prednášky:

Rozvoj stredovekých miest: 57/58; 58/59

Husitské revolučné hnutie a Slovensko: 67/68

Husitské revolučné hnutie a jeho ohlas v Európe: 72/73

Anglická buržoázna revolúcia: 73/74

Semináre:

Výklad a rozbor prameňov nového veku: 39/40 (40); 40/41

Seminárne cvičenia z dejín českých: 46/47; 47/48; 48/49; 49/50

Seminárne cvičenia z novovekých dejín: 41/42; 42/43 (31); 43/44; 44/45; 45/46; 46/47; 47/48; 48/49

Seminár zo stredovekých a novovekých dejín: 49/50

Seminár k dejinám stredoveku: 57/58; 58/59

Vývin nevoľníctva a roľnícke povstanie v Európe: 62/63

Husitské revolučné hnutie: 63/64

Voliteľný seminár z dejín feudalizmu: 65/66

Čítanie a výklad prameňov k všeobecným dejinám stredoveku: 66/67

Vznik a rozvoj stredovekých miest: 67/68; 68/69; 69/70; 74/75; 75/76

K problematike vzniku a rozvoja feudalizmu: 70/71

K problematike vzniku stredovekých miest: 71/72

Problematika poddanstva a sedliackych povstaní: 72/73

K vzniku stredovekých štátov v strednej Európe: 73/74

Branislav Varsík a jeho rodný kraj

Peter Podolan

Branislav Varsík (1904 – 1994) sa narodil na Myjave. Rodné mesto vlastne nikdy celkom neopustil. Vždy však vnímal aj okolitý kraj. Často ako myjavský, no ide o známy podbradliansko-podjavorinský kraj, ktorý býva definovaný rôzne, pretože sa rozkladá na niekoľko lokálnych subcelkov.¹ Je rámovaný výraznými vrcholmi Veľkej Javoriny a Bradla, no aspoň jeden z vrcholov, obzvlášť ten javorinský, je dobre viditeľný z takmer každého miesta kraja. Sám Varsík hovoril o „*Myjave a jej okolí*“, „*okolí Myjavy*“ či „*Myjavskej pahorkatine*“, resp. spomínal „*podbradliansko-podjavorinský kraj (Myjavská pahorkatina)*“ alebo „*podjavorinsko-podbradlanský kraj*“ či priamo „*myjavský kraj*“ alebo „*Myjavsko*“.² Znamená to pohľad z myjavského uhla pohľadu, pretože rodáci z iných častí vidia rovnako tak najvýznamnejšiu časť kraja v miestach, kde bývajú, čo je úplne prirodzené. Stále však ide de facto o ten istý región. Dokladá to aj Varsikom uvedený zoznam obcí regiónu hlásiacich sa k „*husitskej tradícii*“ (Brezová [pod Bradlom], Bzince [pod Javorinou], Hrušové, Kostolné, Krajné, Lubina, Prietrž, Stará Turá, Višnové, Vrbovce; Myjava).³ Zvláštnosťou je tu tiež okrem dnešných

* Text je výstupom projektu VEGA 1/0139/21 „*Slovenský intelektuál na križovatke tradície a moderny*“ riešeného na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

¹ Dnes existujúce Združenie obcí kopaničiarskeho regiónu Veľká Javorina – Bradlo tvoria obce Brestovec, Brezová pod Bradlom, Bukovec, Bzince pod Javorinou, Hrachovište, Hrašné, Chvojnica, Jablonka, Kostolné, Košariská, Krajné, Lubina, Myjava, Podkylava, Polianka, Poriadie, Priepasné, Rudník, Stará Myjava, Stará Turá, Vadovce, Vrbovce. Zahŕňa časť Podjavorinského kraja, Myjavsko a Vrbovčiansko. Z ortografického hľadiska patrí časť mikroregiónu do Myjavskej pahorkatiny a časť do Bielych Karpát, kde dosahuje najvyššiu nadmorskú výšku v oblasti Veľkej Javoriny (970 m n.m.). Časť územia je odvodňovaná prostredníctvom Kamečnice a Jablonky do Váhu, riečka Myjava, potok Chvojnica a ich prítoky zase do rieky Moravy. MÁJSKY, Jozef. *Prírodné hodnoty. Združenie obcí kopaničiarskeho regiónu Veľká Javorina – Bradlo*. Trenčín: OZ Pre prírodu, 2010, s. 5. „*Keďže Veľká Javorina je na danom území široko ďaleko najvyššou dominantou, v širšom slova zmysle by sa za Podjavorinskú oblasť mohla považovať celá zníženina medzi Bielymi a Malými Karpátmi, spájajúca Záhorie s Považím, ktorej názov sa vyvíjal od Záhoria, cez Moravskú bránu, Myjavskú plošinu až po súčasný názov Myjavská pahorkatina. V tejto znížene sa tiesnia tri menšie oblasti, Podjavorinská, Myjavská a Podbradlianska, vyznačujúce sa síce na jednej strane jasne vyhraným lokálpatriotickým cítením, na strane druhej však nejasným priestorovým vymedzením.*“ STANKOVIANSKY, Miloš. Geomorfologická odozva zmien využívania krajiny podjavorinskej oblasti. In *Podjavorina v minulosti a v súčasnosti*. Zborník referátov zo seminára. Moravské Lieskové – Bratislava: AP projekt Bratislava pre Spoločenstvo obcí mikroregiónu Javorina, 2001, s. 10; pozri aj MICHÁLEK, Ján. Podjavorina – etnologický náčrt a kontext. In *Podjavorina*, s. 42.

² VARSÍK, Branislav. *O čom mlčia archívy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1987, s. 74-75, 118-119; VARSÍK, Branislav. Husitská tradícia v oblasti Myjavskej pahorkatiny. In VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severohorskými Slovanmi (Slovákmi)*. (Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.) Bratislava: Veda, 1994, s. 131, 132, 134, 135; VARSÍK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku. In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 423; VARSÍK, Br.[anislav] O starých dejinách Myjavska. In *Noviny zpod Bradla. Osvetový časopis Štefánikovho kraja*, 1925, roč. 5, č. 2 (16. 1: 1925), s. 3.

³ VARSÍK, *Husitská tradícia*, s. 132-133.

dedín a miest roztrúsené osídlenie menších osád i samôt. Kopaničiarske osídlenie šplhajúce sa aj do vyšších nadmorských výšok tu má svoje historické opodstatnenie.⁴ Kraj má aj iné históriou dané zvláštnosti, je obývaný predovšetkým obyvateľstvom evanjelického vyznania, keď bolo domáce obyvateľstvo hlavne v pobielohorskom období posilnené prílivom exulantov z českých krajín. Aj preto, okrem polohy pri hraniciach s Moravou, tu bol vždy vnímaný aj pocit spolunáležitosti s moravským a českým etnikom. Obzvlášť Myjava bola potom spájaná s pôsobením Daniela Krmana ml. Príslušnosť formovali aj tradície revolučného kraja, ktorého obyvatelia sa výrazne zapojili do slovenského septembrového povstania v roku 1848 i protifašistického odporu počas Druhej svetovej vojny. Tradície Jozefa Miloslava Hurbana, štúrovského hnutia, kolísky i hrobu Milana Rastislava Štefánika, partizánskeho hnutia sú preto v kraji dobre známe a tvoria piliere užšej identity tunajšieho obyvateľstva.⁵ Sám Varsík k tomu napísal: „Kraj tento nie je chudobný na slovenské deje; veď už samé mená Krman, Hurban a Štefánik značia kus slovenskej historie. Aký je nehostinný kraj a aká je tvrdá jeho príroda, taký je i ľud podbradlanský. Cez XVII. a XIII. storočie naučil sa obetovať k obhájeniu svojho náboženského presvedčenia nie len na majetku, ale i na hrdlách. Za svoje presvedčenie hotový bol i mrieť (turolúcka vzburá r. 1672 a iné.) Keď mal podbradlanský ľud zaistenú náboženskú slobodu a keď prišla doba možnosti oslobodiť sa i z národného a sociálneho tyranstva maďarského, nebol ani v tejto dobe ľahostajný, ale vystúpil kompaktné na obranu svojich národných a sociálnych práv.“⁶ Lokálne nárečie sa napokon odrazilo aj na výslovnosti priezviska Varsík.⁷ Amalgám prírodných podmienok, vierovyznania a tradícií mal dlhodobý vplyv, pričom sa všetky z týchto črt ovplyvňovali navzájom a zliali sa v konkrétne unikátne dejinné situácie. Koncentrácia slovenskej evanjelickej inteligencie sa v širšom regióne pre-pája aj s pôvodom či pôsobením známych historikov ako bol okrem samotného Varsíka aj Karol Goláň, Daniel Rapant, Ján Hučko a iní. Túto špecifickosť kraja a jeho obyvateľov treba

⁴ Pozri napr. KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. Kopanice pod Velkou Javorinou. In *Podjavorina*, s. 31-41.

⁵ Napr. MACHO, Peter. Jozef Miloslav Hurban – náš prvý legionár? Konštruovanie kontinuity boja za národnú slobodu. In MACHO, Peter a kol. *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, s. 165-189, passim; BZDÚŠEK, Ján – BARAN, Juraj. *Spomienky na Slovenské národné povstanie v podbradlianskom kraji*. Brezová pod Bradlom: ZO SZPB, 1995, passim; KRIŠTOFÍK, Juraj. „Javorinu Nemci nikdy nedostanú!“ *Odboj a partizánske hnutie v podjavorinskom regióne 1939 – 1945*. Banská Bystrica: Klub priateľov Múzea Slovenského národného povstania, 2017, passim.

⁶ VARSÍK, B[ranislav]. Karol Goláň: Revolučné pokolenie. Príspevky k dejinám slovenského povstania v r. 1848-49 v podbradlianskom kraji. Nákladom Daniela Pažického na Myjave 1926. Str. 318. „Bradlo“ vlastivedná knižnica Krmanovho, Hurbanovho a Štefánikovho kraja. Sv. I. In *Nový rod. Orgán Sväzu ev. mládeže na Slovensku*, 1927, roč. 6, č. 6, s. 127; podobne [VARSÍK, Branislav]. Z minulosti Myjavy. In *Národné noviny*, 1944, roč. 75, č. 52 (4. 5. 1944), s. 3-4; VARSÍK, Branislav. Dejiny Myjavy do roku 1948. In DUGÁČEK, Michal – GÁLIK, Ján. *Myjava*. Bratislava: Obzor, 1985, s. 117.

⁷ VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 17.

mať v prípade Branislava Varsika obzvlášť na pamäti.⁸ Zmapujeme najprv jeho a rodinné väzby s rodným krajom, následne načrtujeme ako ho ovplyvnili v prípade výberu tém záujmu a ako dopadlo ich zobrazenie. Nedávame si za úlohu vyčerpávajúce zobrazenie, ako skôr prehľad základných línií takto postavenej problematiky.

Z historického hľadiska Varsik kraj definoval niekoľkokrát – „*Kopaničiarsky kraj ležia medzi bráneckým [Branč] a čachtickým hradom a medzi pohraničnými horami na severe a hradom dobrovodským, [...] menoval sa kedysi belohorským krajom.*“ „*V novšej dobe vžil sa o kraji už hodne názov podjavorinský, ba po prevrate užíva sa i názvu podbradlanského...*“⁹ Tiež: „*Štefánikovým krajom zvykli sme už nazývať kraj, ktorý patrí približne k dnešnému myjavskému okresu. [...] Kraj tento, ktorý môžeme inak vyznačiť aj trojuholníkom medzi troma stredovekými hradmi: hradom Brančom, Čachtickým a Dobrovodským a ktorý sa opiera na severe o pohraničné horské pásmo Bielych Karpát, líši sa veľmi silne od susedného Považia, ako aj od Pomoravia. A to nielen so stránky prírodnej, ale aj so stránky povahy, zvykov a kroja obyvateľstva. Kraj tento zaujíma pahorkatinu na rozvodí Váhu a Moravy, ktorá bola po celý stredovek pokrytá súvislými lesmi. Nebolo tu teda v stredoveku ešte tých kopaníc, ktorými sa tento kraj dnes vyznačuje.*“¹⁰

Ako zistil sám Varsik, korene jeho rodiny siahajú do chotára obce Bukovec, kde osídlili novozriadenú kopanicu Varsické. Usídlili sa tu v roku 1715, ale nepodarilo sa mu zistiť, kde bývali predtým, resp. odkiaľ sa prisťahovali. Venovali sa roľníctvu, privyrábali si výrobou papúč a podomovým obchodom. V prvej polovici 19. storočia sa z kopanice odsťahovali. Varsikov starý otec Pavel sa v roku 1835 narodil už na Myjave. Stal sa pytlíkarským majstrom a svoje výrobky predával hlavne v českých krajinách, kam kvôli predaju často cestoval. V jeho stopách nasledoval aj Varsikov otec Pavel (*1864). Okrem tohto zamestnania sa kvôli kríze v pytlíkarskom remesle na prelome 19. a 20. storočia snažil preorientovať aj na výrobu židovských obradných častí odevu, no obchodný plán mu prekazila švajčiarska konkurencia, ako aj nezáujem uhorskej vlády o podporu dielne „pansláva“. Neskôr si otvoril na myjavskom námestí obchod so strižným tovarom.¹¹ Pavel Varsik, hoci mal len základné vzdelanie, bol aj kvôli pobytom v národne vyspelejšom českom prostredí

⁸ Porovnaj KUČERA, Matúš. Vedecké dielo univ. prof. PhDr. Branislava Varsika, DrSc., člena korešpondenta Slovenskej akadémie vied. In PERĐOCHOVÁ, Adela (ed.). *Branislav Varsik. Personálna bibliografia*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 1989, s. V.

⁹ VARSIK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. In *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, 1932, roč. 8, č. 62 (3), s. 339 (25); podobne VARSIK, *Z minulosti Myjavy*, s. 3.

¹⁰ VARSIK, Branislav. Štefánikov kraj v minulosti. In *Slovenský rozhlas. Programový týždenník*, roč. 5, č. 18 (6. 5. 1944), s. 549; obdobne VARSIK, Branislav. Osídlenie Myjavy a myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia. In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, 1972, roč. 23. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972, s. 91.

¹¹ VARSIK, *O čom mlčia*, s. 11-15.

slovensky národne uvedomelý. Odrazilo sa to aj v prípade krstných mien jeho detí – okrem najstaršieho Pavla to boli Vladimír a Branislav.

Branislav Varsik sa narodil 5. marca 1904 na Myjave, ako posledné dieťa. Pobytmi v prírode pri bežnom poľnohospodárskom zamestnaní už od detstva získal kontakt s bezprostredným i vzdialenejším okolím. Chodil pásť svojho baránka na Kamenný kopec a ako hubár spoznával lesy okolo Myjavy. Neskôr rád chodieval na dlhšie výlety do okolia, na hrady Branč, Čachtice, Dobrú Vodu či na vrch Veľká Javorina. So spoznávaním kraja sa vynárali aj otázky o jeho minulosti, čo Varsika neskôr viedlo k záujmu o históriu ako takú.

Na Myjave najprv chodil prvé tri ročníky (1910 – 1913) do evanjelickej ľudovej školy, kde sa vyučovalo v slovenčine. Tento základ vzdelania musel posilniť Varsikov proslovenský postoj, avšak kvôli aspiráciám na ďalšie vzdelávanie, kde bola potrebná maďarčina, posledné dva ročníky absolvoval v štátnej ľudovej škole, kde sa naučil jej základy.¹² Varsik k 6. júlu 1915 pripomenul, že ho otec pri príležitosti 500. výročia upálenia Majstra Jana Husa zobral na slávnosť na vrch Paličky pri Javorníku a Velkej nad Veličkou.¹³ Tieto oslavy patria dodnes k prirodzeným prejavom konfesionality evanjelikov. V roku 1915 nastúpil na kalvínske gymnázium v Nagykovárdi. Nasledoval tak myjavskú tradíciu, keďže Myjavčania takto chceli svoje deti prirodzene naučiť po maďarsky a ústav v Nagykovárdi bol nacionálne pomerne benevolentný.¹⁴ Bolo to iste aj preto, že slovenská stredná škola vtedy v Uhorsku neexistovala a bolo nutné sledovať aj rozmer vierovyznania. Cudzie prostredie posilnilo Varsikovo národné uvedomenie a prehĺbilo záujem o iný výklad dejín, než ponúkalo uhorské pomadárčené školstvo. Spomínal tiež, ako mu pri prejazde Starou Turou (na vlakovú stanicu v Novom Meste nad Váhom) ukazovali „husitskú vežu“ na kopci nad mestečkom.¹⁵ V roku 1918 do Nagykovárdi vycestoval ešte v septembri, no udalosti súvisiace so vznikom Československa spôsobili, že sa musel vrátiť a vyčkať do decembra, keď bolo v Skalici otvorené prvé reálne gymnázium s vyučovaním už v slovenčine.¹⁶ Vnímal udalosti prevratu, pričom úlohu opäť zohrala revolučná tradícia kraja. Odpor voči protislovensky aktívnemu hlavnému slúžnemu Filbergerovi vyústil do niekoľkých zhromaždení a nátlakových akcií na Myjave, v Brezovej pod Bradlom a v regióne. Do regionálnej dobrovoľníckej Gardy slovenskej slobody v decembri 1918 vstúpil aj Varsikov brat Vladimír; s československými

¹² Tamže, s. 18-19.

¹³ VARSIK, *Husitská tradícia*, s. 131. Varsik sám mylne uvádza, že išlo o 400. výročie. Zrejme ide o kontamináciu pamäte, pretože relatívne skoro nasledovali slávnosti 400. výročia reformácie.

¹⁴ VARSIK, *O čom mlčia*, s. 19.

¹⁵ VARSIK, *Husitská tradícia*, s. 131.

¹⁶ VARSIK, *O čom mlčia*, s. 19-23, 31.

légiami sa zase vrátil najstarší brat Pavel, takže rodina musela tieto udalosti intenzívne prežívať.¹⁷

Vyučovanie v Skalici začalo v januári 1919, počas tohto roku bol Varsik s bratom Vladimírom v Bratislave pri príjazde „žilinskej vlády“ 4. februára a pri sadení líp slobody v Skalici 4. mája. Prázdniny už ale opäť strávil na Myjave.¹⁸ V septembri 1919 začal Varsik navštevovať reálne gymnázium v Bratislave na Grösslingovej ulici. Už počas stredoškolského štúdia bol spoločensky aktívny: bol pri vzniku Vlčkovho vzdelávacieho krúžku, ktorý študentov podporoval pri samovzdelávaní, ale i divadelnom ochotníctve a mal aj kapelu. Hrával tiež futbal v juniorskom tíme novozaloženého Československého športového klubu (neskôr Slovan) a stal sa členom Sokola.¹⁹ Prázdniny trávil na Myjave, kde spolково tiež nezaháľal: bol členom Krmanovho kruhu študujúcej mládeže na Myjave, ktorý hral divadelné predstavenia a organizoval osvetové prednášky po kopaničiach. V lete 1920 vznikol športový klub Myjava, kde hrali aj bratia Vladimír a Branislav. V roku 1923 zmaturoval a prišiel s publikačnou prvotinou, v zmienených aktivitách pokračoval aj ako vysokoškolský študent.²⁰ Spektrum záujmov prvej generácie slovenskej inteligencie vychovanej československým školstvom bolo široké.

Varsik sa vyznal z lokálneho vplyvu svojho kraja pri zásadnom rozhodnutí študovať históriu: „...zážitky z mladosti živili môj záujem o históriu môjho rodného kraja a obzvlášť o jeho husitskú tradíciu. Už vo vyšších triedach gymnázia som si často staval otázku, či sa táto tradícia môže dokázať a overiť aj skutočnými písomnými dokladmi, lebo folklór a reč tohto kopaničiarskeho ľudu nijako tomu nenasvedčovali. Už aj toto v mnohom rozhodlo, že som sa po maturite na gymnáziu r. 1923 rozhodol študovať históriu na univerzite.“²¹ Karol Goláň, ktorý mal s regiónom tiež pevné puto, preto Varsika charakterizoval: „O autorovi vieme, že celý rok venuje sa dejepisným epochám celoslovenským a v prázdninách pestuje podjavorinský regionalizmus – týmto zistením môžeme totiž otvoriť, ak sa nemýlime, i vstup do jeho kritickej práce.“²² Varsik začal študovať na univerzitách vo Viedni a v Prahe až nakoniec zakotvil v roku 1925 v Bratislave. Cez prázdniny 12. júla 1925 sa zúčastnil výstupu na Veľkú Javorinu v predvečer osláv, ktoré farbisto popísal. Zreteľne tu dal najavo príslušnosť k rodnému kraju, ale špecificky aj

¹⁷ Tamže, s. 24-29; MACHO, Jozef Miloslav Hurban, s. 174-175. O Pavlovi Varsikovi pozri VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 16-17, 29-30; *Slovenský biografický slovník. Od roku 833 do roku 1990. Zv. 6 (T-Ž)*. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 239; VYPUŠŤÁKOVÁ, Zora. Pavel Varsik – slovenský legionár a bankár (1891 – 1939). In *Biatec*, 2019, roč. 27, č. 5, s. 28-30. [online] Dostupné na internete: <http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2019/05-2019/biatec_05Okt_WEB.pdf> [2021-11-11]

¹⁸ VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 31-34, 37.

¹⁹ Tamže, s. 40-41.

²⁰ Tamže, s. 43-44, 65.

²¹ VARSÍK, *Husitská tradícia*, s. 132; podobne VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 182.

²² GOLÁŇ, K[arol]. Dr. Branislav Varsik: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. In *Slovenské pohľady*, 1933, roč. 49, č. 3, s. 183.

k jednote Slovákov na Slovensku – i na Morave (!): „...naša Javorina. Už pri vyslovení tohto mena sa nám predstaví kus predprevratového slovenského života. Javorina od predošlých sa liší svojou miestopisnou polohou: leží na hraniciach Slovenska a Moravy. Tu už i naši otcovia videli príležitosť, aby sa na tejto vysokej Javorine, ktorej polovica leží na Slovensku a polovica na Morave, mohli sa sísť s pokrevnou čiastkou národa za uhorskými politickými hranicami ležiacou, a tak aby sa osviežili a povzbudili spoločne k ďalšiemu bojovaniu za národovectvo a za prípravu ku krajšej budúcnosti. Ale ani dnes výlety a slávnosti ľudové poriadané na takúto historickú pôdu a na tak dôležité miesto, ako je Javorina, ktorá kraľuje nad Myjavskom, Novomestskom, a Trenčianskom s jednej strany a nad moravským Slovenskom s druhej, nie sú zbytočné. Ba povedal by som, že sú potrebné, lebo je treba, aby sme sa navzájom poznali a aby sme ukázali, že vrchol javorinský nás nebude oddelovať, ale bude symbolom jednoty a spojovania. Vzájomným poznaním uvidíme, že náš slovenský ľud pod Javorinou je ten istý, ako spoza nej.“²³

Ako študent Univerzity Komenského sa v Bratislave stretol s profesorom Václavom Chaloupeckým, ktorého knihu *Staré Slovensko* (1923) kriticky zhodnotil ešte na prednáške spolku Detvan v Prahe v roku 1924. Jej text sa neúspešne snažil publikovať v *Mladom Slovensku*, nakoniec vyšiel v *Novinách zpod Bradla* iba úsek týkajúci sa práve podjavorinskeho kraja.²⁴ Varsikov vzťah k Chaloupeckému bol ambivalentný – na jednej strane uznával jeho erudíciu, i pedagogické kvality – na druhej nechápal pozitívne jeho vnímanie Slovákov a ich pomeru k Čechom v histórii. Práve Chaloupecký umožnil Varsikovi spracovať pre neho zásadnú tému husitstva a pobytu Čechov na Slovensku. Stalo sa tak na seminárnom cvičení, kde sa Varsikovi „ušla“ práve táto téma. Sám to aj exaktne naznačil: „Prihlásil som sa ihneď o referát z článku F. M. Bartoša *Čechové na Slovensku v husitském věku* [1925], lebo už vtedy som vyhľadával písomné doklady o husitskej tradícii v svojom rodnom kraji.“ Záujem ukázal aj tak, že sa problematike venoval i nasledujúci semester.²⁵ Téma bola tradične oblúbená u evanjelikov, v polohe pozitívneho vnímania husitského hnutia, ideológie Jana Husa ako predchodcu Martina Luthera, ale i zvýraznenia husitov či bratříkov pre slovensko-českú vzájomnosť resp. kultúrnu a národnú jednotu. Pre česko-slovenský rozmer bola dôležitou aj pri čechoslovakistickom prístupe, aký presadzoval Chaloupecký.²⁶ Každopádne Varsik spracovaním témy zažiaril. Jeho referát bol odmenený a následná seminárna práca

²³ VARSÍK, Braňo. Javorina. In *Noviny zpod Bradla. Osvetový časopis Štefánikovho kraja*, 1925, roč. 5, č. 15 (17. 7. 1925), s. 1-2. O tradícii slávností pozri PAVLOVÁ, Božena. Javorina – symbol bratstva Čechov a Slovákov. Bzince pod Javorinou: MNV, Prípravný výbor slávností na Javorine, 1979, passim.

²⁴ VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 49-51.

²⁵ VARSÍK, *Husitská tradícia*, s. 132.

²⁶ Zhodnotenie tohto prístupu pozri veľmi zreteľne: Posudek prof. Dr. Václava CHALOUPECKÉHO, referenta komise, o literární činnosti s. doc. Dr. Branislava VARSÍKA. (strojopis), 5 s. Pozostalost' Mariána Skladaného na Katedre všeobecných dejín Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave. Za poskytnutie skenu dokumentu ďakujeme Vincentovi Múcskovi.

bola tiež odmenená, s prispením Chaloupeckého uverejnená ako štúdia *Slováci na pražskej univerzite do konca stredoveku* (1926) v *Sborníku Filozofickej fakulty* a Varsikova odborná publikačná činnosť sa začala rozvíjať.²⁷ Tému rozvíjal aj vo svojej dizertačnej práci, pričom pôvodne sa venoval štúdiu vzniku husitskej tradície v podjavorinskom kraji a inde.²⁸ Prepracoval ju i ako habilitačnú prácu, v roku 1933 sa stal súkromným docentom a v akademickom roku 1933/34 začal prednášať prednášky zo slovenských dejín 15. – 17. storočia (obdobie husitských vojen, reformácie a protireformácie).²⁹ Slovenským témam sa potom venoval aj ako profesor všeobecných dejín novoveku (1939).³⁰

Druhá strana prístupu k Chaloupeckému súvisela s emancipáciou slovenskej mládeže v národnom duchu, keď tézy čechoslovakizmu silne pripomínali maďarskú rétoriku z čias monarchie – čo sa týkalo existencie a konštituovania sa samostatného slovenského národa.³¹ Varsik bol silne aktívny v slovenskom študentskom hnutí i kultúrnom a konfesionálnom živote. Od roku 1925 sa stal tajomníkom Spolku československých filozofov Ľudovít Štúr, ktorý oslavou 70. výročia smrti Ľudovíta Štúra a pozvaním Jozefa Škultétyho ako prednášateľa ukázal proslovenský charakter dobového študentského hnutia. V roku 1926 bol tiež členom komisie Zväzu slovenských študentov, následne jeho podpredsedom a v roku 1928 predsedom. Študenti v roku 1927 podporili potleskom prejav tajomníka Matice slovenskej Štefana Krčméryho, ktorý sa dotkol otázky používania češtiny na Slovensku pri príležitosti polozenia základného kameňa budovy internátu „Lafranconi“ – časť českých profesorov na čele s Chaloupeckým vtedy demonštratívne odišla zo slávnostného obedu.³² Politické smerovanie slovenskej mládeže sa ukázalo aj pri založení mesačníka *Politika* (od 1931), kam Varsik často prispieval. Okolo redakcie sa sústredili sily stredu, ktoré reprezentovali aj na Zjazde mladej slovenskej generácie (1932).³³ Vedecky mal možnosť referovať o „jednotnosti československých dejín“ v referáte spolu s Vladimírom Klecandom na zjazde Československej spoločnosti historickej v roku 1936, ktorý vyšiel aj tlačou.³⁴ Ako člen Zväzu evanjelickej mládeže v roku 1928 absolvoval cestu za Slovákmí v Maďarsku, čo malo byť

²⁷ VARSIK, *O čom mlčia*, s. 51-52.

²⁸ Tamže, s. 61.

²⁹ Tamže, s. 73-74.

³⁰ Tamže, s. 96-97, 107. Prehľad prednášok pozri v DANIŠ, Miroslav. Branislav Varsik v kontexte všeobecných dejín na Slovensku. In *Acta Historica Neosolensia*, 2006, roč. 9, s. 274-276.

³¹ Varsik na toto upozornil v rukopise svojej kritickej prednášky o Chaloupeckého *Starom Slovensku*. Tamže, s. 53.

³² Tamže, s. 55-61.

³³ Tamže, s. 75-76.

³⁴ Tamže, s. 87-88. Pozri aj Posudek prof. Dr. Václava CHALOUPECKÉHO, referenta komise, o literární činnosti s. doc. Dr. Branislava VARSIKA, s. 1. Pozostalost' Mariána Skladaného na Katedre všeobecných dejín Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave.

kryté práve konfesijným rozmerom.³⁵ Tu sa zrejme prejavila doba spísania a vydania pamäti (1987), keď náboženská otázka nebola v kurze a Varsik sa početnými konfesijnými aktivitami v minulosti nechcel kompromitovať. Konečne cieľom cesty bola medzinárodná konferencia organizácie „YMCA“ (KIE – Keresztény ifuság egyesülete) v Balatonszárszó. Delegácia na čele s Emilom Boleslavom Lukáčom prirodzene navštívila Slováckmi osídlené kraje (Bekéscsaba, Tóthkomlós), no evidentne hlavne evanjelické fary a bohoslužby.³⁶ Už i publikovanie Varsika v časopise *Nový rod* s podnázvom *Orgán Sväzu ev. mládeže na Slovensku* je veľavravným svedectvom. Prihlásil sa i k pribinovským oslavám roku 1933, v kontexte, že „...musí ich význam presahovať medze nejakej cirkevnej katolíckej slávnosti, lebo minulosť táto patrí celému slovenskému národu bez rozdielu náboženstva.“³⁷ Roku 1934 zase v rozhlase predniesol nekrológ Jána Kvačalu.³⁸

K rokom 1936/1937 Varsik ešte v pamätiach zaspomínal na úlohu jeho brata Pavla pri presťahovaní továrne Tauš z Petržalky, ktorej hrozilo nemecké nebezpečenstvo, nie do Vrbového, ale na Myjavu, kde potom „armatúrka“ úspešne pôsobila.³⁹

Mobilizácia vyhlásená dňa 23. septembra 1938, zasiahla aj Varsika. Bol nútený zrušiť svoj podnik v Bratislave a veci si uložiť na Myjave u matky. Následne narukoval k svojej jednotke, našťastie len na krátku dobu a bez reálneho bojového nasadenia.⁴⁰

Na Myjavu k matke a súrodencom sa Varsik z Bratislavy uchýlil potom v apríli 1944, keď bol očakávaný nálet na rafinériu Apollo. Do konca júna odtiaľto dochádzal do práce v Bratislave, no od júla zostal na Myjave. Útok na Apollo sa udial 16. júna a niekoľko bômb malo dopadnúť aj v blízkosti budovy filozofickej fakulty na Šafárikovom námestí. Cez zimu až do jari 1945 potom býval v byte brata Vladimíra v budove myjavskej banky.⁴¹ Pomoc Myjavčanov českým utečencom využili konfidenti gestapa a označili všetkých, s ktorými utečenci prišli do styku. Keď na Myjavu po vypuknutí povstania prišlo gestapo natrvalo, skončili vo väzení. Ostatné akcie dopadli lepšie. Posádka z Trnavy doviezla povstalcov zbrane a časť munície umiestnila na povale domu, ktorý mal spoločný dvor s domom Varsikovej matky a brata Jána. Šťastne dopadlo aj pátranie po kapitánovi Františkovi Lipkovi, ktorý sa mal skrývať v byte Vladimíra Varsika. Lipka bol našťastie už preč z Myjavy a veliteľ myjavského gestapa s pobočníkmi prišiel hľadať zbytočne. Cez Myjavu viedla dôležitá trasa na

³⁵ Tamže, s. 61.

³⁶ Tamže, s. 62-65.

³⁷ [VARSIK, Branislav.] Pribynovské slávnosti v Nitre. In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1933, roč. 3, č. 15 (15. 8. 1933), s. 161-162.

³⁸ VARSÍK, Branislav. Prof. dr. Ján Kvačala. (Prednesené v rozhlase dňa 12. júna 1934.) In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1934, roč. 4, č. 11 (15. 6. 1934), s. 129-130.

³⁹ VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 65-67; pozri aj VYPUŠŤÁKOVÁ, Pavel Varsik, s. 29-30.

⁴⁰ VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 91-92.

⁴¹ Tamže, s. 118-119.

Moravu cez Velkú nad Veličkou, po ktorej ustupovali nemecké vojská od Piešťan a Vrbového. Našťastie sa nesnažili udržať na pohraničných pohoriach. Prví sovietski vojaci prišli 8. apríla 1945, čoskoro nasledovali aj rumunskí.⁴² Po vojne bol v kádrových materiáloch Varsika zdôrazňovaný jeho protifašistický postoj.⁴³

Posledným prejavom Varsikovej konfesionalnej príslušnosti bola jeho účasť na riešení otázok protestantských cirkví v prípade repatriácie a výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom. Svetová rada v Ženeve, resp. jej rekonštrukčný výbor pozvali na svojej zasadnutie v druhej polovici júna 1941 do Bossey zástupcov dotknutých cirkví. Okrem priamych zástupcov evanjelickej a kalvínskej cirkvi na Slovensku bol Generálnou evanjelickou cirkvou a. v. v delegácii aj Varsik ako expert na problematiku slovensko-maďarských vzťahov, čím bola vyjadrená dôvera v jeho odborný úsudok, no i konfesionalnú úroveň.⁴⁴ Nasledujúce obdobie po prevrate v roku 1948 znamenalo útlm konfesionalných prístupov a aj skutočnosť, že Varsik ukončil svoje podrobnejšie publikované pamäti na začiatku 50. rokov, je prizmatická. V klíme následného režimu bolo podobné angažovanie sa nevelmi vítanou činnosťou.

Viac črt spájajúcich Branislava Varsika s Myjavou a rodným krajom, ktoré by súviseli s ďalšími obdobiami jeho života sa nám zatiaľ nepodarilo doložiť. Zostáva predstaviť podrobnejšie spojenie s rodným krajom v publikáciách a konkrétnych témach. Napriek tomu, že iba niekoľko textov nesie priamo v názve odkaz na Myjavu či rodný kraj, je toto spojenie od jeho publikačných prvotín až po posledné práce veľmi zreteľné.

Už prvá publikovaná práca Varsika – *Daniel Krman. Život dielo a význam* (1922) bola venovaná nielen regionálnym postavám Danielovi Krmanovi st. a Danielovi Krmanovi ml.⁴⁵ Písaná bola vecne, no i s pátosom v silne proevanjelickom duchu, odsudzujúca nepravosti rekatolizácie i katolíkov pri represii voči regionálnym evanjelickým zborom aj formou odnímania kostolov. Hlavne Daniel Krman ml. bol vykreslený ako mučeník za vec viery a spravodlivosti. Potom čo mu mali v bezvedomí (!) na smrteľnom lôžku nanútiť obľátku – „Po jeho smrti jezuiti rozhlasovali po svete, že slávny evanj. superintendent zrieknul sa svojho vierovyznania a stal sa katolíkom. Ako katolíka pochovali ho so slavnostnými obradmi v chráme

⁴² Tamže, s. 118-120.

⁴³ Kádrový posudok Branislava Varsika (70. roky 20. storočia). Zbierka Petra Podolana, Administratíva pracovísk histórie, Posudok, strojopis, 2 s.

⁴⁴ VARSIK, *O čom mlčia*, s. 150-151.

⁴⁵ K téme sa Varsik ešte vrátil v recenzii: VARSIK, B[ranislav]. Ján Drobný: Daniel Krman st. a jeho doba. Naše Iskry III. Nákladom Kostnickej Jednoty v Bratislave 1926. Str. 42. In *Nový rod. Orgán Sväzu ev. mládeže na Slovensku*, 1927, roč. 6, č. 7, s. 152-153. O postave Daniela Krmana ml. ako symbolu v širšom prostredí kraja pozri MACHO, Peter. Daniel Krman ako symbol v prieniku lokálnej, konfesionalnej a národnej identity (na príklade Myjavy). In *Slovenská literatúra*, 2017, roč. 64, č. 1, passim.

Sv. Martina v Bratislave, aby nemuseli jeho telo vydať veriacim evanjelíkom.“⁴⁶ Varsik vysoko hodnotil jeho činnosť, dielo, význam a odkaz pre budúcnosť: „*Krman svojou veľkou činnosťou má pre celý národ veľký význam, ale najmä pre evanj., lebo on bol organizátorom celej slovenskej ev. cirkve, on brojil [proti] protireformácii, on vymáhal slobody náboženské, prebúdza a vzdelával ľud. Najväčší význam má pre nás Myjavu a okolie, pretože jeho účinkovanie sa väčšinou dialo na Myjave a okolí a preto keby jeho nebolo bývalo, ktohovie či by nás nebola pohltila silná vlna protireformácie... [...] ...jeho silná osobnosť slovenská vzbudzovala v Myjave a okolí ducha, ktorý odporoval každému násiliu. Tento Krmanov duch sa preukázal jak r. 1848 pod Hurbanom za národnú slobodu, tak za svetovej vojny v čs. legiach za oslobodenie Slovákov z maďarského jarma.*“⁴⁷

Ďalším publikačným výstupom bol text Varsikovej prednášky, obmedzený na „náš kraj“, kde kritizoval niektoré tézy práce Václava Chaloupeckého *Staré Slovensko – O starých dejinách Myjavská* (1925). Nepáčilo sa mu už prvotné Chaloupeckého ohraničenie priestoru Slovenska – „*Keby toto bolo správne, znamenalo by to, že do XIII. stol. kraj obývaný na západ od Myjavy nepatrí k ostatnému Slovensku, ale teraz ide o výklad historických prameňov!*“⁴⁸ Kritizoval aj nastavenie hranice Chaloupeckým na rieke Holeške (Oleške) na Slovensku a stotožneniu poľa *Lucsko* (pri Olšave) s Turou Lúkou ako miesta bojového stretu českých a uhorských panovníkov v rokoch 1099 a 1116 podľa kroniky Kosmasa.⁴⁹ Túto kritiku precizoval i v ďalších textoch.⁵⁰

Téma husitizmu, širšie reformácie, existencie Čechov na Slovensku, používania češtiny ako spisovného jazyka a vôbec slovensko-českých vzťahov sa stala zásadnou časťou Varsikovej vedeckej práce.⁵¹ Už sme stručne zhrnuli akým spôsobom sa tieto témy dostali vďaka regionálnemu zázemiu do jeho okruhu záujmov a ovplyvnili vôbec jeho rozhodnutie študovať históriu.

⁴⁶ B. V. [VARSIK, Branislav] Daniel Krman. Život, dielo a význam. In *Noviny zpod Bradla. Osvetový časopis Štefánikovho kraja*, 1922, roč. 2, č. 30 (28. 7. 1922), s. 2.

⁴⁷ Tamže, č. 33 (18. 8. 1922), s. 2. Jasne teda naznačoval lokálnu symbolickú líniu Krman – Hurban – Štefánik. Porovnaj MACHO, *Daniel Krman ako symbol*, s.52, 53.

⁴⁸ VARSIK, *O starých dejinách Myjavská*, s. 4.

⁴⁹ Tamže, č. 3 (30. 1. 1925), s. 4 a č. 5 (27.2.1925), s. 4.

⁵⁰ Pozri Varsikovu poznámku k textu HIKL, Rudolf. Počátky města Skalice. In *Historica slovacica*, 1945-1946, roč. 3-4, s. 150-151; VARSIK, Branislav. Vznik a začiatky mesta Trnavy. In VARSIK, *Zo slovenského stredoveku*, s. 258; VARSIK, *Osídlenie Myjavy*, s. 94.

⁵¹ Napr. VARSIK, *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody*, s. 317 (3). O reformácii na Slovensku mal Varsik príspevok na konferencii v Braunschweigu v roku 1967 – Die Reformation in der Slowakei [Reformácia na Slovensku]. VARSIK, *O čom mlčia*, s. 173. O problematike mytologického obrazu husitov v Uhorsku a na Slovensku a ich previazaní s tamojšími evanjelikmi pozri prehľadne BRAXATORIS, Martin. Mýtus o husitsko-evanjelickej kontinuite. In *Slovenská literatúra*, 2021, roč. 68, č. 4, passim.

Svoju prvú odbornú štúdiu *Slováci na pražskej univerzite do konca stredoveku* (1926) vyprodukoval počas prvého akademického roka na univerzite v Bratislave. „*Bola to téma o husitoch, ku ktorej som sa dostal v seminárnom cvičení.*“ Venoval sa vzniku husitskej tradície v podjavorinskom kraji, v Gemeri a Malohonte a dostal sa až k odrazu husitstva v období reformácie v 16. storočí. Postrehol totiž, že na Slovensku splývali termíny husita – český brat – exulant a podujal sa na vyjasnenie. Zlúčením viacerých textov vznikla jeho dizertačná práca *Husiti a reformácia do žilinskej synody* (1928).⁵² Z nej uverejnil v časopise *Bratislava* štúdiu *Prvá evanjelická cirkev na Slovensku* (1928).⁵³ V prípade Nového Mesta nad Váhom sa tradovalo, že tu už v roku 1522 vznikol evanjelický cirkevný zbor. Informácia sa však v skutočnosti týkala Nového Mesta pod Šiatrom (Sátoraljauhely) v Zemplínskej stolici.⁵⁴ Avšak aj tu naznačil, že ide o nesprávny dátum, keďže Perényovci dostali majetok Sárospatak až po Moháči (1526). Dizertačnú prácu ďalej rozšíril a publikoval ako habilitačnú prácu *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* (1932). Uviedol tu: „*Slováci v minulosti, najmä v dobe tuhej národnej poroby, uchýľovali sa s radosťou k historickým úvahám o dobe panovania husitov na Slovensku, lebo táto doba bola im vždy jasným bodom na ich zatemnenej oblohe minulosti. Slovenskí evanjelici, ktorí duchovne nadväzovali na husitstvo v XVI. a XVII. stor. nemohli nevidieť v prvku husitskom už od starších čias, keď už inak nie aspoň po stránke slovesnej, predchodcu svojej reformácie a tak i počiatok svojho duchovného imania. A títo evanjelici ovládali vlastne Slovensko duchovne skoro úplne do pol. XVIII. stor. a i od VIII. stor. boli tiež priekopníkmi slovenskej kultúry a slovenského národného života na Slovensku. S kultúrnej a národnej stránky však nielen evanjelici, ale aj slovenskí katolíci sa radi uchýľovali k tejto dobe, a radi poukazovali na jej svetlé stránky, ako to vidíme i u Sasínka.*“⁵⁵ Práca sa však stala aj cieľom kritiky, kvôli údajnej „demýtologizácii“ tradície a vôbec nepochopeniu prístupu historika: „*Je trapné, keď dobrá metóda vedecká je v službách snahy deštruktívnej.*“⁵⁶ Po Druhej svetovej vojne nasledovalo niekoľko štúdií a výsledky bádania boli zhrnuté v práci *Husitské revolučné hnutie a Slovensko* (1965).⁵⁷ Doložil, že cez územie kraja neexistovali kvalitné spojovacie cesty

⁵² VARSÍK, *Husitská tradícia*, s. 133; VARSÍK, *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody*, s. 320 (6); PODOLAN, Peter. Zoznam dizertačných prác v odbore História, sekcia Československé dejiny obhájených na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského 1924-1962. In *Štúdie (ne)dávnych čias*. Historia nova 8. Bratislava: Stimul, 2014, s. 125. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino8.pdf> [2022-02-22]

⁵³ VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 61.

⁵⁴ VARSÍK, Branislav. Reformácia na Slovensku. In VARSÍK, *Zo slovenského stredoveku*, s. 426.

⁵⁵ VARSÍK, *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody*, s. 317 (3).

⁵⁶ BUJNÁK, Pavel. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Poznámky ku knihe Dr. Bran. Varsíka, Bratislava 1932, str. 226. Vydala Filozofická fakulta univerzity Komenského. In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 5, s. 220.

⁵⁷ VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 170; VARSÍK, Branislav. *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965, 374 s.; pozri aj VARSÍK, *Reformácia na Slovensku*, s. 423-425.

a husitské vojská teda tadiaľto neprechádzali. Výskum doplnil aj štúdiami o osídlení: *Osídlenie Myjavy a Myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia* (1972) a *Dejiny Myjavy do roku 1848* (1985). Zistil, že časť obcí vznikla už v predhusitskom období, časť až v 16. storočí, teda pohusitskom, ale žiadna v 15. storočí, teda v husitskom období. Novopríchodzie obyvateľstvo, ktoré posilnilo tunajšiu populáciu pochádzalo jednak z juhu Uhorska (utečenci pred osmanskými výbojmi) no hlavne zo severu (z oblasti Oravy a Kysúc) už v rámci valašskej kolonizácie, čo sa ukázalo aj na prvkoch nárečia (pôvodné mäkké spoluhlásky d', t' používané v 17. storočí už v 18. storočí nahradili spoluhlásky tvrdé), kroja či folklóru. Analyzoval aj pre neho iste osobitý (a osobný) prípad „husitskej veže“ na Starej Turej – v 15. storočí v obci nestál žiadny kostol, stavba na kopci nad obcou bola postavená až roku 1569 a samotná veža k nej bola dostavaná až roku 1624. Rovnako naznačil, že i neskoršia vlna pobielohorských exulantov sa usádzala skôr v remeselníckych centrách než aby tvorila kopaničiarske osídlenie. Na Myjave výrobu vlneného súkna pre mlyny nebolo možné doložiť skôr než od konca 17. storočia (výrobu mali priniesť podľa tradície práve husiti). Dlhodobý záujem Varsikovi nakoniec umožnil rozlúskat' problém vzniku „husitskej tradície pôvodu“ v rodnom kraji. Súvisela až s udalosťami 18. storočia. Myjava sa totiž pripojila k povstaniu Františka II. Rákoczyho a obyvatelia kraja sa podieľali na útokoch na Moravu. Pri odvetách cisárskeho vojska bola teda niekoľkokrát vypálená a zničená. Po skončení povstania sa sem vrátil Daniel Krman ml., ktorý sa rozhodol vylepšiť jej ekonomickú situáciu. Vítal príliv remeselníkov z Moravy a Čiech, ktorí sa stali náboženskými exulantmi, a Myjava sa stala cieľom ich putovania. Práve oni priniesli aj výrobu súkna pre mlyny (pytlikárstvo). Účasť na bohoslužbách na Myjave a vôbec regionálny náboženský vplyv Krmana aj na obyvateľstvo Moravy sa nakoniec stalo dôvodom pre jeho uväznenie a doživotné odsúdenie. Myjavský katolícky kňaz Jozef Červený (1776 – 1788) pri svojich sporoch s miestnymi pytlikárskymi majstrami ich označil za tvrdých protestantov husitského pôvodu, čím mal však zrejme na mysli exulantov 18. storočia. Prepojenie sa v tejto podobe ujalo v cirkevných dokumentoch. Pri hľadaní čo najstaršej minulosti cirkevných zborov sa v období po vydaní Tolerančného patentu (1781) na tradíciu spájania husitizmu s reformáciou odvolávali aj evanjelickí kňazi. Takto živená tradícia potom v evanjelickom kraji rýchlo zapustila korene a šírila sa od obce k obci. Jej negatívom a zneužitím bolo, že maďarskí historici sa s radosťou držali zmienok, ktoré príchod slovenského obyvateľstva odkazovali iba do 15. storočia.⁵⁸

⁵⁸ VARSÍK, *Husitská tradícia*, s. 133-139; porovnaj VARSÍK, Branislav. K otázke používania češtiny na Slovensku v 14. storočí. In VARSÍK, *Zo slovenského stredoveku*, s. 420; VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 74-75, 184; VARSÍK, *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody*, s. 335 (21)-336 (22), 344 (30)-346 (32); VARSÍK, Branislav. Slováci na pražskej univerzite do konca stredoveku. In *Sborník Filosofickej fakulty university Komenského v Bratislave*, 1926, roč. 4, č. 45 (7), s. 527 (5)-529 (7); VARSÍK, *Osídlenie Myjavy*, s. 122.

K sume tradičných evanjelických tém patrila aj otázka používania češtiny na Slovensku. Aj tejto téme sa začal venovať s podporou Chaloupeckého – „začal som študovať [...] udomácnenie českého jazyka medzi Slováckmi vo verejnom živote“.⁵⁹ Varsik ju postupne rozpracoval vo viacerých prácach, hoci niekedy vlastne ako sekundárnu tému.⁶⁰ Venoval sa jej počas celej tvorivej kariéry.⁶¹

Už v roku 1926 Varsik pochyboval, že by sa čeština udomácnila na Slovensku až po husitských vpádoch a výsledkom výskumu predhusitských slovensko-českých kontaktov bola štúdia *Slováci na pražskej univerzite do konca stredoveku* (1926). Tvrdil tu, že používanie češtiny podnietil vplyv pražskej univerzity a tok Čechov (kňazov) do Uhorska už v 14. storočí. „K týmto tvrdeniam však som vtedy dospel skôr len na základe istých historických skutočností a nie tak na základe pevných a spoľahlivých dokladov.“ Novšie edície prameňov a novoobjavené pramene prehľadli znalosti. Podľa Varsika možno klásť používanie češtiny najneskôr do druhej polovice 14. storočia, resp. jeho troch posledných decénií. Slovenskí evanjelici univerzitu navštevovali aj v 16. storočí a v predbielohorskom období tu viacerí získali významné posty.⁶²

Po prvotných opisoch osídlenia⁶³ už ako skúsený historik dejiny rodného kraja prehľadne opísal v článku *Štefánikov kraj v minulosti* (1944).⁶⁴ Načrtnol tu územné ohraničenie i odôvodnenie názvu Štefánikov kraj. Kraj nebol husto osídlený, kopanicami sa zaplnil až v dobe osmanského tlaku a presunov obyvateľstva. Ďalším impulzom osídlenia bola valašská kolonizácia. Život tu bol tvrdý a to malo zoceliť aj povahu tunajšieho ľudu. Zvýraznil v tomto období postavenie novozaloženej (1586) Myjavy. V období náboženských zápasov Varsik spomenul viaceré potýčky. Výraznejšie rekatolizačnú akciu v Turej Lúke z roku 1672, kde prišiel odobrať evanjelikom kostol varadínsky biskup Juraj Bársony spolu so

⁵⁹ VARSIK, *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody*, s. 318 (4); VARSIK, Branislav. K otázke udomácnenia češtiny na Slovensku v XV. a XVI. storočí. In *Historický časopis*, 1956, roč. 4, č. 2, s. 173.

⁶⁰ Napr. VARSIK, *Slováci na pražskej univerzite*, s. 525 (3)-526 (4), passim.

⁶¹ Pozri napr. VARSIK, Branislav. Ako písali Slováci v XV. a XVI. storočí? In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1934, roč. 4, č. 23-24 (22. 12. 1934), s. 264-270; VARSIK, B[ranislav]. Ešte k otázke „Ako písali Slováci v XV. a XVI. storočí“. In *Politika*, 1935, roč. 5, č. 2 (1. 2. 1935), s. 18-20; VARSIK, Branislav. Ako je to s tými literárnymi jazykmi u Slovákov v XV. – VIII. storočí? In *Politika*, 1935, roč. 5, č. 10 (1. 6. 1935), s. 114-116; VARSIK, Branislav. O jednotnosti československých dejín. In *Bratislava. Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatskej Rusi*, 1937, roč. 11, č. 1, s. 5-6, passim; podrobne VARSIK, *K otázke udomácnenia češtiny*, s. 170-221; VARSIK, Br[anislav]. K otázke udomácnenia sa češtiny na Slovensku v 15. a 16. storočí. In *Príroda a spoločnosť*, 1956, roč. 5, č. 7, s. 289-292.

⁶² VARSIK, *K otázke používania češtiny*, s. 415-417; VARSIK, Branislav. Kultúrne vzťahy Čechov a Slovákov v 15. a 16. storočí. In *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov. Sborník materiálov z konferencie Historického ústavu SAV*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956, s. 53-55, 61-62; VARSIK, Branislav. Slovensko a európska vzdelanosť v 15. – 16. storočí. In VARSIK, *Zo slovenského stredoveku*, s. 439-444.

⁶³ Napr. VARSIK, *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody*, s. 340 (26)-342 (28).

⁶⁴ VARSIK, *Štefánikov kraj*, s. 549-552. Pozri aj viaceré už použité zaujímavé citáty.

svojím bratom Jánom Bársonym, kráľovským protonotárom, ktorý bol pri následnej vzbure zabitý. Mnoho Turolúčanov (12) za tento odpor odvislo na šibenici.⁶⁵ Spomenul existenciu ochranných listov od panovníka pre evanjelické cirkvi v Krajnom, Brezovej, Turej Lúke, Vrbovcich, Bzinciach a Prietrži z roku 1690, vďaka ktorým si dočasne udržali kostoly. Znovu popísal éru Daniela Krmana st. a ml. Od doby Tolerančného patentu mal región znovu ožiť – výrazné boli aktivity štúrovcov v kraji. Osobitne pripomenul Jozefa Miloslava Hurbana a udalosti revolúcie 1848. Prehľad zavŕšil popisom udalostí okolo volieb na začiatku 20. storočia.⁶⁶

Až neskôr sa vrátil k témam spojeným s krajom podrobne, a výsledkom tohto úsilia boli štúdie, ktoré sme už spomenuli v iných súvislostiach – *Osídlenie Myjavy a Myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia* (1972) a *Dejiny Myjavy do roku 1848* (1985).⁶⁷

Prvá zo štúdií (1972) prináša rozsiahle fundamentálne zhrnutie osídlenia regiónu od stredoveku do 17. storočia.⁶⁸ Územie vymedzil podobne ako sme uviedli na začiatku tohto príspevku. Varsík si kládol za cieľ osvetliť formovanie sa osídlenia pôvodne zalesnenej oblasti. Naznačil osídlenie a hlavné komunikácie už v dobe Veľkej Moravy, spomenul lokality hradísk (Hradište pod Vrátnym, Starý hrad pri Branči), pohrebísk, vnímal tiež potrebu archeologickým výskumom overiť zaujímavé lokálne toponymá.⁶⁹ Hranica v okolí dnešného Uherského Brodu viedla po rieke Olšave už koncom 11. storočia.⁷⁰ V tomto prípade išlo o „štátnu“ hranicu, obranná zóna sa potom bola na Dudváhu a v Malých Karpatoch.⁷¹ Pripomenul, že išlo o pohraničný región so strážnymi stanoviskami Sikulov či Pečenehov medzi pre Maďarov nedôveryhodným slovanským obyvateľstvom. Územie medzi Malými Karpatmi a riekou Moravou bolo preto v 10. – 12. storočí územím konfínia, bolo značne zničené a vyludnené a teda pre cestujúcich nebezpečné.⁷² Naznačil strážne lokality

⁶⁵ VARSÍK, *Štefánikov kraj*, s. 550-551; obdobne VARSÍK, Branislav. Národnostný profil Uhorska a národnostné aspekty protihabsburského odporu. In VARSÍK, *Kontinuita*, s. 59; VARSÍK, *Ján Drobný: Daniel Krman*, s. 153.

⁶⁶ VARSÍK, *Štefánikov kraj*, s. 551-552.

⁶⁷ Porovnaj VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 183.

⁶⁸ VARSÍK, Branislav. Osídlenie Myjavy a myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia. In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, 1972, roč. 23. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972, s. 91-163.

⁶⁹ Tamže, s. 91-92.

⁷⁰ Tamže, s. 94, 96; O vzniku, KVS, s. 33.

⁷¹ VARSÍK, *Osídlenie Myjavy*, s. 94-95; VARSÍK, Branislav. Vznik Trnavy a rozvoj mesta v stredoveku. In VARSÍK, *Kontinuita*, s. 168; VARSÍK, *Vznik a začiatky mesta Trnavy*, s. 257-269.

⁷² VARSÍK, *Osídlenie Myjavy*, s. 93-94; VARSÍK, Branislav. O vzniku a rozvoji slovenskej národnosti. In VARSÍK, *Kontinuita*, s. 14; podrobnejšie VARSÍK, Branislav. K stredovekému osídleniu Záhoria a vznik dediny Kuchyňa. In VARSÍK, *Kontinuita*, s. 122-130; VARSÍK, Branislav. Stredoveké miestne názvy na Slovensku vzniknuté po príslušníkoch rôznych národností Uhorska. In VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda, 1984, s. 166-177; VARSÍK, Branislav. Ešte k otázke

obrannej línie (Krakovany-Stráže, Orvište) i trhové miesta (Sobotište, Horná Streda, Trnava).⁷³ Hlavný cestný ťah preto viedol na rozhraní 11. – 12. storočia Považím, potom k Uherskému Brodu a cez Olomouc k Prahe. Až v prvej polovici 13. storočia v súvislosti s aktivitami kráľovnej Konštancie jeho význam zatienila trasa cez Brno, Hodonín a Holíč k Trnave a Ostrihomu, hoci aj táto existovala už na prelome 11. – 12. storočia.⁷⁴ Sledované územie sa ďalej rozvíjalo vďaka kráľovským donáciám šľachte. Pomenovania sídel i riek (koncovka -ava) svedčia o slovanskom charaktere tamojšieho obyvateľstva.⁷⁵ Následne popísal v rámci Nitrianskej stolice vznik panstiev hradov Čachtice a Branč, ktoré mali vzniknúť až v druhej polovici 13. storočia, po mongolskom vpáde.⁷⁶ V prípade oboch panstiev osvetlil počiatky ich vzniku a sledoval ich formovanie k rokom 1392, 1436 a 1452 (Čachtice), resp. 1394, 1452 a 1502 (Branč).⁷⁷ Pre toto obdobie sa snažil i o identifikáciu lokálneho obyvateľstva.⁷⁸ Analyzoval aj mená dedín panstiev, ktoré považoval za slovanské, ako Čachtice, Vrbové, Želovany, Višňové, Hrachovište, Kostolné, Krajné, Rudná, Babíkovce, Vaďovce, Požeha/Požega, Stará Turá, Lubina, Hrušové, Smrdiaca, Myjava, Štiepa, Nechvan a (hrad) Branč, Sobotište, Senica, Podzámok, Častkov, Chropov, Koválov, Koválovec, Rybky, Smrdáky, Rohov, Rovensko, Prietrž, Ropov, Osuské, Brestové, Vrbovce, Myjava.⁷⁹ V 16. storočí v súvislosti s tlakom Osmanov sa zahusťovalo osídlenie severnejších stolíc. Výsledkom bolo aj založenie nových dedín. Podrobne opísal tieto eventuality v prípade Brezovej pod Bradlom a Myjavy (Čachtice) a Vrbovíc, Turej Lúky, Bukovca (Branč).⁸⁰ Na oboch panstvách sledoval i rozvoj staršieho osídlenia.⁸¹ Na mieste dnešnej Myjavy pôvodne stáli iba dva majere a dedina bola preto v roku 1586 založená severnejšie, postupne pribúdali aj k nej viazané kopanice. Nie je zrejmé, kedy bol postavený prvý kostol. Bol z dreva, no jeho asi v roku 1609 pristavaná veža už bola zrejme murovaná. Silu nového centra už na území

miestnych názvov Jablonica, Jablonové, Jablonov a Jablonka na Slovensku. In VARSÍK, *Kontinuita*, s. 245-251; VARSÍK, Branislav. Vzťahy Čechov a Slovákov od najstarších čias do národného obrodzenia. In VARSÍK, *Zo slovenského stredoveku*, s. 386-387.

⁷³ VARSÍK, *Osídlenie Myjavy*, s. 95-97; VARSÍK, *Vznik a začiatky mesta Trnavy*, s. 267.

⁷⁴ VARSÍK, *Vznik Trnavy*, s. 169; VARSÍK, *Vznik a začiatky mesta Trnavy*, s. 254-257, 264-276.

⁷⁵ VARSÍK, *Osídlenie Myjavy*, s. 98-103; VARSÍK, Branislav. K vzniku dnešného slovenského názvu Nitra. In VARSÍK, *Zo slovenského stredoveku*, s. 147.

⁷⁶ VARSÍK, *Osídlenie Myjavy*, s. 103-104.

⁷⁷ Tamže, s. 104-114, 122-134.

⁷⁸ Tamže, s. 114-122, 134-136; pozri aj VARSÍK, Branislav. Výskum slovenského etnika (Stav, problémy a nové úlohy). In VARSÍK, *Zo slovenského stredoveku*, s. 52; tiež VARSÍK, Br[anislav]. Prvá evanjelická cirkev na Slovensku? In *Bratislava. Časopis Učené spoločnosti Šafaříkovy*, 1928, roč. 2, č. 1-2, s. 70-71.

⁷⁹ VARSÍK, *Osídlenie Myjavy*, s. 115-118, 135-138.

⁸⁰ Tamže, s. 141-152, 155-158.

⁸¹ Tamže, s. 152-155, 159-160.

dnešnej Myjavy demonštrovala aj výstavba nového, murovaného kostola v roku 1697 (dnes rímskokatolícky kostol) a starý bol roku 1711 zbúraný.⁸²

Dejinám Myjavy ako takej sa Varsik venoval v rozsiahlom texte v publikácii venovanej jubileu Myjavy (1985).⁸³ Vyznal sa tu: „*Pripadla mi nellahká úloha – ako myjavskému rodákovi – opísať najstaršie dejiny Myjavy a jej tvrdého a srdnatého ľudu, ktorý sa už od začiatkov osídlenia Myjavskej pahorkatiny staval na odpor proti každému útlaku, vytrvalo bojoval za svoju sociálnu, náboženskú a národnú slobodu a zohral významnú úlohu v živote slovenského národa.*“⁸⁴ Viac ako stostranový text Varsik rozdelil na niekoľko hlavných „kapitol“ – Územie Myjavy do roku 1586, Rozvoj Myjavy v 17. storočí a prenesenie sídla obce zo Starej Myjavy na územie dnešného mesta, Hospodársky rozvoj Myjavy v 18. storočí a vznik mestečka a Myjava od čias národného obrodenia do revolúcie roku 1848 aj s blokmi poznámkového aparátu. Niektoré časti textu predstavujú zhrnutie už inde publikovaného obsahu, no iné vypracoval po prvý raz.

V prípade prehistorického osídlenia tvrdil Varsik o kraji kategoricky, že „*toto územie bolo práve tak zalesnené a neosídlené...*“, podľa neho tomu tak bolo aj v 9. až 13. storočí. Popísal pritom niekoľko lokalít z rôznych období, ako aj ojedinelé nálezy. Snažil sa tiež vyvrátiť názory iných bádateľov o skoršom osídlení oblasti. Každopádne takto direktívne vnímanie muselo byť zvláštne aj v roku 1985 a nevieme si celkom vysvetliť, čo Varsika k spochybneniu tamojšieho najstaršieho osídlenia viedlo.⁸⁵

Následne sa venoval otázke majera Myjava/Myjavka na brančskom panstve, ktorý sa spomína v 14. storočí, nemožno ho však stotožniť s dnešnou Myjavou a ležal pravdepodobne pri dnešnej obci Podbranc.⁸⁶ Na čachtickom panstve v chotári dnešnej Myjavy vznikli majere Myjava a Smrdliaca v 15. storočí.⁸⁷ Znovu tiež zrekapituloval svoje náhľady na husitskú tradíciu.⁸⁸ Podobne ako v štúdiu z roku 1972 popísal vznik samotnej dediny Myjava (na území dnešnej Starej Myjavy) v roku 1586 a rozmach jej osídlenia aj vďaka kopaničiam na prelome storočí. Podrobnejšie sa zaoberal aj otázkou prvého kostola.⁸⁹ V 17. storočí sa centrum obce presunulo na územie dnešnej Myjavy (Nová dedina) a postavený tu bol aj nový murovaný kostol.⁹⁰ Záznam o delení čachtického panstva medzi Pavla Nádasdyho

⁸² Tamže, s. 144-147, 149.

⁸³ VARSÍK, Branislav. Dejiny Myjavy do roku 1948. In DUGÁČEK, Michal – GÁLIK, Ján. *Myjava*. Bratislava: Obzor, 1985, s. 30-118.

⁸⁴ Tamže, s. 30.

⁸⁵ Tamže, s. 30-32.

⁸⁶ Tamže, s. 32-34.

⁸⁷ Tamže, s. 34-37.

⁸⁸ Tamže, s. 37-38.

⁸⁹ Tamže, s. 38-44.

⁹⁰ Tamže, s. 48.

a jeho sestru Katarínu a jej manžela Juraja Drugetha z roku 1617 umožnil prehľad všetkých obyvateľov Myjavy menovite ako aj podrobné zhodnotenie ekonomickej a hospodárskej sily.⁹¹ Varsik zavrhol husitský či vôbec český pôvod obyvateľstva, malo ale podľa neho jednoznačne slovanský charakter. Použil i výsledky jazykovedného bádania, kde konkrétne myjavské nárečie má špecifické črty oproti okoliu a spoločné znaky s hornotrenčianskymi a stredoslovenskými nárečiami. To naznačilo smery sťahovania sa počas valašskej kolonizácie.⁹² Spomenul aj prijatie anabaptistov (habánov) nemeckej národnosti, ktorí sa však usadili najmä v považskej časti panstva a neskôr odišli.⁹³

Popis búrlivého obdobia 17. storočia začal Varsik obrazom šíriacej sa reformácie na čachtickom panstve a výpočtom myjavských evanjelických farárov a rektorov. Zásadnou bola účasť Myjavčanov na povstaní Gabriela Bethlena, kde ich úspešný výpad na Moravu bol opätovaný a 25. novembra 1621 kozáci poľského kráľa vyslaní na pomoc Ferdinandovi II. vydrancovali obec a podpálili kostol, pričom sa poslední obrancovia neúspešne bránili v jeho murovanej veži. Výsledkom bolo asi 80 obetí na strane Myjavčanov. O potýčke bola zložená aj pieseň „Myjava a kozáci“.⁹⁴ Protireformačný tlak bol spojený s menom Františka Nádašdyho ml., ktorý prestúpil na katolícku vieru v roku 1643 a v tomto duchu pôsobil aj na svojom panstve. V roku 1645 bol nakrátko myjavský kostol odňatý evanjelikom, no čoskoro kvôli záverom Lineckého mieru (1646) kostol dostali späť. Odobrali im ho opäť v roku 1661. Smrť Nádasdyho (1671), ktorý sa zaplietol do Wesselényho sprisahania, už kurz nezmenila. Rok 1663 priniesol osmanský výboj a krymskí Tatári vyplienili Myjavu a zajali či zabili asi 500 jej obyvateľov. Kým časť koristi Myjavčania získali naspäť, keď nájazdníkov prenasledovali, zajatcov sa im už zachrániť nepodarilo.⁹⁵ Udusenie Wesselényho sprisahania znamenalo nový nápor na rekatolizáciu regiónu. Roku 1672 pokus biskupa Bársonyho o prevzatie kostola na Turej Lúke skončil lokálnou vzburou a násilím. Nervozitu potvrdilo aj násilie v Senici roku 1673, keď katolícku procesiu napadli pobúrení evanjelici. Roku 1674 tiež pripravili útok na katolícke fary, ktorý skončil ubitím katolíckych farárov na Myjave, Turej Lúke a Brezovej. Následná exemplárna poprava a mučenie účastníkov útokov situáciu nemohli zlepšiť.⁹⁶ Počas Thökölyho povstania v roku 1683 dostali nakrátko evanjelici kostol naspäť, porážka Osmanov pri Viedni však opäť zmenila situáciu. Turá Lúka a Vrbovce si udržali evanjelických farárov a panovníkovi podali žiadosť o legalizovanie tohto stavu. Ich príklad nasledovala aj Myjava a roku 1690 získala ochranný list. Násilné

⁹¹ Tamže, s. 48-52, 58-60.

⁹² Tamže, s. 52-58.

⁹³ Tamže, s. 53; VARSÍK, *Vzťahy Čechov a Slovákov*, s. 410.

⁹⁴ VARSÍK, *Dejiny Myjavy*, s. 61-62.

⁹⁵ Tamže, s. 63-65.

⁹⁶ Tamže, s. 65-67.

odstránenie katolíckeho farára síce znamenalo, že panovník list odvolal, no stav sa nezmenil. Novým evanjelickým farárom sa na Myjave stal Daniel Krman ml., ktorý roku 1697 začal stavať nový kostol už na území nového centra a pre ukončenie duality nechal v roku 1711 zbúrať starý.⁹⁷

Daniel Krman ml. sa stal významnou postavou regiónu, a po dočasnom odobratí kostola v roku 1699 sa mu roku 1701 sa mu podarilo pre evanjelikov oblasti (Myjava, Brezová, Turá Lúka, Vrbovce, Krajné, Prietrž a Bzince) získať od panovníka ďalší ochranný list. Pokročila aj výstavba nového kostola.⁹⁸ V roku 1704 sa Myjavčania pripojili k povstaniu Františka II. Rákoczyho, podnikli niekoľko nájazdov na Moravu a naopak sa stali terčom niekoľkých odvetných útokov a Myjava bola vypálená. Zúčastnili sa pri víťazných bitkách pri Jablonici i Smoleniciach (1704). Medzi rokmi 1704 – 1707 bola Myjava štyrikrát vyrabovaná a vypálená. V tomto období sa Krman uchýlil do Žiliny a vrátil sa v roku 1711.⁹⁹ Obdobie prelomu storočí sa stalo kvôli vojenským akciám obdobím úpadku Myjavy, čo Varsík opäť podrobnejšie zmapoval. Nasledoval rozmach spojený aj so vznikom remeselníckych cechov, čomu napomohol svojim úsilím aj Krman. Ako lokálnu špecialitu, spojenú u Varsíka aj s rodinnou tradíciou, popísal etablovanie sa pytlíkárstva. Po získaní práva poriadat trhy bola Myjava spontánne označovaná aj za mestečko, hoci oficiálne privilégium nedostala. K roku 1785 mala už asi 8000 obyvateľov, z toho asi 5000 na kopianiciach, drvivá väčšina boli evanjelici.¹⁰⁰ Návrat Krmana ako farára Myjavy no i superintendenta pre viaceré uhorské stolice znamenal všestranný rozvoj. „Krmanova Myjava“ sa stala cieľom i útočiskom viacerých exulantov z českých krajín. To sa stalo aj jadrom obžaloby Krmana. Zámienkou sa stala vzbura na Myjave v roku 1729, keď odmietli vydať katolíckeho „odpadlíka“ Václava Mlynára. Krman bol uväznený v Prešporku a obvinený zo škály zločinov, ktoré mal vykonať počas celého svojho života. Súd ho roku 1730 odsúdil na doživotný žalár a jeho odvolania boli neúspešné. Myjavskí evanjelici napriek sústredenému odporu celého regiónu voči rekatolizácii zase prišli o kostol (1731). Krman vo väzení zomrel roku 1740. Varsík tu zrekapituloval aj jeho celkový prínos slovenskej kultúre a spoločnosti.¹⁰¹

Tolerančný patent Jozefa II. znamenal začiatok novej éry, hoci sa v regióne uplatnil až od roku 1783. Výsledkom bola výstavba nového evanjelického kostola (1784), ktorý bol vysvätený už v roku 1785. V roku 1847 dostal aj drevenú zvonnicu a v rokoch 1854 – 1856 mu pristavali vežu. V roku 1834 časť mestečka vrátane starého (katolíckeho) kostola a synagógy

⁹⁷ Tamže, s. 67-69.

⁹⁸ Tamže, s. 72-74.

⁹⁹ Tamže, s. 74-77, 84.

¹⁰⁰ Tamže, s. 77-86.

¹⁰¹ Tamže, s. 86-97; VARSÍK, *Vzťahy Čechov a Slovákov*, s. 409-411.

vyhorela. Nový evanjelický kostol vydržal, lebo bol pokrytý pálenou škridlou. Príčinou požiaru bolo pálenie páleného.¹⁰²

Koncentrácia evanjelických farárov v regióne bola spojená i s aktivitami slovenského národného hnutia. Najvýraznejšie sa angažoval Samuel Jurkovič v Sobotišti, ktorý tu v roku 1845 založil gazdovský spolok, aký neskôr vznikol i na Myjave. Podieľal sa i na vzniku ochotníckeho Slovenského národného divadla nitrianskeho (1841), v ktorom účinkovali študenti z bratislavského lýcea. Na Myjave vystúpili s hrami *Divotvorný klobouk* (1841), *Hrabě Beňovský* (1842) a *Dvojčata* (1845). Vrch Velká Javorina sa stal miestom stretávania národovcov. Udalosti roku 1848 potom súviseli s činnosťou Jozefa Miloslava Hurbana. Ten sa na jar tohto roku rozhodol zburcovať celý región a po národnom zhromaždení v Brezovej pod Bradlom 25. apríla odišiel nasledujúceho dňa rečniť na Myjavu, ktorá prijala národnú zástavu. Pokračoval na Turú Lúku, aby 28. apríla v Brezovej vyhlásil Žiadosť slovenského národa v stolici Nitrianskej. Varsik vo výklade pokračoval vyhlásením Žiadostí slovenského národa v Liptovskom Mikuláši v máji, útekem slovenských reprezentantov a ich účasťou na Slovanskom zjazde v Prahe v júni i ich aktivitami v Záhrebe.¹⁰³ Slávne obdobie Myjavy začalo s príchodom slovenských dobrovoľníkov 18. septembra. Nasledujúci deň pri verejnom vstupeňí Ludovít Štúr odoprel poslušnosť uhorskej vláde, rečníci vyzvali k náboru dobrovoľníkov v regióne. Došlo aj k voľbe nového obecného zastupiteľstva Myjavy. Ráno 20. septembra Samuel Štefanovič po dohovore s Bernardom Janečkom odzbrojil odvážnym útokom polstotinu cisárskeho vojska – tzv. ceccopierovcov, ktorí ale spadali pod velenie uhorskej vlády.¹⁰⁴ Varsik ďalej popísal presun dobrovoľníkov do Brezovej pod Bradlom, ich úspešnú obranu i neúspešný útok na Senicu, a návrat na Myjavu 27. septembra. Nový výpad ešte toho dňa – dobytie a vypálenie Starej Turej, posledná zrážka na kopanici U Klasovitých a odchod na Moravu 28. septembra bol zakončením tohto revolučného vystúpenia. Varsik na záver ešte zacitoval z protokolov svedkov o dianí na Myjave. Nespracoval už udalosti roku 1849, ani výraznejšie neuzatvoril pohľad na výsledky revolúcie 1848/49.¹⁰⁵ Využil tu najmä práce Karola Goláňa a Daniela Rapanta.

Hoci okrem štúdie venovanej dejinám Myjavy sa Varsik bližšie nevenoval dejinám 19. storočia, predsa sa o ne zaujímal aspoň pri regionálnom či konfesionálnom prístupe.¹⁰⁶

¹⁰² VARSÍK, *Dejiny Myjavy*, s. 102-104.

¹⁰³ Tamže, s. 106-110.

¹⁰⁴ Tamže, s. 110-112.

¹⁰⁵ Tamže, s. 112-116.

¹⁰⁶ Napr. recenzie VARSÍK, *Karol Goláň: Revolučné*, s. 127-128; B. V. [VARSÍK, Branislav]. [Goláň, Karol]. Na revolučnom Slovensku 1848 – 1849. [1931] In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1931, roč. 1, č. 21 (1. 12. 1931), s. 249; referát [VARSÍK, Branislav]. Karol Goláň – Samuel Štefanovič. In *Bratislava. Časopis Učené spoločnosti Šafaříkovej*, 1834, roč. 8, č. 1, s. 125-126; bv. [VARSÍK, Branislav]. Dr.

V predvečer okrúhleho jubilea udalostí revolúcie 1848 bol zainteresovaný do otázky stavby pamätníka revolúcie pri Myjave. Poverenictvo pre informácie ho pozvalo na zasadanie prípravného výboru na oslavu storočnice a stal sa členom prípravného výboru na stavbu pamätníka. S jeho vybudovaním v náležitej podobe jednoznačne súhlasil a podporil tak návrh Myjavčanov z októbra 1947. Ten počítal s umiestnením na slovensko-českej hranici pri ceste na vrchu Poľana (580 m n. m.) a súčasťou areálu mal byť aj prírodný amfiteáter. V tomto zmysle prebehla aj architektonická súťaž v roku 1948.¹⁰⁷ Oslavy úspešne prebehli, no areál pamätníka nebol realizovaný, podľa Varsika kvôli nedostatku financií. V rámci náhradného plánu bola k pamätnému domu, kde v roku 1848 zasadala Slovenská národná rada, pristavaná budova Múzea Slovenských národných rád. Amfiteáter, hoci v menšom meradle, bol vybudovaný v Trnovci a bol využívaný na myjavské folklórne slávnosti.¹⁰⁸

V roku 1944 Varsik reagoval na vystúpenia Konštantína Čulena (1904 – 1964) v rozhlase: „*Zaútočil tak tendenčne na česť Myjavy, čo sa týka jej národnej minulosti, že ako rodák myjavský nemôžem nechať tento jeho prejav bez povšimnutia.*“¹⁰⁹ Čulen naznačoval na základe výsledkov volieb, že Myjava mala na začiatku 20. storočia slabé národné povedomie oproti katolíckym obciam v okolí. Výsledkom bol text *Z minulosti Myjavy* (1944), kde sa Varsik venoval národným aktivitám na Myjave na začiatku 20. storočia. Opravil Čulenove nesprávne informácie a doplnil podrobne aj tie časti mozaiky, ktoré Čulen zamlčal alebo o nich vôbec nevedel. Načrtnol činnosť uhorskej správy pri systematickom potláčaní politických slobôd Slovákov na Myjave. Vyvrátil Čulenove náhľady a poukázal i na skutočnosť, že sa úroveň povedomia nedá sledovať iba v oblasti výsledkov volieb. „*Ale za to v myjavskom kraji vracaly sa vždy éry silného nacionálneho vzopnutia čoho najlepšimi svedkami sú maďarské časopisy, v ktorých sa vždy zjavovali ostré útoky proti Myjavcom ako »panslávom*«.“¹¹⁰

V celom kraji bola tradične pestovaná úcta k osobnosti Milana Rastislava Štefánika, ktorá sa udržala aj počas režimu nastoleného po roku 1948.¹¹¹ Varsik sa vyjadril: „*Neverím v legendu Štefánika, verím v jeho vykonané skutky, verím tomu od 14. roku svojho života. Študoval som vtedy na maďarskom gymnáziu v Nagykörsösi a ktorýsi maďarský spolužiak mi ukázal noviny, v ktorých pred oslobodením v roku 1918 písali: »Generál Štefánik, ktorý pochádza*

Pavel Bujnáč: Dr. Karol Kuzmány, život a dielo. Lipt. Sv. Mikuláš, 1927. Nákladom spolku „Tranoscus“. Str. 318. In *Slovenské pohľady*, 1928, roč. 44, č. 3, s. 207-208.

¹⁰⁷ B. V. [VARSIK, Branislav] Pamätník povstania z r. 1848 na Myjave. In *Čas. Ústredný orgán Demokratickej strany*, 1948, roč. 5, č. 23 (29. 1. 1948), s. 5.

¹⁰⁸ VARIK, *O čom mlčia*, s. 160-161.

¹⁰⁹ VARIK, *Z minulosti Myjavy*, s. 3.

¹¹⁰ Tamže, s. 4.

¹¹¹ Mnohé domácnosti vlastnili Štefánikov portrét, obyčajne vystavený v poloverejnom priestore domov. Pozri aj VANOVIČOVÁ, Zora. *Autorita symbolu*. Etnologické štúdie 20. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2014, s. 13-18, 27-35.

z myjavského okresu, stojí na čele odboja proti Rakúsko-Uhorsku.“¹¹² Ohradil sa voči spôsobe, ktorým Štefánika „kádruval“ Ferdinand Peroutka v práci *Budování státu* (1918 – 1922), z ktorej vyšla krátená ukážka v *Lidových novinách*.¹¹³ V deň nešťastnej smrti Štefánika bol Varsik na už zmienenej slávnosti v Skalici. Vedel tak z prvej ruky, že Štefánik mal prísť už 2. mája, jeho neskorší príchod bol neočakávaný a Štefánik tak nemohol očakávať slávnostné privítanie. Peroutkove konštrukcie o „*udivujúcom vjezde*“ na Slovensko a že „*se snese z nebe*“ Slovákom označil za nesprávne a nechutné. Vadili mu zaiste aj iné stereotypizujúce, fantaskné a pre Slovákov urážlivé náznamy Peroutku.¹¹⁴ Zdá sa, že Peroutka vnímal existenciu „ikarovského mýtu“ pri kritike Štefánika.¹¹⁵

V súvislosti s 25. výročím tragickej smrti Štefánika spolu s článkom Emila Boleslava Lukáča o Štefánikovi a jeho kraji aj Varsik priniesol jeho historický náčrt.¹¹⁶ Tiež sa okolo roku 1946 venoval pôvodu rodiny Štefánika, aby ako historik korigoval náhľady na Štefánika ako potomka „českej“ exulantskej rodiny či zemiansky pôvod rodiny aj podľa rodinnej tradície. Toto sa mu z otcovej strany nepodarilo potvrdiť, z matkinej strany skutočne doložil šľachtický pôvod. Išlo inak o etnicky maďarskú šľachtickú rodinu, no Varsik nespochybňoval Štefánikov slovenský pôvod.¹¹⁷

Už len použitie slova „legenda“ odkazuje na tendenčnú prácu Ľudovíta Holotíka *Štefánikova legenda a vznik ČSR* (1958 a 1960), ešte plod 50. rokov – „*Snažili sme sa dokázať, že legenda o Štefánikovi ako bojovníkovi za národnú a štátnu samostatnosť je nielen neudržateľná, ale aj škodlivá*“, teda „...*boj proti štefánikovej legende je zákonite súčasťou boja za odhalenie protiludovej politiky československej buržoázie a boja za odhalenie nepriateľskej politiky západných mocností voči našim národom*.“¹¹⁸ V uvoľnenej atmosfére roku 1968 sa Varsik pozitívne

¹¹²SEVER, Juraj a respondenti CZAMBEL, Samuel, HÚŠČAVA, Alexander, PIŠŮT, Milan, VARSÍK, Branislav, JANČO, Šimon. Nie legenda, skutočnosť. In *Svet socializmu*, 1968, roč. 18, č. 16, s. 8.

¹¹³PEROUTKA, Ferdinand. Štefánikova smrť. In *Lidové noviny*, 1933, roč. 41, č. 604 (2. 12. 1933), s. 1-3.

¹¹⁴ VARSÍK, Branislav. Štefánikova smrť, Ferdinand Peroutka a vedecká pravda. In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1933, roč. 3, č. 23-24 (21. 12. 1933), s. 266-268; VARSÍK, *O čom mlčia*, s. 34-35.

¹¹⁵MACHO, Peter. *Milan Rastislav Štefánik v hlavách a v srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti*. Bratislava: Historický ústav SAV v Prodoma, s. 50-51, passim.

¹¹⁶LUKÁČ, Emil B. Z kraja a rodného domu Štefánikovho. In *Slovenský rozhlas. Programový týždenník*, roč. 5, č. 18 (6. 5. 1944), s. 546-548; VARSÍK, *Štefánikov kraj*, s. 549-552.

¹¹⁷ VARSÍK, Branislav. Príspevok ku genealogii rodu Milana Rastislava Štefánika. In *Historica slovacica*, 1945-1946, roč. 3-4, s. 216, 220, 222. Protirečivé tézy o pôvode Štefánika Varsik spomenul už v roku 1933. VARSÍK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. (Odpoveď na poznámky prof. dr. Pavla Bujnáka. Prúdy, r. 1933, str. 210–220. In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 7, s. 315.

¹¹⁸HOLOTÍK, Ľudovít. *Štefánikova legenda a vznik ČSR*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960, s. 5, 334; podrobnejšie s. 307-309. Podrobnejšie o Holotíkovej práci a osudoch jeho téz pozri RÍMEŠOVÁ, Mária. Postava slovenského marxistického historika Ľudovíta Holotíka a jeho „kauzy“ v slovenskej historiografii. In *Pamäť národa*, 2020, roč. 16, č. 2, s. 22-38; HÁLEK, Jan. Historiografie ve vleku politiky dějin: případ Štefánikovy legendy Ľudovíta Holotíka. In *Historický časopis*, 2022, roč. 70, č. 1, s. 115-142.

vyjadril k osobnosti Štefánika: „...už za vojny sa stal pre mňa Štefánik zosobnením národného odboja. Nezaoberám sa novovekými dejinami, mojím odborom je stredovek, no pre mňa nie je Štefánik legendou, ale skutočnosťou.“¹¹⁹ Roku 1969 priniesol opäť stručné zhrnutie jeho pôvodu.¹²⁰

Vo svojich pamätiach Varsik uviedol, že smrť Štefánika bola najskôr nešťastná nehoda a možnosť zostrelenia pričítal farbám talianskej a maďarskej trikolóry; ako aj skutočnosti, že Štefánik vlastne nedal vedieť o svojom príchode.¹²¹ Svoj názor na jeho osobnosť počas ešte stále trvajúceho režimu skryl za výroky českého historika Aloisa Miku v zmysle: „*Milan Rastislav Štefánik se zasloužil o spojení slovenského a českého národa v svobodné republice*“ a „*za I. světové válce se podílel na úsilí o vznik samostatného československého státu, v Československé národní radě zastupoval jako rodilý Slovák zájmy slovenského národa.*“¹²² Tieto tézy teda jasne popierajú Holotíkov prístup.

Poslednou rezonujúcou témou zostalo Slovenské národné povstanie no i odboj v podjavorinskom kraji počas Druhej svetovej vojny. V tomto prípade ale ide o Varsikove osobné spomienky, ktoré sme uviedli vyššie, keďže sa obdobiu profesionálne nevenoval. Nadviazanie na lokálne tradície je priam ukážkové: „*Celý podbradlansko-podjavorinský kraj (Myjavská pahorkatina) bol v čase Povstania mocne zachvátený duchom odboja. [...] Keby bolo vzniklo Slovenské národné povstanie bližšie pri myjavskom kraji, moji krajanovia bezpochyby by sa neboli zachovali horšie ako v slovenskom povstaní roku 1848. Po vypuknutí Povstania som si uvedomil, že my, Slováci, sme s týmto naozaj národným povstaním urobili najvýznamnejší čin našich novodobých dejín.*“¹²³

Všetky vyššie analyzované momenty zo života, adaptácia regionálnych historických tém v životnom historickom diele i osobný záujem na ich cizelovaní dokazujú, že Branislav Varsik vždy zostal skutočným synom svojho rodného kraja.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Pozostalost' Mariána Skladaného na Katedre všeobecných dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Posudek prof. Dr. Václava CHALOUPECKÉHO, referenta komise, o literární činnosti s. doc. Dr. Branislava VARSIKA., strojopis, 5 s.

¹¹⁹ SEVER, *Nie legenda*, s. 8.

¹²⁰ VARSIK, Branislav. Rod M. R. Š. (O pôvode). In *Smena na nedeľu*, 4 (23), č. 18 (103) (4. 5. 1969), s. 8.

¹²¹ VARSIK, *O čom mlčia*, s. 35-37.

¹²² VARSIK, *O čom mlčia*, s. 36-37. Pozri aj [VARSIK, Branislav]. K 50. výročiu vzniku Československa. (Slávnostný prejav člena korešpondenta SAV Branislava Varsika na XXVII. valnom zhromaždení členov Slovenskej akadémie vied.) In *Věstník Československé akademie věd*, 1969, roč. 78, č. 1, s. 72-74.

¹²³ VARSIK, *O čom mlčia*, s. 118-119.

Zbierka Petra Podolana

Administratíva pracovísk histórie

Posudok, strojopis, 2 s.

Pramene a literatúra

- BUJNÁK, Pavel. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Poznámky ku knihe Dr. Bran. Varsika, Bratislava 1932, str. 226. Vydala Filozofická fakulta univerzity Komenského. In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 5, s. 210-220.
- BRAXATORIS, Martin. Mýtus o husitsko-evanjelickej kontinuite. In *Slovenská literatúra*, 2021, roč. 68, č. 4, 369-394.
- DANIŠ, Miroslav. Branislav Varsik v kontexte všeobecných dejín na Slovensku. In *Acta Historica Neosolensia*, 2006, roč. 9, s. 271-276.
- GOLÁŇ, K[arol]. Dr. Branislav Varsik: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Sborník filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave, ročník VIII, č. 62. In *Slovenské pohľady*, 1933, roč. 49, č. 3, s. 183-185.
- HÁLEK, Jan. Historiografie ve vleku politiky dějin: případ Štefánikovské legendy Ludovíta Holotíka. In *Historický časopis*, 2022, roč. 70, č. 1, s. 115-142.
- HIKL, Rudolf. Počátky města Skalice. In *Historica slovacica*, 1945-1946, roč. 3-4, s. 147-164.
- HOLOTÍK, Ludovít. *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960, 535 s.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. Kopanice pod Veľkou Javorinou. In *Podjavorina v minulosti a v súčasnosti. Zborník referátov zo seminára. Moravské Lieskové – Bratislava: AP projekt Bratislava pre Spoločenstvo obcí mikroregiónu Javorina*, 2001, s. 31-41.
- KUČERA, Matúš. Vedecké dielo univ. prof. PhDr. Branislava Varsika, DrSc., člena korešpondenta Slovenskej akadémie vied. In PERĐOCHOVÁ, Adela (ed.). *Branislav Varsik. Personálna bibliografia*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 1989, s. V-XVI.
- LUKÁČ, Emil B. Z kraja a rodného domu Štefánikovho. In *Slovenský rozhlas. Programový týždenník*, roč. 5, č. 18 (6. 5. 1944), s. 546-548.
- MACHO, Peter. Daniel Krman ako symbol v prieniku lokálnej, konfesionalnej a národnej identity (na príklade Myjavy). In *Slovenská literatúra*, 2017, roč. 64, č. 1, s. 43-62.
- MACHO, Peter. Jozef Miloslav Hurban – náš prvý legionár? Konštruovanie kontinuity boja za národnú slobodu. In MACHO, Peter a kol. *Revolúcia 1848/49 a historická pamäť*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012, s. 165-189.
- MACHO, Peter. *Milan Rastislav Štefánik v hlavách a v srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti*. Bratislava: Historický ústav SAV v Prodoma, 208 s.
- MÁJSKY, Jozef. *Prírodné hodnoty. Združenie obcí kopaničiarskeho regiónu Veľká Javorina – Bradlo*. Trenčín: OZ Pre prírodu, 2010, 15 s.
- MICHÁLEK, Ján. Podjavorina – etnologický náčrt a kontext. In *Podjavorina v minulosti a v súčasnosti. Zborník referátov zo seminára. Moravské Lieskové – Bratislava: AP projekt Bratislava pre Spoločenstvo obcí mikroregiónu Javorina*, 2001, s. 42-48.
- PAVLOVÁ, Božena. *Javorina – symbol bratstva Čechov a Slovákov*. Bzince pod Javorinou: MNV, Prípravný výbor slávností na Javorine, 1979, 38 s.
- PERĐOCHOVÁ, Adela (ed.). *Branislav Varsik. Personálna bibliografia*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 1989, 65 s.
- PEROUTKA, Ferdinand. Štefánikova smrť. In *Lidové noviny*, 1933, roč. 41, č. 604 (2. 12. 1933), s. 1-3.

- PODOLAN, Peter. Zoznam dizertačných prác v odbore História, sekcia Československé dejiny obhájených na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského 1924-1962. In *Štúdie (ne)dávnych čias*. Historia nova 8. Bratislava: Stimul, 2014, s. 124-126. [online] Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino8.pdf>
- RÍMEŠOVÁ, Mária. Postava slovenského marxistického historika Ľudovíta Holotíka a jeho „kauzy“ v slovenskej historiografii. In *Pamäť národa*, 2020, roč. 16, č. 2, s. 22-38.
- RÍMEŠOVÁ, Mária. Talentovaný historik vstúpil do služieb komunistickej strany a zo Štefánika spravil západného agenta. In *Historyweb.sk*. [online] Dostupné na internete: <<https://historyweb.denikn.sk/clanky/detail/talentovany-historik-vstupil-do-sluzieb-komunistickej-strany-a-zo-stefanika-spravil-zapadneho-agenta>> [2021-02-18]
- SEVER, Juraj a respondenti CZAMBEL, Samuel, HÚŠČAVA, Alexander, PIŠŮT, Milan, VARSÍK, Branislav, JANČO, Šimon. Nie legenda, skutočnosť. In *Svet socializmu*, 1968, roč. 18, č. 16, s. 7-8.
- Slovenský biografický slovník. Od roku 833 do roku 1990. Zv. 6 (T-Ž)*. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 239.
- STANKOVIANSKY, Miloš. Geomorfologická odozva zmien využívania krajiny podjavorinskej oblasti. In *Podjavorina v minulosti a v súčasnosti. Zborník referátov zo seminára*. Moravské Lieskové – Bratislava: AP projekt Bratislava pre Spoločenstvo obcí mikroregiónu Javorina, 2001, s. 10-17.
- VANOVIČOVÁ, Zora. *Autorita symbolu*. Etnologické štúdie 20. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2014, 119 s.
- VARSÍK, Branislav. Ako je to s tými literárnymi jazykmi u Slovákov v XV. – VIII. storočí? In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1935, roč. 5, č. 10 (1. 6. 1935), s. 114-116.
- VARSÍK, Branislav. Ako písali Slováci v XV. a XVI. storočí? In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1934, roč. 4, č. 23-24 (22. 12. 1934), s. 264-270.
- B. V. [VARSÍK, Branislav] Daniel Krman. Život, dielo a význam. In *Noviny zpod Bradla. Osvetový časopis Štefánikovho kraja*, 1922, roč. 2, č. 29, 30, 33 (21., 28. 7. a 18. 8. 1922), s. 1-2.
- VARSÍK, Branislav. Dejiny Myjavy do roku 1948. In DUGÁČEK, Michal – GÁLIK, Ján. *Myjava*. Bratislava: Obzor, 1985, s. 30-118.
- bv. [VARSÍK, Branislav]. Dr. Pavel Bujnáč: Dr. Karol Kuzmány, život a dielo. Lipt. Sv. Mikuláš, 1927. Nákladom spolku „Tranoscius“. Str. 318. In *Slovenské pohľady*, 1928, roč. 44, č. 3, s. 207-208.
- VARSÍK, B[ranislav]. Ešte k otázke „Ako písali Slováci v XV. a XVI. storočí“ In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1935, roč. 5, č. 2 (1. 2. 1935), s. 18-20.
- VARSÍK, Branislav. Ešte k otázke miestnych názvov Jablonica, Jablonové, Jablonov a Jablonka na Slovensku. In VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severouhorskými Slovanmi (Slovákmi)*. (Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.) Bratislava: Veda, 1994, s. 145-151.
- VARSÍK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku. In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 423-430.
- VARSÍK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. In *Sborník Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave*, 1932, roč. 8, č. 62 (3), s. 315 (1)-541 (227).
- VARSÍK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. (Odpoveď na poznámky prof. dr. Pavla Bujnáka. Prúdy, r. 1933, str. 210–220.) In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 7, s. 311-318, č. 9-10, s. 466-475.
- VARSÍK, Branislav. Husitská tradícia v oblasti Myjavskej pahorkatiny. In VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severouhorskými Slovanmi (Slovákmi)*. (Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.) Bratislava: Veda, 1994, s. 131-142.
- VARSÍK, Branislav. *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1965, 374 s.
- VARSÍK, B[ranislav]. Ján Drobný: Daniel Krman st. a jeho doba. Naše Iskry III. Nákladom Kostnickej Jednoty v Bratislave 1926. Str. 42. In *Nový rod. Orgán Sväzu ev. mládeže na Slovensku*, 1927, roč. 6, č. 7, s. 152-153.

- VARSIK, Braňo. Javorina. In *Noviny zpod Bradla. Osvetový časopis Štefánikovho kraja*, 1925, roč. 5, č. 15 (17. 7. 1925), s. 1-2.
- B. V. [VARSIK, Branislav]. [Goláň, Karol]. Na revolučnom Slovensku 1848 – 1849. [1931] In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1931, roč. 1, č. 21 (1. 12. 1931), s. 249.
- VARSIK, B[ranislav]. Karol Goláň: Revolučné pokolenie. Príspevky k dejinám slovenského povstania v r. 1848-49 v podbradlianskom kraji. Nákladom Daniela Pažického na Myjave 1926. Str. 318. „Bradlo“ vlastivedná knižnica Krmanovho, Hurbanovho a Štefánikovho kraja. Sv. I. In *Nový rod. Orgán Sväzu ev. mládeže na Slovensku*, 1927, roč. 6, č. 6, s. 127-128.
- [VARSIK, Branislav]. Karol Goláň – Samuel Štefanovič. In *Bratislava. Časopis Učené spoločnosti Šafaříkovej*, 1834, roč. 8, č. 1, s. 125-126.
- [VARSIK, Branislav]. K 50. výročiu vzniku Československa. (Slávnostný prejav člena korešpondenta SAV Branislava Varsika na XXVII. valnom zhromaždení členov Slovenskej akadémie vied.) In *Vestník Československé akademie věd*, 1969, roč. 78, č. 1, s. 71-76.
- VARSIK, Branislav. K otázke používania češtiny na Slovensku v 14. storočí. In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 413-421.
- VARSIK, Branislav. K otázke udomácnenia češtiny na Slovensku v XV. a XVI. storočí. In *Historický časopis*, 1956, roč. 4, č. 2, s. 170-221.
- VARSIK, Br[anislav]. K otázke udomácnenia sa češtiny na Slovensku v 15. a 16. storočí. In *Príroda a spoločnosť*, 1956, roč. 5, č. 7, s. 289-292.
- VARSIK, Branislav. K stredovekému osídleniu Záhoria a vznik dediny Kuchyňa. In VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severohorskými Slovanmi (Slovákmi)*. (Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.) Bratislava: Veda, 1994, s. 122-130.
- VARSIK, Branislav. Kultúrne vzťahy Čechov a Slovákov v 15. a 16. storočí. In *O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov. Sborník materiálov z konferencie Historického ústavu SAV*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956, s. 50-64.
- VARSIK, Branislav. K vzniku dnešného slovenského názvu Nitra. In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 147-155.
- VARSIK, Branislav. Národnostný profil Uhorska a národnostné aspekty protihabsburského odporu. In VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severohorskými Slovanmi (Slovákmi)*. (Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.) Bratislava: Veda, 1994, s. 47-77.
- VARSIK, Branislav. *O čom mlčia archívy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1987, 223 s.
- VARSIK, Branislav. O jednotnosti československých dejín. In *Bratislava. Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatskej Rusi*, 1937, roč. 11, č. 1, s. 3-15.
- VARSIK, Branislav. Osídlenie Myjavy a myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia. In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, 1972, roč. 23. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972, s. 91-163.
- VARSIK, Br.[anislav] O starých dejinách Myjavská. In *Noviny zpod Bradla. Osvetový časopis Štefánikovho kraja*, 1925, roč. 5, č. 2 (16. 1. 1925), s. 3-4; č. 3 (30. 1. 1925), s. 4; č. 5 (27. 2. 1925), s. 4.
- VARSIK, Branislav. O vzniku a rozvoji slovenskej národnosti. In VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severohorskými Slovanmi (Slovákmi)*. (Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.) Bratislava: Veda, 1994, s. 11-46.
- B. V. [VARSIK, Branislav] Pamätník povstania z r. 1848 na Myjave. In *Čas. Ústredný orgán Demokratickej strany*, 1948, roč. 5, č. 23 (29. 1. 1948), s. 5.
- [VARSIK, Branislav]. Pribynovské slávnosti v Nitre. In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1933, roč. 3, č. 15 (15. 8. 1933), s. 161-162.

- VARSIK, Branislav. Príspevok ku genealogii rodu Milana Rastislava Štefánika. In *Historica slovac*, 1945-1946, roč. 3-4, s. 202-222.
- VARSIK, Branislav. Prof. dr. Ján Kvačala. (Prednesené v rozhlase dňa 12. júna 1934.) In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1934, roč. 4, č. 11 (15. 6. 1934), s. 129-130.
- VARSIK, Br[anislav]. Prvá evanjelická cirkev na Slovensku? In *Bratislava. Časopis Učenej spoločnosti Šafaříkovy*, 1928, roč. 2, č. 1-2, s. 70-73.
- VARSIK, Branislav. Reformácia na Slovensku. In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 421-429.
- VARSIK, Branislav. Rod M. R. Š. (O pôvode). In *Smena na nedelu*, 1969, roč. 4 (23), č. 18 (103) (4. 5. 1969), s. 8.
- VARSIK, Branislav. Slováci na pražskej univerzite do konca stredoveku. In *Sborník Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave*, 1926, roč. 4, č. 45 (7), s. 523 (1)-559 (37).
- VARSIK, Branislav. Slovensko a európska vzdelanosť v 15. – 16. storočí. In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 437-444.
- VARSIK, Branislav. Stredoveké miestne názvy na Slovensku vzniknuté po príslušníkoch rôznych národností Uhorska. In VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda, 1984, s. 152-208.
- VARSIK, Branislav. Štefánikov kraj v minulosti. In *Slovenský rozhlas. Programový týždenník*, roč. 5, č. 18 (6. 5. 1944), s. 549-552.
- VARSIK, Branislav. Štefánikova smrť, Ferdinand Peroutka a vedecká pravda. In *Politika. Nezávislý časopis venovaný otázkam verejného života*, 1933, roč. 3, č. 23-24 (21. 12. 1933), s. 266-268.
- VARSIK, Branislav. Výskum slovenského etnika (Stav, problémy a nové úlohy). In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 35-54.
- VARSIK, Branislav. Vznik a začiatky mesta Trnavy. In VARSÍK, Branislav. VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 245-299.
- VARSIK, Branislav. Vznik Trnavy a rozvoj mesta v stredoveku. In VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severouhorskými Slovanmi (Slovákmi)*. (Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.) Bratislava: Veda, 1994, s. 163-190.
- VARSIK, Branislav. Vzťahy Čechov a Slovákov od najstarších čias do národného obrodovania. In VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1968*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972, s. 383-411.
- [VARSIK, Branislav]. Z minulosti Myjavy. In *Národné noviny*, 1944, roč. 75, č. 52 (4. 5. 1944), s. 3-4.
- VYPUŠŤÁKOVÁ, Zora. Pavel Varsík – slovenský legionár a bankár (1891 – 1939). In *Biatec*, 2019, roč. 27, č. 5, s. 28-30. [online] Dostupné na internete: <http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2019/05-2019/biatec_05Okt_WEB.pdf> [2021-11-11]

Obrazová príloha

Mapa myjavského kraja podľa Branislava Varsika (1972). Zdroj: VARSÍK, Branislav. Osídlenie Myjavy a myjavskej pahorkatiny do začiatku 17. storočia. In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica*, 1972, roč. 23. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972, s. 160.

Branislav Varsik and his Native Region

This study addresses Branislav Varsik's relationship to his native region during his life as well as reflects how this relationship impacted his professional historiographical work. The region around the town of Myjava is actually connected with several important Slovak historians. Varsik spent his childhood here; he completed his elementary school here and subsequently kept returning the holidays while studying at the high school and university. He also lived here during the World War II. From the very beginning, his historiographical work reflected his interest in the past of his native region. He also maintained a confessional approach to specific topics in the region. Varsik dealt with the Hussite movement and its presence in Slovakia, the issues of the Reformation, but targeted also specifically the alleged Hussite (Czech) origins of the local protestant population.

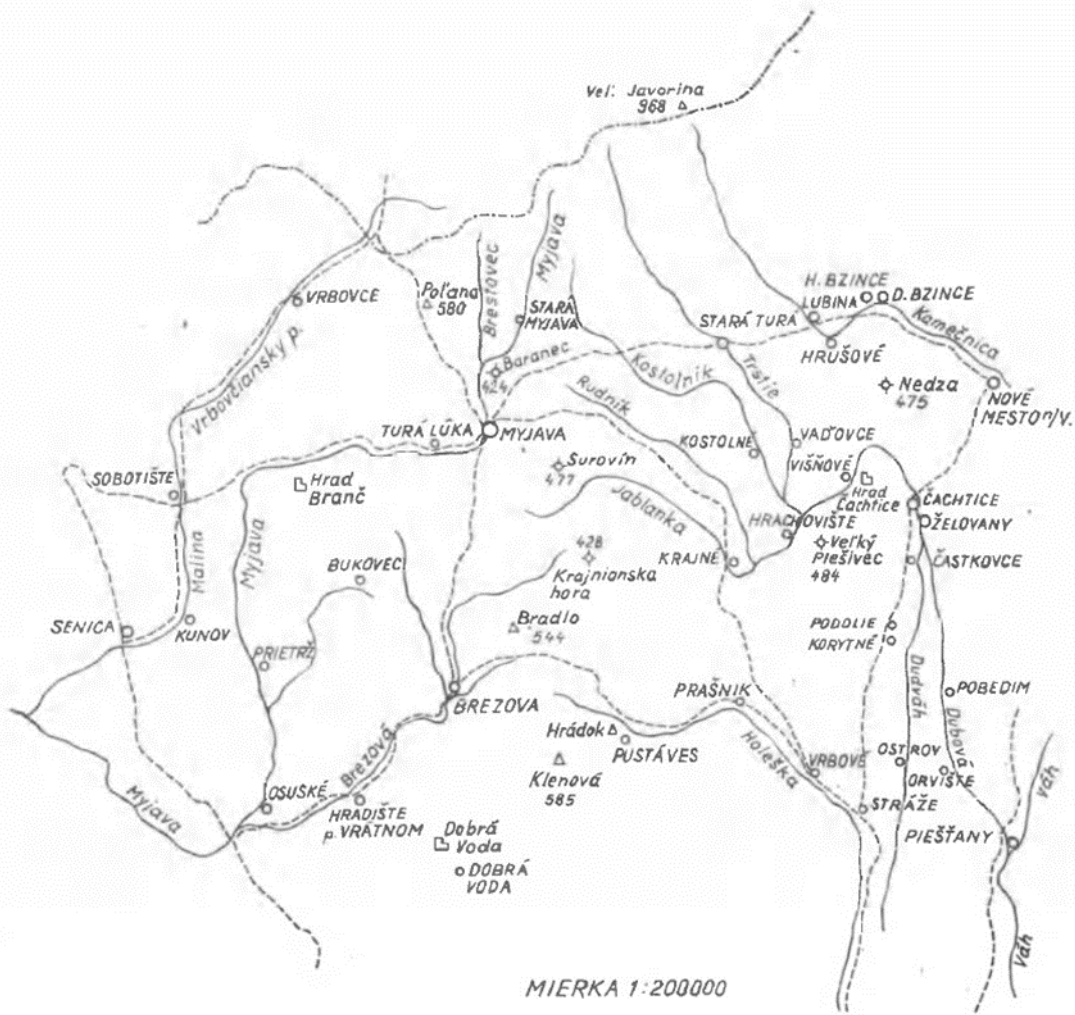
Keywords: Branislav Varsik (1904 – 1994), town of Myjava, Myjava region, Slovakia, confessiona-
lism, historiography, 20th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[85 151 znakov / 2,37 AH]

PODOLAN, Peter. Branislav Varsik a jeho rodný kraj. In *Štúdie venované Branislavovi Varsikovi*. Historia nova 21. [online] Bratislava: Stimul, 2023, s. 41–68. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino21.pdf>

Obrazová príloha

Obr. 1 Mapa myjavského kraja podľa Branislava Varsika (1972)

Branislav Varsik a reformácia na Slovensku

Daniela Hrnčiarová

Pre Branislava Varsika ako evanjelika a historika bolo prirodzené klásť si otázky týkajúce sa dejín reformácie a evanjelickej cirkvi na našom území. Keď sa k tomu pridal ešte jeho záujem o vlastné regionálne dejiny, nie je veľkým prekvapením, že medzi jeho prvé väčšie práce o reformácii patril článok publikovaný v roku 1928 v *Bratislave, časopise Šafárikovej učenej spoločnosti* s názvom *Prvá evanjelická cirkev na Slovensku?*¹ V článku sa Varsik zamerával na v tom čase vžitý a bez väčšej kritiky prijímaný poznatok, že prvý evanjelický zbor na Slovensku vznikol v roku 1522 v Novom Meste nad Váhom. Hneď v úvode sa stavia kriticky k viacerým prácam o dejinách Slovenska, ktoré vychádzali predovšetkým z diela *Dejiny superintendancie nitrianskej* z roku 1891 od Ladislava Paulinyho² a od Ludwiga Gebhardiho³ *Geschichte des Reichs Hungarns und der damit verbundenen Staaten* z roku 1780. Varsik vyvracia názor, že Nové Mesto nad Váhom celé konvertovalo na protestantskú vieru, pretože v oblasti pretrvala husitská tradícia, ktorá nástup reformácie umožnila. Vysvetliť neprítomnosť katolíckeho kňaza v období rokov 1454 – 1514 ako pretrvávanie husitského vplyvu považoval Varsik za nesprávne. Domnieval sa tiež, že sa Gebhardi pomýlil, keď mesto *Ujhély Hungariae superioris* uvedené v diele *Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania* z roku 1728 od Fridricha Lampeho⁴ identifikoval ako Nové Mesto nad Váhom. Varsik bol presvedčený, že išlo o Nové Mesto pod Šiatorom.⁵ Ďalší článok, ktorý vyšiel o rok neskôr znovu v časopise *Bratislava*, sa venoval historickému prameňu Muránskym artikulám z roku 1585, ktoré považoval za dôležitý zdroj informácií z obdobia začiatkov organizovaného reformačného hnutia a cirkevného života nielen pre cirkevného historika ale aj pre filológa a etnografa.⁶

Kľúčové dielo Branislava Varsika k reformácii predstavuje jeho habilitačná práca *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* vydaná v roku 1932. Slovenský historik Matúš Kučera, ktorý o skoro 60 rokov po jeho vydaní hodnotil Varsikove dielo v úvode k jeho personálnej bibliografii, považoval za dôležitý prínos tejto práce nové poznanie

* Príspevok je výstupom projektov APPV-18-0333 „Databáza historickej terminológie k dejinám Strednej Európy“ a VEGA 1/0165/22 „Transformácia zobrazenia minulosti v slovenskej spisbe na prelome 18. a 19. storočia“ riešených na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

¹ VARSIK, Branislav. Prvá evanjelická cirkev na Slovensku? In *Bratislava. Časopis učenej spoločnosti Šafárikovy*. 1928, roč. 2, č. 1-2, s. 70-73.

² Ladislav Paulíny (1815 – 1906) spisovateľ, publicista a cirkevný historik, evanjelický farár v Prietrži, jeden s blízkych spolupracovníkov Ľudovíta Štúra, ktorý sa aktívne zúčastnil na príprave a priebehu dobrovoľníckych výprav.

³ Ludwig Albrecht Gebhardi (1735 – 1802) knihovník, archivár a dvorský životopisec na hannoverskom dvore.

⁴ Fridrich Adolf Lampe (1683 – 1729) reformný teológ, profesor pre cirkevné dejiny na univerzite v Utrechte.

⁵ VARSIK, *Prvá evanjelická*, s. 72.

⁶ VARSIK, Branislav. Muránske artikuly z roku 1585. In *Bratislava. Časopis učenej spoločnosti Šafárikovy*. 1928, roč. 2, č. 1-2, s. 129-133.

kultúrnych vzťahov Čechov a Slovákov v období 15. – 17. storočia. Práca zároveň v kritickom duchu rozbíjala romantické predstavy slovenského luteranizmu o pôvode vlastnej konfesie, o fungovaní češtiny ako písomného a cirkevného jazyka Slovákov, resp. slovenského u slovenských protestantov.⁷ Počiatky svojej práce Varsik kládol ešte do študentských čias, keď sa na seminárnych cvičeniach pod vedením profesora Václava Chaloupeckého zapodieval pôsobením husitov a Jiskrových prívržencov na Slovensku a udomácnením sa českého jazyka medzi Slovákami vo verejnom živote.

Práca je rozdelená na dve veľké časti. V prvej časti Varsik na základe detailného skúmania dostupných prameňov a odbornej literatúry postupne odhaľuje, že niektoré údaje zaužívané ako historické fakty o vývoji konkrétnych cirkevných zborov a evanjelických kostolov v oblastiach s predpokladaným silným husitským vplyvom pri kritičnejšej analýze neobstoja a je potrebné ich od základu prehodnotiť. Dochádza k záveru, že všeobecne prijímaná tradícia, podľa ktorej husiti v niektorých oblastiach Slovenska pripravili vhodnú pôdu reformácii, vznikla až v neskoršej dobe, do istej miery i na základe skomolených prameňov a ich nesprávnej interpretácie, a teda túto tradíciu nemožno historicky podporiť.⁸ Najnovšie sa obsahom a funkciou tohto tzv. mýtu o husitsko-evanjelickej kontinuite zaoberal Martin Braxatoris, ktorý s odstupom skoro 90 rokov považuje Varsikovu prácu a jeho demýtizáciu husitskej tradície za prelomovú.⁹

V druhej časti svojej práce sa Varsik zamerával na šírenie reformácie na území Slovenska, ktoré časovo ohraničil konaním žilinskej synody v roku 1610. Ako jeden z hlavných zdrojov šírenia reformácie Varsik identifikuje nemecké obyvateľstvo banských miest a miest na východnom Slovensku. V tomto procese mali nezastupiteľnú úlohu aj príslušníci šľachtických rodov (napr. Kostkovci, Thurzovci, Révayovci, Nádasdyovci či Perényiovcí). Silný dôraz Varsik kládol na prepojenie slovenských evanjelikov s českými nekatolíkmí. Spolupráca sa prejavovala najmä v jazykovej oblasti. Slovenskí evanjelici využívali český preklad Biblie a bibličina ako jazyk náboženských kníh a spevníkov sa stala bohoslužobným jazykom. Varsik za dôležitý faktor českého a slovenského prepojenia považoval aj študentov, ktorí študovali a pôsobili v Čechách a zostavil ich zoznam s dostupnými informáciami o ich pôvode, štúdiu a pastoračnej činnosti.¹⁰

Profesor Václav Chaloupecký v habilitačnom posudku spisu, ktorým sa Branislav Varsik uchádzal o docentúru v odbore československých dejín na Filozofickej fakulte

⁷ KUČERA, Matúš. Vedecké dielo univ. Prof. PhDr. Branislava Varsika, DrSc., člena korešpondenta Slovenskej akadémie vied. In *Branislav Varsik. Personálna bibliografia*. Perďochová Adeal (zost.), Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 1989, s. VII-VIII.

⁸ VARSIK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. In *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, 1932, roč. 8, č. 62 (3), s. 375.

⁹ BRAXATORIS, Martin. Mýtus o husitsko-evanjelickej kontinuite. In *Slovenská literatúra*, 2021, roč. 68, č. 4, s. 370.

¹⁰ Tamže, s. 465-481.

Univerzity Komenského v Bratislave, uviedol, že Varsik ako kritický historik očistil historický materiál a pozbavil ho neskorého náplavu rozmanitých myšlienok a často naivných lokálnych kombinácií. Varsikove kritické bádanie podľa Chaloupeckého nepotvrdilo presvedčenie, že sa reformácia ujala a zakorenila na Slovensku na pôde pripravenej husitstvom a nadviazala tak kultúrne, nábožensky a národnostne na dielo pripravenej českou reformáciou 15. storočia. Výsledkom Varsikovej snaživej práce a všestranne spracovaných českých a uhorských prameňov i literatúry bol záver, že reformácia 16. storočia utvorila kultúrne zblíženie krajín koruny českej a Slovenska a prehĺbila základy československej kultúrnej jednoty.¹¹

Dielo vyvolalo živú vedeckú diskusiu. Najintenzívnejšie prebiehala na stránkach literárneho mesačníka *Prúdy*. Úvodným gambitom diskusiu otvoril Pavel Bujnák,¹² ktorý sa odmietavo vyjadril o Varsikovej snahe podrobiť dovedy viac menej pasívne akceptované postuláty o prepojení husitskej tradície s reformáciou, tvrdiac, že si autor na viacerých miestach protirečí a nemá ujasnené a presne definované základné pojmy. V pomerne dlhej recenzii autor síce uznal, že sa Varsikovi podarilo zozbierať mnoho cenných a dosiaľ neznámych správ a dokladov o husitizme a reformácii na Slovensku, ale vyčítal mu prehnany kriticismus a skepticizmus, ktorý použil na a priori negatívne koncipovanú tézu, že na Slovensku niet husitskej tradície.¹³ Varsik sa na Bujnákovu kritiku rozhodol zareagovať vecnými argumentmi a postupne vysvetliť jednotlivé kritické miesta v recenzii osvetlením svojej motivácie, zvoleného postupu a metód, ktoré ho priviedli k vlastným záverom bez toho, aby sa snažil nájsť rôzne argumenty pre vopred stanovený cieľ.¹⁴ Varsik Bujnáka kritizoval, že pri dokazovaní na viacerých miestach nechal voľnejší priebeh emóciám a uprednostnil ich pred vecnou argumentáciou.¹⁵ Profesor Bujnák už na to nemal príležitosť reagovať, pretože v novembri 1933 zomrel.

Jeho smrťou sa však diskusia o Varsikovej práci na stránkach *Prúdov* ani zďaleka neskončila. Záujem sa však plne presunul na otázku pretrvávania husitskej tradície. Po Bujnákovu zaujal k Varsikovej práci pragmatickejšie stanovisko Ján Ďurovič¹⁶. Ani on nesúhlasil s Varsikovým kategorickým zamietnutím husitskej tradície a domnieval sa, že českú a slovenskú jednotu v duchovnej oblasti museli pomôcť budovať aj na Slovensku žijúci českí

¹¹ Archív Univerzity Komenského (AUK), FiF UK, reg. zn. BII/2; osobný spis prof. Branislav Varsik, a.š. 3, Prof. V. Chaloupeckého habilitačný posudek o Dr. Branislavu Varsikovi, s. 2-3.

¹² Pavel Bujnák (1882 – 1933) literárny kritik a historik, estetik, jazykovedec, farár evanjelickej cirkvi a univerzitný profesor, ktorý od roku 1931 pôsobil aj na Univerzite Komenského v Bratislave.

¹³ BUJNÁK, Pavel. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Poznámky ku knihe Bra. Varsika. In *Prúdy*, 1933, roč. 7, č. 5, s. 210-220.

¹⁴ VARSÍK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Odpoveď na poznámky prof. Dr. Pavla Bujnáka. In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 7, s. 311-318.

¹⁵ VARSÍK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Dokončenie. In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 9-10, s. 466-475.

¹⁶ Ján Ďurovič (1894 – 1955), literárny a cirkevný historik, evanjelický farár.

utrakvisti a bratia, pretože len vplyv v Čechách študujúcich Slovákov a kontakty v počiatkoch reformácie by na to nestačili. Svoje argumenty podporil odkazmi na konkrétnu literatúru a pramene. K Varsikovej prezentácii šírenia reformačného hnutia na Slovensku Ďurovič nezaujal žiadne stanovisko.¹⁷ Ďurovičov príspevok zrejme netrafil ten správny tón, pretože sa Varsik rozhodol v diskusii pokračovať. Prejavil svoju impulzívnu a temperamentnú povahu, ktorá bola súčasťou jeho svojráznej, vedecky i spoločensky všestrannej osobnosti.¹⁸ Varsik sa ohradil proti spôsobu Ďurovičovej argumentácie dôvodiac, že nemá dostatočný prehľad o relevantnosti literatúry a prameňov, ktorými podporuje svoje tvrdenia.¹⁹ V závere Varsik vysvetlil, že považoval za dôležité reagovať na Ďurovičove poznámky preto, aby „*uverejnený príspevok nezviedol na scestie nejakého neodborníka ako sa to stalo v prípade Bujnákovho referátu, keď nejaký žurnalista uverejnil natolko skreslenú zpravu o [jeho] knihe, že mala príchut' politickej a náboženskej zaujatosti.*“²⁰

Varsik mal na mysli článok uverejnený v *Kostnických jiskrách*²¹ v júli 1933. Autor sa podpísal len skratkou sk a podľa všetkého Varsikovu knihu vôbec nemal v rukách. Pri písaní svojho článku vychádzal z Bujnákových komentárov, na ktoré sa aj priamo odvolával. Varsika pokladal za človeka, ktorý „*násilne zatvára oči nad súvislosťami medzi na Slovensku rozšíreným husitstvom a neskoršou reformáciou*“. Kritik ďalej odporúčal, aby sa husitstvu na Slovensku venoval „*opravdový historik*“, ktorý by sa nesnažil dokázať, že husitstvo na Slovensku nebolo. Varsikovu snahu považoval za „*výraz problematického náboženského hlinkovsko-rázusovského mieru, ktorý na Slovensku nestrpí stopy žiadneho českého vplyvu*“.²² Redakcia *Kostnických jiskier* poskytla Varsikovi na jeho žiadosť priestor, aby sa mohol brániť a vysvetliť svoje stanovisko. Zároveň vyjadrila ľútosť, že si Bujnák a Varsik už nemohli dospieť k vzájomnému porozumeniu, najmä ak obaja mali kladný vzťah k československej reformácii. Branislav Varsik ponúknutú príležitosť plne využil. Vecne reagoval skôr na Bujnákovu argumenty z *Prúdy*, než na text recenzie z *Kostnických jiskier*. Jadro jeho argumentácie stojí na silných vzájomných vzťahoch medzi českými krajinami a Slovenskom najmä v 16. storočí. Ďalej uviedol, že jeho práca odhalila množstvo pozitívnych historických výsledkov pre vzájomné styky a že tieto historické dôkazy intenzitu vzájomných vzťahov neoslabili, ale naopak posilnili. Pričom uprednostnil stavať československý pomer na silnejších základoch odvolaním na historickú pravdu než stavať na hmlistej tradícii.²³

¹⁷ ĎUROVIČ, Ján. Príspevok k dejinám husitstva. In *Prúdy*, 1935, roč. 19, č. 6, s. 359-361.

¹⁸ HORVÁTH, Pavol. Profesor Branislav Varsik 1904 – 1994. In *Historický časopis*, 1994, roč. 42, č. 3, s. 608.

¹⁹ VARSIK, Branislav. Poznámky k Ďurovičovmu „Príspevku k dejinám husitstva na Slovensku“. In *Prúdy* 1935, roč. 19, č. 7, s. 417-419.

²⁰ Tamže, s. 420.

²¹ Za láskavé sprostredkovanie textu recenzie a Varsikovej odpovede uverejnených v *Kostnických jiskrách* by som sa chcela poďakovať doc. PhDr. Anne Zelenkovej, Ph.D. zo Slovanského ústavu Akadémie vied Českej republiky.

²² sk. Husitství na Slovensku. In *Kostnické jiskry*, 1933, roč. 15 (18), č. 29 (27.7.1933), s. 209.

²³ VARSIK, Branislav Věda-Umění-Literatura. In *Kostnické jiskry*, 1934, roč. 16 (19), č. 3 (18.1.1934), s. 19.

Vráťme sa späť na Slovensko. Ján Ďurovič sa rozhodol na osobný útok nereagovať a znova sa pustil do prezentácie ďalších prameňov, ktoré podľa neho vyvracajú Varsikove tvrdenia.²⁴ Varsik jeho argumenty odmietol a podľa neho boli Bujnákové a Ďurovičove tvrdenia skôr nábožensky motivované, čo podľa neho už nie je spôsob, ako by sa malo písať o histórii. Odvolal sa na priaznivé prijatie spomínanej práce inými českými a slovenskými historikmi, ktorí ocenili jeho vedecký prístup k spracovaniu celej témy.²⁵ Debatu nakoniec ukončil Ďurovič, ktorý sa síce priznal ku konfesionalnej zaujatosti, ale nijako ho však nemala obmedzovať pri hľadaní pravdy a domnieval sa, že otázku husitskej tradícii treba ponechať na doriešenie slovenským historikom.²⁶

Profesor V. Chaloupecký Varsikovu diskusiu s P. Bujnákom a J. Ďurovičom spomenul ešte v roku 1938, keď sa mal ako referent komisie vyjadriť k návrhu vymenovať B. Varsika za mimoriadneho profesora dejín československého národa na Filozofickej fakulte. Prácu *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* považoval za zvlášť hodnotný spis, pričom zdôraznil aj význam Varsikových odpovedí proti pochybovačom a odporcom „snažícim sa zviklati poznatky jeho veľmi hodnotné práce. Uvádím tu zejména jeho odpověď na poznámky prof. Bujnáka /v Průdch 1933 str. 311 – 18/ a poznámky k Ďurovičovemu Príspevku“.²⁷

Menej kriticky a vecne sa k práci na stránkach *Viera a veda*, časopis venovaný vedeckým záujmom evanjelikov na Slovensku postavil Samuel Štefan Osuský²⁸. Ocenil Varsikov vedecký prístup k prevereniu tradičných a mnohými historikmi zakorenených názorov, keď k tradícii nepristúpil a priori, zásadne proti, ale svoj názor si postupne budoval dôkladným bádáním v prameňoch a reflexiou názorov slovenských, českých a maďarských historikov. Osuský považoval knihu za kritickú, ale „kritika jej je vážna, odôvodnená a pravdu hľadájúca“.²⁹ V závere svojej recenzie Osuský uviedol, že by o počiatkoch reformácie a husitoch na Slovensku rád poznal názor „nášho povolaneého historika“ Jána Kvačalu³⁰. Profesor Kvačala v čase vydania Varsikovho diela pracoval na dokončení svojej práce *Dejiny reformácie na Slovensku*. Dielo síce vyšlo posmrtné v roku 1935 v Liptovskom Mikuláši, ale dátum za autorovým úvodom je apríl 1932. K úvodu je však doložené vysvetlenie predsedu spolku *Tranoscius* Ludovíta Šenšela, z ktorého vyplýva, že profesor Kvačala odovzdaný rukopis niekoľkokrát korigoval, ale text neprešiel jeho záverečnou korektúrou, keďže 9. júna 1934,

²⁴ ĎUROVIČ, Ján. Ešte o Príspevku k dejinám husitstva. In *Průdy* 1935, roč. 19, č. 9-10, s. 582-591.

²⁵ VARSÍK, Branislav. Posledné slová Ďurovičovi. In *Průdy* 1936, roč. 20, č. 1, s. 54-56.

²⁶ ĎUROVIČ, Ján. Záver k husitskej otázke. In *Průdy* 1936, roč. 20, č. 3, s. 189-190.

²⁷ AUK, FiF UK, reg. zn. BII/2; osobný spis prof. Branislav Varsik, a. š. 3, Posudok prof. Dr. Václava . Chaloupeckého, referenta komise o literární činnosti s. doc. Dr. Branislava Varsika, s. 2.

²⁸ Samuel Štefan Osuský (1888 – 1975) teológ, filozof, historik a cirkevný hodnostár (generálny presbyter západného dištriktu evanjelickej cirkvi a.v.).

²⁹ OSUSKÝ, Štefan Samuel. In *Veda a viera*, 1933, roč. 4, č. 1, s. 46.

³⁰ Ján Radomil Kvačala (1862 – 1934) pedagóg, kultúrny historik, evanjelický kaplán, profesor na katedre cirkevných dejín evanjelickej teologickej fakulty Jurevskej univerzity (Ruská federácia) a na isté obdobia aj dekan tejto fakulty.

počas výskumného pobytu vo viedenských archívoch, kde ešte hľadal materiál pre dokončenie svojho diela, náhle zomrel.³¹ Kvačala však mal Varsikovu prácu určite k dispozícii. Spomína ju v dvoch poznámkach. Jedna je len stručný odkaz na podrobnejšie rozpracovanie využitia kňazských rúch a iných predmetov pochádzajúcich z husitského obdobia katolíkmi.³² Druhá poznámka je kritická. Týka sa Varsikových záverov o pôsobení slovenských študentov v Čechách a ich tamjších kontaktov s reformovanými myšlienkami. Kvačala sa domnieval, že pre tých, ktorí chceli pôsobiť v cirkvi, boli Čechy skôr len zastávkou na niekoľko mesiacov, smerovali hlavne do Nemecka.³³ K Varsikovej interpretácii husitskej tradície a jej vplyvu na reformáciu sa Kvačala vôbec nevyjadril. Jediné, čo v súvislosti s možným pretrvaním prívržencov maďarských husitov do 17. storočia, ktorí po úteku do Sedmohradska preložili *Písmo sväté* do maďarčiny, uvádza, že „o ničom podobnom na Slovensku súčasných správ nemáme“.³⁴ O tzv. údajných husitských kostoloch, ktoré mali byť dôkazom jestvovania a účinkovania husitov na Slovensku nechal prehovoriť českého bádateľa Emila Edgara, respektíve sa odvolal na jeho jednoznačne negatívne závery publikované v *Kostnických jiskrách* v roku 1921.³⁵ Keďže však práca profesora Kvačalu nebola dokončená, ktovie, aké by zaujal stanovisko, keby na to prišlo.

Oveľa triezvejšie a s odstupom sa na Varsikove dielo pozerá recenzia Františka Hrušovského³⁶ uverejnená v *Sborníku muzeálnej slovenskej spoločnosti* v roku 1933/1934. Prijíma Varsikove závery týkajúce sa tradície o prepojení husitských oblastí ako predpolia pre reformáciu a považuje to za historicky dobre argumentačne podložené na základe dôkladnej analýzy prameňov. Stotožňuje sa s názorom o priekopníckej úlohe nemeckého obyvateľstva najmä banských miest. Poukazuje aj na podľa autora slabšie stránky práce, za čo považuje kapitolu o vnútornom vývoji evanjelickej cirkvi. Niektoré Varsikom naznačené alebo letmo spracované problémy by si vyžadovali podrobnejšie a dôkladnejšie spracovanie, čoho si je však podľa Hrušovského Varsik dobre vedomý. Celkovo Hrušovský považoval Varsikovu knihu za neobyčajne cennú.³⁷ Karol Golán³⁸ považoval Varsikovu prácu dôležitú pre každého, kto chce odkryť stopy duchovného vývoja československej symbiózy

³¹ ŠENŠEL, Ľudovít. Na vysvetlenie. In KVAČALA, Ján. *Dejiny reformácie na Slovensku 1517 – 1711*. Liptovský sv. Mikuláš : Tranoscius, 1935, nestr.

³² Tamže, s. 140, pozn. 15.

³³ Tamže, s. 111. Kvačala v poznámke doslova uvádza: „Varsikove zaslúžené bádanie o návšteve škôl českých evanjelikmi zo Slovenska, nechcem podceňovať, keď závery, ktoré on so zoznamov študovavších v Čechách a na Morave v XVI. Storočí Slovákov ráhá, neprijímam.“ Tamže, s. 112, pozn. 57.

³⁴ Tamže, s. 35.

³⁵ Tamže, s. 34.

³⁶ František Hrušovský (1903 – 1956) historik a ľudácky politik, v čase písania recenzie bol okrem iného tajomníkom Historického odboru Matice Slovenskej a člen literárneho odboru Slovenskej ligy a Spolku sv. Vojtecha.

³⁷ HRUŠOVSKÝ, František. Dr. Branislav Varsik: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. *Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*, r. VIII, 8, č. 62 (3) Bratislava, 1932, 226 s. In *Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1933/34, roč. 27/28, zošit 1-8, s. 249-252.

³⁸ Karol Golán (1895 – 1961), historik s osobitným záujmom o československú spolupatričnosť a spoluprácu.

a vyzdvihol jeho metodickú presnosť a dôkladnosť pri skúmaní materiálu z 15. – 16. storočia. Historickému „áno“ a „nie“ zodpovedajú dve hlavné časti diela. Podľa Goláňa Varsík z neustáleho vývinu k integrácii československej kultúrnej jednoty takmer úplne odstránil tradičnú zložku – dejepisné skameneliny, čo by aj boli milé – a zdôraznil komunikačný tlak 16. storočia ako organickú udalosť, ktorá v čase vlády prvých Habsburgovcov umožnila „prelievanie vln kultúrneho života“ z dnešného Slovenska do Čiech a nazad.³⁹

V roku 1934 sa na stránkach *Časopisu Matice moravské* objavila recenzia na Varsikovo dielo z pera českého historika Rudolfa Říčana.⁴⁰ Říčan⁴¹ v nej uviedol, že už pred vydaním Varsikovej knihy sa našli historici, ktorí mali isté pochybnosti o husitskej tradícii ako základ pre prijatie reformácie v istých oblastiach, ale chýbali im dôkazy. Ocenil Varsikovu kritickú analýzu bohatých prameňov, ale niektoré jeho kategorické tvrdenia by si podľa neho vyžiadali hlbší prieskum. Neprijal paušálne Varsikove závery ohľadne pôsobenia husitov na Slovensku a na viacerých miestach upozornil na alternatívnu interpretáciu prameňov. Súhlasil však s Varsikovým záverom s precenením pôsobenia husitskej tradície. Říčan reagoval aj na skutočnosť, že Varsikova práca vyvolala veľké emócie. Pozastavil sa nad Bujnákovými názormi na Varsikove dielo, o ktorých sa domnieval, že sa Bujnák „príliš nechá uniesť láskou k tradícii“, keď Varsikovi vyčítal prehnaný kriticizmus a nedocenenie tradície. Sám Říčan si uvedomoval, ako ťažké a nemilé je opúšťať tradície. Odmietol však obvinenia, že by Varsík svojimi závermi sledoval protičeské tendencie, naopak vyzdvihol Varsikovu vecnosť odvolávajúc sa dokonca na to, že je protestantské ísť od tradície k pravde. Nepolemizoval ani so závermi, ktoré preukazovali, že tradične husitské oblasti na západnom Slovensku prijali reformáciu neskôr ako sa tradične predpokladalo. Avšak úplne nevytlúčil prepojenie medzi husitskou tradíciou a reformáciou, keďže reformácia sa podľa Říčana na Slovensku šírila najskôr učením, potom kultom až nakoniec organizáciou. Za zvlášť cenný materiál, ktorý Varsík získal štúdiom prameňov, považoval popis vzájomných kultúrnych vzťahov Čechov a Slovákov ako Slováci pôsobiaci v Čechách a na Morave, či už v pozícii kazateľov, študentov alebo literátov. Poznal ale niekoľko mien, o ktoré by mal byť Varsikov zoznam rozšírený.⁴² Říčan ľutoval jediné, že Varsík vo svojej práci nepokračoval aj po ním stanovenej časovej cezúre – Žilinskej synode v roku 1610.⁴³

³⁹ GOLÁŇ, Karol Dr. Branislav Varsík: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ročník VIII, č. 62. In *Slovenské pohľady*, 1933, roč. 49, č. 3, 183-185.

⁴⁰ ŘÍČAN, Rudolf. Branislav Varsík: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Bratislava, 1932. Stran 227. In *Časopis Matice Moravské*, 1934, roč. 58, s. 378-386.

⁴¹ Rudolf Říčan (1899 – 1975) – český evanjelický teológ, historik, duchovný a profesor Husovej československej evanjelickej bohosloveckej (HČEFB). V čase písania recenzie už pracoval na katedre cirkevných dejín.

⁴² Tamže, s. 384.

⁴³ Tamže, s. 385.

Ďalší český historik Jozef Pekař⁴⁴ považoval Varsikovu prácu za veľmi cennú pre dejiny vzťahov a súvislostí medzi Čechmi a Slovákami v 15. – 16. storočí. Posudzoval ju práve v období, keď sám pracoval na svojom diele *Ján Žižka* a husitské vpády na Slovensko vnímal skôr vo vojenskej rovine. Pretrvanie husitských kostolov považoval za vybájené. Za veľmi bohatú na nové poznatky Pekař považoval druhú časť práce, kde Varsik načrtol obraz začiatkov a vývoja protestantizmu na Slovensku a jeho vzťah k českému prostrediu. Považoval za paradoxný poznatok dejín, že husitstvo zakotvilo na Slovensku nie svojou duchovnou náplňou, ale svojou vojenskou zložkou a že až nemecké luteránstvo pripravilo tesnejšie vnútorné náboženské a jazykové spojenie Čechov a Slovákov.⁴⁵

Varsik na tému reformácie po Žilinskej synode čiastočne nadviazal v malej štúdiu publikovanej pod názvom „*Náboženské pomery na Slovensku v čase Tranovského*“. V príspevku autor stručne mapoval pôsobenie evanjelickej cirkvi a jej inštitucionalizovanie na Slovensku v prvej polovici 17. storočia. Kládol dôraz na prepojenie slovenských evanjelikov s českými. Posilnenie evanjelického elementu dával Varsik do súvislosti aj s politickým vývojom v Českom kráľovstve v prvej tretine 17. storočia. Slováci sa nepokúsili o preklad Biblie do svojej reči, do niektorého svojho dialektu. Slovenskí evanjelici sa v tomto zjavne nepodriadili Lutherovi, aby sa pravda o Bohu šírila v materinskom jazyku. Mali k dispozícii preklad Biblie, ktorému dobre rozumeli a tiež spevníky a náboženské knihy. Keďže však v Čechách neboli tak vyhranení v prospech Luthera, museli sa slovenskí evanjelici sami postarať o „*udržanie čistoty jeho učenia*“.⁴⁶ Preklad Lutherovho katechizmu vyšiel tlačou v Bardejove v roku 1581 a o tlač ďalšieho prekladu katechizmu v roku 1613 sa postarali aj traja zvolení slovenskí superintendati.⁴⁷ Situáciu evanjelikov na Slovensku výrazne ovplyvnili udalosti po bielohorskej porážke vzbúrených českých stavov. Prerušil sa prílev českej náboženskej literatúry a na Slovensko postupne prichádzala aj časť českých emigrantov, medzi nimi aj Juraj Tranovský. Na Slovensku potom vydal české prozaické modlitby *Phiala odoramentorum. Modlitby kresťanské a Cithara sanctorum. Písne duchovné staré i nové*.⁴⁸ V prvej tretine 17. storočia smrťou Juraja Thurza evanjelici stratili silnú oporu. Nástupom Petra Pázmanya na ostrihomský arcibiskupský stolec sa tiež začala intenzívnejšia protireformačná činnosť, ktorá sa presunutím sídla arcibiskupa do Trnavy po dobytí Ostrihomu Turkami sústredila na jadro Habsburského Uhorska – na Slovensko. Časť pôvodne protestantských rodov (Thurzovci a Illešházyovci) sa rekatolizovala.⁴⁹

⁴⁴ Jozef Pekař (1870 – 1937) historik, profesor a rektor Univerzity Karlovej v Prahe.

⁴⁵ PEKAŘ, Jozef. Zprávy. In *Český historický časopis*, 1933, roč. 39, č. 2, s. 423-425.

⁴⁶ VARSÍK, Branislav. Náboženské pomery na Slovensku za Tranovského. In *Tranovského zborník 1636 – 1936*. Liptovský Mikuláš: Tranoscium, 1936, s. 19.

⁴⁷ Tamže.

⁴⁸ Tu sa Varsik pomýlil, keď pri diele *Phiala odoramentorum* uviedol nesprávny dátum vydania rok 1631. Prozaické modlitby Tranovského vyšli v roku 1635.

⁴⁹ VARSÍK, *Náboženské pomery*, s. 21.

Varsik sa k téme vzťahu husitov a reformácie vrátil ešte raz, na konci 60. rokov. Na medzinárodnom sympóziu „*Weltwirkung der Reformation*“, ktoré sa konalo vo Wittenbergu v dňoch 24. – 26. októbra 1967, Varsik vystúpil s referátom na túto tému. Príspevok bol potom publikovaný v roku 1969 v *Historických štúdiách*. Do popredia Varsik kládol kultúrne prepojenie Slovákov na české prostredie. Od 15. storočia Slováci používali český jazyk ako spisovný jazyk a na Slovensko sa dostali náboženské knihy a preklad biblie. V mnohých smeroch sa tak v 16. storočí nadväzuje na prvky husitské a bratricke. K posilneniu kultúrnych stykov prispeli aj českí kňazi, ktorí prichádzali na Slovensko, aby tu pôsobili. Naopak mnohí slovenskí študenti odišli študovať do českých krajín a často tam zostávali pôsobiť. Hoci teda existovala istá ideologická prepojenosť na husitstvo, podľa Varsika už v 18. storočí nebolo možné rozlíšiť, čo sa dá považovať za český vplyv, ktorý prenikol na Slovensko v 15. storočí a čo až v časoch reformácie. Uhorským historikom 18. a 19. storočia oba vplyvy často splývali. Varsik urobil paralelu medzi rozvinutím podpory tradície, že reformácia na slovenskom území nadväzovala na husitské korene s intenzívnym sústredením sa katolíkov na nadviazanie na cyrilo-metodskú tradíciu a Veľkú Moravu, ktorú podporovali v čase národného obrodzenia v 18. a 19. storočí. Zmiernil svoje kategorické výroky o nepotvrdení husitskej tradície na konštatovanie, že tradíciu síce nemožno historicky overiť, ale nepopiera kladnú úlohu ideológie husitstva na šírenie reformácie vo všeobecnosti.⁵⁰

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Archív Univerzity Komenského, Bratislava (AUK)

FiF UK, reg. zn. BII/2; osobný spis prof. Branislav Varsik, a.š. 3

Pramene a edície prameňov

BUJNÁK, Pavel. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Poznámky ku knihe Bra. Varsika. In *Prúdy*, 1933, roč. 7, č. 5, s. 210-220.

ĎUROVIČ, Ján. Ešte o Príspevku k dejinám husitstva. In *Prúdy*, 1935, roč. 19, č. 9-10, s. 582-591.

ĎUROVIČ, Ján. Príspevok k dejinám husitstva. In *Prúdy*, 1935, roč. 19, č. 6, s. 359-361.

ĎUROVIČ, Ján. Záver k husitskej otázke. In *Prúdy*, 1936, roč. 20, č. 3, s. 189-190.

GOLÁŇ, Karol Dr. Branislav Varsik: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ročník VIII, č. 62. In *Slovenské pohľady*, 1933, roč. 49, č. 3, 183-185.

HRUŠOVSKÝ, František. Dr. Branislav Varsik: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, r. VIII, 8, č. 62 (3) Bratislava, 1932, 226 s. In *Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1933/34, roč. 27/28, zošit 1-8, s. 249-252.

KVAČALA, Ján. Dejiny reformácie na Slovensku 1517 – 1711. Liptovský sv. Mikuláš: Tranoscius, 1935, 303 s.

⁵⁰ VARSIK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku. In *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1969*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 1972, s. 423-429.

- OSUSKÝ, Štefan Samuel. In *Veda a viera*, 1933, roč. 4, č. 1, s. 46.
- PEKAŘ, Jozef. Zprávy. In *Český historický časopis*, 1933, roč. 39, č. 2, s. 423-425.
- ŘÍČAN, Rudolf. Branislav Varsik: Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Bratislava, 1932. Stran 227. In *Časopis Matice Moravské*, 1934, roč. 58, s. 378-386.
- sk. Husiství na Slovensku. In *Kostnické jiskry*, 1933, roč. 15 (18), č. 29 (27.7.1933), s. 209.
- VARSIK, Branislav. Posledné slová Ďurčovičovi. In *Prúdy* 1936, roč. 20, č. 1, s. 54-56.
- VARSIK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku. In *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946 – 1969*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 1972, s. 423-429.
- VARSIK, Branislav Věda-Umění-Literatura. In *Kostnické jiskry*, 1934, roč. 16 (19), č. 3 (18.1.1934), s. 19.
- VARSIK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. In *Sborník Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave*, 1932, roč. 8, č. 62 (3), s. 315 (1)-541 (227).
- VARSIK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Odpoveď na poznámky prof. Dr. Pavla Bujnáka. In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 7, s. 311-318.
- VARSIK, Branislav. Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody. Dokončenie. In *Prúdy*, 1933, roč. 17, č. 9-10, s. 466-475.
- VARSIK, Branislav. Muránske artikuly z roku 1585. In *Bratislava. Časopis učenej spoločnosti Šafaříkovej*. 1928, roč. 2, č. 1-2, s. 129-133.
- VARSIK, Branislav. Náboženské pomery na Slovensku za Tranovského. In *Tranovského zborník 1636 – 1936*. Liptovský Mikuláš: Tranoscium, 1936, s. 18-22.
- VARSIK, Branislav. Poznámky k Ďurovičovmu „Príspevku k dejinám husitstva na Slovensku“. In *Prúdy* 1935, roč. 19, č. 7, s. 417-419.
- VARSIK, Branislav. Prvá evanjelická cirkev na Slovensku? In *Bratislava. Časopis Učenej spoločnosti Šafaříkovej*, 1928, roč. 2, č. 1-2, s. 70-73.

Literatúra

- BRAXATORIS, Martin. Mýtus o husitsko-evanjelickej kontinuite. In *Slovenská literatúra*, 2021, roč. 68, č. 4, s. 369-394.
- HORVÁTH, Pavol. Profesor Branislav Varsik 1904 – 1994. In *Historický časopis*, 1994, roč. 42, č. 3, s. 608.
- KUČERA, Matúš. Vedecké dielo univ. Prof. PhDr. Branislava Varsika, DrSc., člena korešpondenta Slovenskej akadémie vied. In *Branislav Varsik. Personálna bibliografia*. Perdochová Adela (zost.), Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 1989, s. 65.

Branislav Varsik and Reformation in Slovakia

The paper focuses on the works of a prominent Slovak historian Branislav Varsik concerning the spread of the Reformation in the territory of today's Slovakia. A considerable attention is given particularly to his book *Husiti a reformácia na Slovensku do žilinskej synody* [Hussites and Reformation in Slovakia till Synod of Žilina] published in the year 1932. In his work, Varsik is critical about a traditional interpretation of the Hussite influence on the Slovak Reformation. Varsik's dismantling of the myth of the Hussite-protestant continuity caused critical reactions in the historical community. But his approach based on a thorough and meticulous analysis of sources proved beyond any doubt, that the cultural and religious proximity between lands of the Bohemian crown and the territory of the present-day Slovakia was based on relations created during the Reformation in the 16th century

and not on any Hussite basis; specifically on a residential continuity, customs and linguistic traditions established at Reformation times.

Keywords: Branislav Varsik (1904 – 1994), Slovak historiography, controversy, reformation

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[33 077 znakov / 0,91 AH]

HRNČIAROVÁ, Daniela. Branislav Varsik a reformácia na Slovensku. In *Štúdie venované Branislavovi Varsikovi*. Historia nova 21. [online] Bratislava: Stimul, 2023, s. 69–79. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino21.pdf>

Šľachta a zemianstvo v diele Branislava Varsika.

Ohliadnutie sa za dielom *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*

Eva Benková

Branislav Varsik začal byť publikačne činným a vo vede angažovaným historikom už v dvadsiatych rokoch 20. storočia.¹ Profesionalizáciu a inštitucionalizáciu slovenskej historickej vedy a všetky z toho plynúce konzekvencie aktívne zažíval až do poprevratových 90. rokov, už slobodných pre bádanie. Hoci schematické marxistické vnímanie dejín vyžadovalo od historikov servilnosť (v rôznych ohľadoch) a do popredia sa kládli prioritné ideologické historiografické problémy, Varsikovo historické myslenie sa na poli slovenských dejín rozvíjalo koncepčne (prirodzene už pred rokom 1948). Sám sa v úvode k výberu štúdií a článkov z rokov 1969 – 1992 vydaných v 1994 vyjadril: „Výsledky svojho vedeckého bádania som sa však snažil publikovať v kratších parciálnych štúdiách o najdôležitejších problémoch našich dejín. Bol to napríklad problém vzniku a vývinu slovenskej národnosti a slovenských dejín...“² Potvrdil tak, že sa kontinuálne vo svojom výskume založenom na analýze bohatého pramenného materiálu³ (čoho dôkazom sú jeho texty, ktorými komunikoval svoje závery) pridržoval národnostnej tematiky.⁴ Národnostný a jazykový aspekt definujúci dielo Varsika síce úzko súvisel s procesom konštituovania sa modernej slovenskej historickej vedy a konštruovania historiografických tém, z retrospektívneho hľadiska šlo v prípade tohto historika (aj) o výsledok jeho vlastného systematického archívneho bádania nezaťaženého ani tak dobovým vnímaním dejín ako skôr jeho celoživotným osobným presvedčením a postojom k významu slovenských dejín.⁵ I v samotnom diele *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva* priznal, že už roku 1953 pripravoval „do tlače slovenské (české) listy a listiny nielen

* Príspevok je výstupom projektov APVV-20-0598 *Úloha slovenčiny v Uhorsku v ranom novoveku* a VEGA 1/0796/19 *Uhorské kráľovstvo v listinných prameňoch 60. a 70. rokov 13. storočia s osobitným zreteľom na územie dnešného Slovenska riešených na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.*

¹ PERĎOCHOVÁ, Adela (ed.). *Branislav Varsik. Personálna bibliografia.* Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 1989, 65 s.

² VARSIK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severouhorskými Slovanmi (Slovákmi). Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1992.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1994, s. 7.

³ DANIŠ, Miroslav. Branislav Varsik v kontexte všeobecných dejín na Slovensku. In *Acta Historica Neosolientia*, 2006, roč. 9, s. 274.

⁴ Dôležité je tiež podotknúť, že chronologické vymedzenie výskumných tém Branislava Varsika sa pre marxistickú ideológiu nejavilo ako problematické. HUDEK, Adam. *Najpolitickejšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948-1968.* Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2010, s. 105-106.

⁵ BAĎURÍK, Jozef. Osobnosť univerzitného profesora Branislava Varsika. (K nedožitej storočnici jedného zo zakladateľov modernej slovenskej historiografie). In MLACEK, Jozef – VOJTECH, Miloslav (ed.). *Studia Academica Slovaca* 33. Bratislava: Stimul, 2004, s. 10-23.

z mestských archívov, ale aj zo zemianskych archívov na Slovensku, a medzi nimi mali byť aj slovenské listy a listiny z archívu rodu Rakovských“,⁶ no pre obširnosť materiálu pre prvý zväzok *Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia* (1956)⁷ hodlal zemianske archíválie (materiál zo zemianskych archívov v Turci a Liptove, konkrétne rodín Rakovských, Benických, Révay) a zápisy z mestských kníh mesta Partizánskej Lupče a Ružomberku z prvej polovice 16. storočia)⁸ vydať ako druhý zväzok edície. Ten sa mu napokon podľa jeho vlastných slov kvôli práci na diele *Osídlenie Košickej kotliny*⁹ (1964) nepodarilo skompletizovať. Medzičasom vydal v roku 1961 František Sedlák zbierku slovenských listín z archívu rodiny Rakovských¹⁰ a možno aj to Varsika spolu s neprajnosťou doby samotnej odradilo od prípravy ďalšieho diela zameraného na slovacikálne písomnosti nielen z fondov zemianskych rodín.¹¹ Napokon sa k nobilitě so slovenských pôvodcom a zhromaždenej pramennej materii vrátil v čase uvoľňujúcej sa spoločenskej a politickej atmosféry koncom 80. rokov.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že problematika života šľachty bola zo slovenskej historickej spisby tendenčne vytláčaná (po 1918 i po 1948), respektíve stála na periférii vedeckého záujmu, avšak ako žiadaný sa javil výskum genézy a slovacity šľachty v spojitosti s národnými dejinami,¹² čo sa napokon ukázalo v 80. rokoch na prácach Varsika (dovtedy problém šľachty v dejinách vo svojich prácach neprecizoval) či Sedláka. Varsik sa svojím dielom *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva* z roku 1988 pričínil o nie síce vôbec prvý pokus spracovania dejín tejto časti uhorskej nobility¹³, ale dovoľm si povedať, že

⁶ VARSÍK, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1988, s. 30.

⁷ VARSÍK, Branislav (ed.). *Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia. I.* Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1956, 440+16 s.

⁸ Tamže, s. 5.

⁹ VARSÍK, Branislav. *Osídlenie Košickej kotliny. I.* Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, 476 s.

¹⁰ SEDLÁK, František. Slovenské listiny a akty zo 16. storočia v archíve rodu Rakovských. In PAULINY, Eugen (ed.). *Jazykovedné štúdie. Štúdie a pramene k dejinám jazyka slovenskej národnosti*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 223-258.

¹¹ HOMZA, Martin. Niekoľko poznámok k edícii Monumenta Linguae Slovacae. In BENKA, Peter – HOMZA, Martin – ŽIGO, Pavol. *Monumenta Linguae Slovacae. I.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 74.

¹² Inak sa šľachta vo vedeckej spisbe zväčša tematizovala v rôznej miere v ekonomickom či hospodársko-sociálnom kontexte vývoja jej panstiev. Pre staršie obdobie (do konca 18. storočia), ktorému sa venoval vo svojom diele aj B. Varsik, to dosvedčujú mnohé štúdie v *Historickom časopise, Slovenskej archivistike, Historických štúdiách* či *Agrikultúre*. HOLEC, Roman. Šľachta v 19. a 20. storočí v slovenskej historiografii. In KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid (ed.). *Historické štúdie 53. Historické a kultúrne dedičstvo rodu Pálffy*. Bratislava: Historický ústav SAV; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2019, s. 10.

¹³ Príkladom je štúdia o slovenskom zemianstve od F. Sedláka z roku 1983. Hoci Sedlák rovnako ako neskôr Varsik zdôrazňoval slovacitu zemianstva, dalo by sa predpokladať, že Varsik nadviaže na Sedlákove závery. Pravdou však ostáva, že vôbec na ňu nereflektoval. SEDLÁK, František. Genéza, rozvoj a úpadok slovenského zemianstva. In *Slovenská archivistika*, 1983, roč. 18, č. 2, s. 44-65.

o prvý systematický archívny výskum zemanstva žijúceho v etnicky a jazykovo majoritnom slovenskom prostredí Uhorska. V istých súvislostiach by sa dalo pochopiť, no nie akceptovať a považovať za správne, že Varsik nerecipoval a nekonfrontoval poskromné výsledky domácej produkcie o etnicky slovenskej šľachte (azda jeho kolegovia, žiaci a vôbec súčasníci si budú vedieť túto otázku zodpovedať). Je na pováženie, prečo sa neohradil voči štúdiu Erika Fügediho z 1982 s názvom *O stredovekej uhorskej šľachte slovenského pôvodu* uverejnenej v *Historickom časopise*, ktorej výpovedná hodnota k nastolenej téme bola takmer nulová.¹⁴ Na druhej strane napríklad s názormi Györgyho Györffyho či Eleméra Mályusza polemizoval a razantne sa voči nim ohradil.¹⁵ Hodnota Varsikových *Otázok* tkvie aj v tom, že vďaka typicky pozitivistickému prístupu k excerpovaniu údajov z prameňov sa mu podarilo nazhromaždiť množstvo cenných informácií, bežne aj v súčasnosti využívaných v kontexte výskumu iných nielen na šľachtu sa koncentrujúcich tém (napríklad dejiny osídlenia, kunsthistorický, architektonický výskum, hospodárske dejiny, dejiny univerzitného školstva, onomastický, porovnávacie alebo slavistický výskum). Napokon, dnes je možné nájsť v slovenskej historiografii pokračovateľov Varsikovho konzervatívneho trendu hľadajúceho slovenskosť v prostredí uhorskej šľachty i prístup upúšťajúci od otázky etnicity uhorskej nobility vnímanej ako stereotyp, prežitok.¹⁶

Skôr ako sa pokúsim predstaviť základné tézy Branislava Varsika o slovenskom zemanstve, pristavím sa pri tom, ako na *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva* reagovala vtedajšia historická obec. Dielo recenzoval v *Slovenskej archivistike* v roku 1990 Juraj Žudel.¹⁷ Recenzent hneď v úvode upozornil na fakt, že „*autor recenzovanej knihy akosi na ne [štúdie od Erika Fügediho a Františka Sedláka z 1982 a 1983 – poznámka autorky] zabudol, ale najmä, že nezaujal stanovisko k názoru E. Fügediho, ktorý spochybňuje výpovednú hodnotu mien šľachty o jazyku a národnom pôvode ich nositeľov. Pritom táto vec má pre Varsikovo dielo, hodnovernosť jeho vývodov základný význam.*“ Juraj Žudel sa kriticky pozeral na Úvod – v ňom sa podľa neho totiž nedostalo adekvátneho spracovania len stroho načrtnutej problematiky vzniku stolíc. Kým s týmito výhradami recenzenta sa napriek odstupu takmer 30 rokov dá

¹⁴ Práve na citovanú štúdiu maďarského historika reagoval svojím textom F. Sedlák v roku 1983. FÜGEDÍ, Erik. *O stredovekej uhorskej šľachte slovenského pôvodu*. In *Historický časopis*, 1982, roč. 30, č. 3, s. 395-403.

¹⁵ VARSIK, *Otázky vzniku*, s. 7-8.

¹⁶ K hodnoteniu témy šľachty v historiografii: ČIČAJ, Viliam. Šľachta – staronový problém slovenskej historiografie. In *Česko-slovenská historická ročenka 2005*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2005, s. 11-18; HOLEC, Roman. „Krátke“ dejiny „dlhého“ storočia. In *Historický časopis*, 2007, roč. 55, č. 1, s. 91; DEMMEL, József. „Stav zemiansky národa slovenského“. Uhorská šľachta slovenského pôvodu. In *Forum historiae* [online], 2012, roč. 6, č. 2, s. 56-67. Dostupné na internete: <<http://www.forumhistoriae.sk/sites/default/files/demmel1.pdf>> [2022-02-22]

¹⁷ ŽUDEL, Juraj (rec.). VARSIK, B.: *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1988, 279 s. 3 s. obrázkových príloh. In *Slovenská archivistika*, 1990, roč. 38, č. 1, s. 130-131.

stotožniť, k jeho pohľadu na názov knihy, ktorý podľa jeho názoru „úplne nezodpovedá jej obsahu, že sľubuje omnoho viac ako poskytuje“, sa ja sama staviam s určitou skepsou. Varsík si bol dostatočne vedomý (je to evidentné z jeho viacerých vyjadrení; metodiku výskumu a neproporčné spracovanie jednotlivých stolíc napokon vysvetľuje v Úvode) rezerv publikácie i bádateľských limitov súvisiacich s pramennou bázou, a hoci sa nezaoberal všetkými stolicami v rovnakej miere (slovami recenzenta: „*Kapitola Zemianstvo v ostatných stolicích na Slovensku, ktorá by mala dať knihe celoslovenský rámeček a význam, je skromná.*“), podarilo sa mu vytvoriť dostatočne širokú reprezentatívnu vzorku zemianskych rodov slovenského pôvodu. Napokon, nebolo v možnostiach jedného bádateľa, naplniť predstavu celoslovenskej syntézy o zemianstve (s alebo bez zohľadňovania pôvodu, etnicity či hlavného komunikačného jazyka tejto časti uhorskej šľachty). Ani dnes Varsíkova (pred)práca nebola prekonaná, a preto výzva Juraja Žudela, že „*Vznik a vývoj slovenského zemianstva na ostatnom území ostáva otvorenou a naliehavou úlohou slovenskej historiografie.*“ (mimo Liptovskej, Turčianskej a Trenčianskej stolice, ktoré recenzent považoval za vedecky najprínosnejšie) je napriek evidentnému progresu na bádateľskom poli (ide predovšetkým o zemianstvo a vôbec šľachtu v 19. a 20. storočí) stále aktuálnou.

Samotné dielo *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva* možno rozdeliť na dve základné časti: prvú o piatich nerovnako dlhých a svojím záberom do problematiky disproporčných štúdií o zemianstve (I. *Vývin zemianstva v Liptovskej stolici*, II. *Vývin zemianstva v Turčianskej stolici*, III. *Vývin zemianstva v Trenčianskej stolici*, IV. *Zemianstvo vo Zvolenskej a Oravskej stolici*, V. *Zemianstvo v ostatných stolicích na Slovensku*) a druhú časť – materiálovú prílohu (1. *Listy, listiny a zápis z rôznych archívov na Slovensku*, 2. *Listy a listiny z archívov turčianskych rodín Révayovcov a Benických*).¹⁸ Slovenská historiografia starších dejín (do konca 18. storočia, prípadne do 1848) len pomalými krokmi pláta medzery vo vydávaní prameňov a tí, ktorí sa venujú edovaniu slovacikálnych textov predspisovného obdobia sa na Varsíka odvolávajú a pri prepisovaní textov nachádzajú paradigmy v jeho transkripčných zásadách.

Nedá sa nevrátiť sa ešte aspoň v krátkosti k Úvodu. Žudel sa vo svojej recenzii v súvislosti s ním zmienil iba o nedostatočnom spracovaní vzniku stolíc, čo je pochopiteľné, keďže on sám ako autor *Stolíc na Slovensku* (1984) patril v tejto dejinnej otázke k najpovolanejším odborníkom. V začiatkovej pasáži knihy je však viac tematických momentov, ktoré sú len načrtnuté, nedotiahnuté. Azda tým najpodstatnejším je to, že autor vývin šľachtického stavu neobjasnil v chronologickom diapazóne použitom v jadre knihy, teda aspoň do konca 18. storočia, ak nie až do polovice 19. storočia.

¹⁸ VARSÍK, *Otázky vzniku*, s. 298-299.

Varsikovým cieľom bolo „podrobnejšie sa zaoberať vznikom a vývinom zemianstva na Slovensku v staršom období, lebo zemianstvo sa v značnej miere uplatnilo ako súčasť vládnucej triedy vo verejnom živote a najmä vo vedení zemianskych stolíc. Ako súčasť slovenskej národnosti prispelo vo veľkej miere k tomu, že v slovenských stoliciach a na slovenskom etnickom území Slovenska zachovala slovenská národnosť aj v búrlivých časoch v 15. – 17. storočí.“ Jeho úsilie o dokázanie slovenského pôvodu, respektíve identifikovanie slovenčiny ako *lingua nativa* zemianstva sprevádzala snaha o striktné potvrdenie neznalosti, nepoužívania maďarčiny či neprítomnosti Maďarov v skúmaných regiónoch, ako tomu bolo v prípade Liptovskej stolice. Na základe materiálov z archívu rodiny Rakovských z Liptovskej Štiavnice napísal: „V tomto archíve sme nenašli nijakú stopu po maďarčine a všetko nasvedčuje tomu, že liptovskí zemania maďarskú reč vôbec neovládali.“ alebo na inom mieste „O ľuďoch, ktorí boli obdarovaní pôdou v Liptove do roku 1270, môžeme konštatovať, že väčšina z nich bola slovenského pôvodu... Nenašli sme medzi nimi ľudí maďarského etnického pôvodu.“ Pre Liptov napokon Varsik (odkazujúc na dobové texty a archívne pramene) rezumoval: „Zemianstvo v Liptove sa v priebehu 13. – 15. storočia tak rozrástlo, že aj tí nemnohí zemania, ktorí mali neslovenský pôvod a pochádzali z iných národností Uhorska alebo z cudziny, respektíve boli priamo maďarského pôvodu, v tomto období asimilovali so svojím slovenským okolím a celkom sa poslovenčili.“, resp. „Táto jazyková situácia u liptovského zemianstva (rozprávali po slovensky a po maďarsky dobre nevedeli) pretrvávala u mnohých až do druhej polovice 19. storočia.“ Podobnými tézami o slovenskej reči, Slovákoch, slovenskom pôvode, udržaní si slovenskosti do novoveku, korešpondencii v slovenčine Varsik potvrdzoval, že k „najslovenskejším“ stoliciam patrili Liptovská, Turčianska, Trenčianska, Zvolenská a Oravská stolica. Spracovaniu ostatných stolíc „ublížila“ úzka pramenná báza. Pri posudzovaní etnicity zemianstva v Nitrianskej, Bratislavskej, Tekovskej stolici a na území Spiša a Šariša vychádzal najmä zo záznamov v matrikách jezuitských kolégií a univerzity v Trnave. V posledných dvoch storočiach raného novoveku boli tieto regióny osídlené zmiešaným obyvateľstvom. Pre Zemplínsku a Užhorodskú stolicu konštatoval, že „v 13. storočí bolo zemianstvo v značnej miere slovenského pôvodu“ a v súvislosti so šírením „maďarského kalvinizmu“ v 16. storočí došlo k pomaďarčeniu zemianstva.¹⁹

V konečnom dôsledku nie je podľa mňa správne vznášať na tomto mieste po viac ako troch dekádach od vydania námietky voči autorovmu metodologickému uchopeniu témy a ukazovať na limity knihy. Je fakt, že Varsikove *Otázky* patria v profesionálnej slovenskej historiografii k fundamentálnym dielam. Úlohou mladších generácií historikov bolo a naďalej je – bez zbytočného „liečenia si“ rán, komplexov, či neproduktívneho hľadania niečoho, čo v prameňoch aj tak nenájdeme – spoznať samotný život šľachticov, nájsť to, čím

¹⁹ VARSIK, *Otázky vzniku*, s. 7, 29, 18, 51, 10.

prispeli k progresu krajiny, ale tiež v súlade s historickou realitou pomenovať negatívne následky ich chovania sa. Akceptovať treba prostý fakt, že do času búrlivých spoločenských a politických zmien 19. storočia ani bilingválny či plurilingválny šľachtic nebol zaťažovaný svojou jazyčnosťou alebo v akomkoľvek duchu ponímanou identitou v takej miere ako sú tým zatažení historici skúmajúci tieto fenomény.

Pramene a literatúra

- BAĎURÍK, Jozef. Osobnosť univerzitného profesora Branislava Varsika. (K nedožitej storočnici jedného zo zakladateľov modernej slovenskej historiografie). In MLACEK, Jozef – VOJTECH, Miloslav (ed.). *Studia Academica Slovaca* 33. Bratislava: Stimul, 2004, s. 10-23.
- ČIČAJ, Viliam. Šľachta – staronový problém slovenskej historiografie. In *Česko-slovenská historická ročenka 2005*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2005, s. 11-18.
- DANIŠ, Miroslav. Branislav Varsik v kontexte všeobecných dejín na Slovensku. In *Acta Historica Neosoliensia*, 2006, roč. 9, s. 271-276.
- DEMMEĽ, József. „Stav zemiansky národa slovenského“. Uhorská šľachta slovenského pôvodu. In *Forum historiae* [online], 2012, roč. 6, č. 2, s. 56-67. Dostupné na internete: <<http://www.forumhistoriae.sk/sites/default/files/demmel1.pdf>> [2022-02-22]
- FÜGEDI, Erik. O stredovekej uhorskej šľachte slovenského pôvodu. In *Historický časopis*, 1982, roč. 30, č. 3, s. 395-403.
- HOLEC, Roman. „Krátke“ dejiny „dlhého“ storočia. In *Historický časopis*, 2007, roč. 55, č. 1, s. 75-95.
- HOLEC, Roman. Šľachta v 19. a 20. storočí v slovenskej historiografii. In KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid (ed.). *Historické štúdie 53. Historické a kultúrne dedičstvo rodu Pálffy*. Bratislava: Historický ústav SAV; Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2019, s. 9-27.
- HOMZA, Martin. Niekoľko poznámok k edícii Monumenta Linguae Slovacae. In BENKA, Peter – HOMZA, Martin – ŽIGO, Pavol. *Monumenta Linguae Slovacae. I.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 74
- HUDEK, Adam. *Najpolitickjšia veda. Slovenská historiografia v rokoch 1948-1968*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2010, 252 s.
- PERĎOCHOVÁ, Adela (ed.). *Branislav Varsik. Personálna bibliografia*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 1989, 65 s.
- SEDLÁK, František. Genéza, rozvoj a úpadok slovenského zemianstva. In *Slovenská archivistika*, 1983, roč. 18, č. 2, s. 44-65.
- SEDLÁK, František. Slovenské listiny a akty zo 16. storočia v archíve rodu Rakovských. In PAULINY, Eugen (ed.). *Jazykovedné štúdie. Štúdie a pramene k dejinám jazyka slovenskej národnosti*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, s. 223-258.
- VARSÍK, Branislav. *Kontinuita medzi veľkomoravskými Slovienmi a stredovekými severouhorskými Slovanmi (Slovákmi). Výber štúdií a článkov z rokov 1969-1922*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1994, 284 s.
- VARSÍK, Branislav. *Osídlenie Košickej kotliny. I.* Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, 476 s.
- VARSÍK, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1988, 298 s.
- VARSÍK, Branislav (ed.). *Slovenské listy a listiny z XV. a XVI. storočia. I.* Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1956, 440 + 16 s.

ŽUDEL, Juraj (rec.). VARSÍK, B.: Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva. Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1988, 279 s. 3 s. obrázkových príloh. In *Slovenská archivistika*, roč. 38, 1990, č. 1, s. 130-131.

Nobility and Yeomen Nobility in the Work of Branislav Varsik.

Reflection on the Work *The Issues Related to the Emergence and Development of Slovak Yeomen Nobility*

Although a topic of the life of nobility was either intentionally forced out of the Slovak historiographical research after 1918 as well as after 1948, or was very marginal in terms of the scientific interest; the research of emergence and Slovakness of the nobility was still desired in respect to cultivating the national history. This trend was manifested in the 1980s, in works of Branislav Varsik or František Sedlák. Although his work *The Issues Related to the Emergence and Development of Slovak Yeomen Nobility* (1988) does not represent the first attempt to explore this particular group within the nobility of the Kingdom of Hungary, it is the first actual systematic archival research of the yeomen nobility that lived in the areas of the Kingdom of Hungary which were ethnically and linguistically predominantly Slovak. Thanks to a typically positivist approach to excerpting data from sources, Varsik succeeded in gathering plenty of valuable information. His findings are actually still commonly used in terms of research of various topics, not addressing the nobility issues exclusively. Nowadays, there are still followers of Varsik's conservative trend of searching for "Slovakness" in the Hungarian nobility milieu in the Slovak historiography. Yet there is another approach abandoning the issue of Hungarian nobility ethnicity, viewing it as outdated and stereotypical. Varsik's book is undoubtedly one of the fundamental works of the Slovak professional historiography. Younger generations of historians have then aimed to explore the way of living of respective nobility members; to look at the ways how these particular nobles might have contributed to the development of the country; but also, aligned with the historical reality, to target negative consequences of nobles' behaviour. In addition, the historians have had to accept a simple fact that at the times of turbulent political and social changes, so typical for the 19th century, no bi- or multilingual noble perceived his language nor identity as excessively as these features have been perceived by those historians who have been targeting these phenomena.

Keywords: Branislav Varsik (1904 – 1994), work *The Issues Related to the Emergence and Development of Slovak Yeomen Nobility* (1988), analysis, nobility, yeomen nobility

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[22 414 znakov / 0,62 AH]

BENKOVÁ, Eva. Šľachta a zemianstvo v diele Branislava Varsika. Ohliadnutie sa za dielom Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva. In *Štúdie venované Branislavovi Varsikovi*. Historia nova 21. [online] Bratislava: Stimul, 2022, s. 80–86. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino21.pdf>

dokumenty

Edícia archívnych materiálov Branislava Varsika

Peter Podolan

V rámci edície archívnych materiálov predkladáme prepisy niektorých dokumentov archívnej proveniencie, ktoré vhodne dopĺňajú obraz o živote, pôsobení a vedeckej práci Branislava Varsika. Ich vyznenie silne reflektuje dobové nastavenie a dobu ich vzniku. Poskytuje tiež aditívne informácie, ktoré by pri parafrázovaní zanikli. Rovnako sledujeme našu dlhodobú ambíciu, v čo najväčšej miere edičným spracovaním zachovať originály, ktorých fyzický stav nie vždy musí dovoľovať ich sprístupnenie a práve takým to spôsobom ich sprístupniť verejnosti.

* Text je výstupom projektu VEGA 1/0139/21 – „*Slovenský intelektuál na križovatke tradície a moderny*“, riešeného na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

1 Kádrový posudok Branislava Varsika (70. roky 20. storočia)

Prof. dr. Branislav Varsik, DrSc., člen korešpondent SAV sa narodil 5.III.1904 na Myjave v rodine živnostníka /pytlikára/. Jeho otec zomrel roku 1928, práve keď menovaný dokončil svoje vysokoškolské štúdiá. Po skončení vysokoškolských štúdií študoval menovaný jeden rok ako štipendista na Sorbone v Paríži a od 1.IX.1929 pôsobil ako archivár v krajinskom archíve až do 31.III.1939. už roku 1933 sa habilitoval z československých dejín a 1.IV.1939 stal sa mimoriadnym profesorom, 1.VII.1940 riadnym profesorom všeobecných dejín. V tejto funkcii pôsobí doteraz.

Za tzv.¹ slovenského štátu bol prof. Varsik známy svojim protifašistickým zmýšľaním. Svedčí o tom napr. skutočnosť, že bývalý prezident Tiso žiadal o jeho prepustenie zo služieb univerzity, ako o tom hovorí výpoveď bývalého ministra školstva Siváka pri jeho súdnom procese /porovnaj o tom denník Sivákov a tiež noviny Pravda zo dňa 5. novembra 1947/.

Po oslobodení sa prof. Varsik prepracúval k marxistickému ponímaniu výkladu slovenskej histórie a k ľudovodemokratickému zriadeniu mal a má kladný vzťah.

Pozitívne hodnotíme aj skutočnosť, že prof. Varsik popri svojich mnohých povinnostiach a pracovnej preťažnosti absolvoval roku 1963 Večernú univerzitu marxizmu-leninizmu s výborným prospechom, ďalej že pracoval a pracuje v obťažných spoločenských funkciách. Po viac rokov vykonával svedomite funkciu predsedu Slovenskej historickej spoločnosti a funkciu vedúceho kolégia histórie v SAV a funkciu vedúceho Katedry všeobecných dejín, ako aj funkciu hlavného zodpovedného redaktora Zborníka FF UK – Historica, ktoré dve funkcie zastáva doteraz.

Svoju verejnoprospešnú prácu vykonával a vykonáva pri plnení rozsiahleho, v celom rade rokov až vyše 200% pedagogického úväzku na úseku národných a všeobecných dejín feudalizmu. Okrem toho má veľa povinností aj ako examinátor a posudzovateľ diplomových, kandidátskych, docentských a iných prác.

Vedecké úsilie prof. Varsíka vychádzalo a vychádza zo širokých potrieb spoločenského a kultúrneho života slovenského národa a československého štátu. Jeho staršie práce zostávali na pôde kritického pozitivizmu, v novších prácach medzi prvými z generácie starších [s. 1] historikov si osvojuje metódu vedeckého socializmu a tvorivo ju uplatňuje vo svojej vedeckej a pedagogickej práci. Platí to najmä o veľkej kapitole z revolučných dejín českého a slovenského ľudu, o čom podal syntézu v práci Husitské revolučné hnutia a Slovensko. Tiež to platí o jeho priekopníckej práci o osídlení košickej kotliny, ktorej I. zväzok už vyšiel /ďalšie dva sú v tlači/ a vyvolal odozvu v historických vedeckých kruhoch v Maďarsku a českých krajinách.

¹ Opravené editorom: pôvodne tzv.

Pedagogická a vedecká práca prof. Varsika, tiež jeho spoločenská angažovanosť, bola ocenená tým, že dosiahol titul člena korešpondenta SAC, že mu rektor univerzity udelil zlatú medailu UK, a že mu prezident republiky udelil Rad práce.

Celkove politický obsah pôsobenia prof. Varsika na fakulte i mimo fakultu je veľmi významný. Prof. Varsik nikdy nepatril k extrémnym politickým silám, čo sa plne prejavilo aj v krízových rokoch 1968-1969, aj vtedy bol známy svojim protifašistickým zmýšľaním. Ani v tomto období nezľavil zo svojich triednych a internacionalistických zásad a jeho postoje po auguste 1968 a v apríli 1969 svedčili o tom, že plne podporuje konsolidačné a internacionalistické úsilie zdravých síl v komunistickej strane a vo vláde republiky. Preto bol aj kladne preverený roku 1970 preverovacou komisiou pre nestraníkov. [s. 2]

Archívne pramene

Zbierka Petra Podolana

Administratíva pracovísk histórie

Kádrový posudok, strojopis, 2 s

2 Ideovo-politická a pracovná charakteristika Branislava Varsika (70. roky 20. storočia)

Prof. dr. Branislav Varsik, DrSc. člen korešp. SAV –

Ideovo-politická a pracovná charakteristika

Prof. Dr. Branislav Varsik, DrSc. je prvým a jediným profesorom všeobecných dejín na Slovensku. Patrí medzi najstarších učiteľov našej fakulty, kde pôsobí od roku 1933. odborne sa orientuje na staršie dejiny /feudalizmus/ a v tejto oblasti hlavne na štyri okruhy problémov, ktorým venoval viaceré knižné a množstvo drobnejších publikácií: je to jednak otázka vzájomných stykov Čechov a Slovákov v minulosti, ohlas husitského revolučného hnutia na Slovensku, počiatky a rozvoj stredovekých miest na Slovensku a otázky stredovekého osídlenia najmä východného Slovenska. Pedagogicky sa podieľal a podieľa na výchove celého radu slovenských historikov, z ktorých mnohí sú už renomovanými vedeckými pracovníkmi a mnohí z nich učiteľmi dejepisu na našich školách. Stále vedie externých aspirantov, je dlhodobým členom skúšobných komisií a komisií pre obhajobu vedeckých hodností, je oponentom celého radu vedeckých prác, ktoré vznikli na historických pracoviskách v republike, podieľa sa aj na organizačnej práci v oblasti vedy jednak na univerzite, ale aj v SAV. Politický obsah pôsobenia prof. Varsika na fakulte je veľmi významný. Prof. Varsik nikdy nepatril k extrémnym politickým silám, ale bol známy svojím protifašistickým zmýšľaním. Medzi staršími slovenskými historikmi patrila medzi prvých, ktorí si osvojovali marxistickú vedeckú metódu vo svojej práci, s úspechom absolvoval Večernú univerzitu marxizmu-leninizmu. Ani po januári 1968 nezľavil zo svojich triednych a internacionalistických zásad a jeho postoje po auguste 1968 a apríli 1969 jasne svedčia o tom, že podporuje konsolidačné a internacionalizačné úsilie zdravých síl v komunistickej strane a vláde republiky.

Vedúci katedry

[vlastnoručný podpis:] Gosi¹

Archívne pramene

Zbierka Petra Podolana

Administratíva pracovísk histórie

Ideovo-politická a pracovná charakteristika, strojopis, 1 s.

¹ Miloš Gosiorovský (1920 – 1978).

3 Inauguračný posudok Branislava Varsika vypracovaný Václavom Chaloupeckým (11. jún 1938)

Posudek

prof. Dr. Václava CHALOUPECKÉHO, referenta komise, o [literární] činnosti s. doc. Dr. B r a n i s l a v a V A R S I K A .]

S. doc. Dr. Branislav VARSIK, který se habilitoval na naší universitě roku 1933, vydal od té doby celou řadu¹ rozprav a článků, zabývajících se dějinami československými. Převážná většina z nich tyká se dějin Slovenska, zejména [pak] otázky náboženské a národní. Předností všech těchto pra[cí] je zorný uhel² badatelův. Dr. Varsik je vědecky přesvědčen o jednotnosti československých dějin, jak toho podal důkaz zejména v studii O jednotnosti československých dějin, uveřejněné v časopise „Bratislava“, roč. XI. /1937/ č. 1. Je [to] v podstatě rozšířená přednáška, kterou Varsik pronesl na kongrese československých historiků, kde zaujal kladné, ano apologetické hledisko k této otázce, jak vůči některým badatelům českým, tak i slovenským. Zdůraznil jsem, že Dr. Varsik je vědecky přesvědčen, že politická dvojí kolej, kterou v svém vývoji byl se nucen ubírat náš národ, nevytvoř[ila] kulturní přehradu v jeho vývoji a nikoli snad [s hlediska] politické oportunity, ale svědomitějším studiem pram[enů lze] ukázati na skutečné hodnoty v minulosti, které mají vpravdě československou povahu. Důležitou podstatou těchto poznatků je právě znalost netoliko literatury historické, která vznikla v prostředí českém neb uherském, ale i solidní znalos[t] pramenů, která zpravidla badatelům, poněkud jednostranně obírajícím se zmíněnou otázkou schází a zaviňuje jejich omyly[.]

Zvláště hodnotným spisem Varsikovým je jeho kniha *H u s i t i a r e f o r m á c i a*³ na Slovensku⁴ do žilinskej synody, kteroužto otázkou [s. 2] [se zabýva]l pak též polemicky,⁵ proti pochybovačům neb odpůrcům, snažícím⁶ se zviklati poznatky jeho velmi hodnotné práce. Uvádím tu zejména jeho odpověď na poznámky prof. Bujnáka v Prúdech roč. XVII /1933/ str. 311-18. a Poznámky k Ďurovičovmu⁷ „Príspevku k dejinám husitstva na Slovensku“. S vecí tou souvisí i jeho vystoupení v několika člancích na obranu staršího jazyka literárního na Slovensku a důkazy, že Slováci v století XV. neb XVI celonárodní jazyk

¹ Opravené editorom: pôvodne řadu

² Ručně prepísané čiernym perom, strojopis pôvodne: „úkol“

³ Ručně doplnený dížeň modrým perom (1), pôvodne „reformacia“

⁴ Podľa pôvodiny, slovo Slovensku nebolo zvýraznené rozšírenými medzerami

⁵ Ručně opravené/prepísané čiernym perom, pôvodne „polimicky“

⁶ Opravené editorom: pôvodne znažícím

⁷ Ručně opravené, pôvodne „Ďurovičovmu“

literární pokládali vždy za svůj vlastní a vpravdě národní. Jsou to články „Ako písali Slováci v XV. a XVI. storočí.“ Politika, roč. IV. /1934/ str. 129-30, Ešte k otázke ako písali Slováci v XV. a XVI. storočí /tamže roč. V. /1935/ str. 18-20, Ako je to s tými literárnymi jazykmi u Slovákov v XV. a XVI. storočí? /tamže roč. V. /1935/ str. 114-16 i v referátu o moji publikaci „Středověké listy ze Slovenska /tamže roč. VIII. /1938/ str. 11-12. Podobně o náboženské otázky našich dějin zachoval si Varsík trvalý zájem, jak je patrné z menších studií, prozrazujících však samostatné badání a samostatný úsudek, jako jsou na př. Práce. Daniel Krman a Matej Běl v publikaci „Tvůrcové dějin“. díl III., portrait Kvačalův /Politika IV., 1934/ a j.

Nejobsáhlejší⁸ prací Dra Varsíka vydanou po jeho habilitačním spise Husiti a reformácia na Slovensku, je nová jeho kniha, která se právě dotiskuje v „Pracích“ Učené Společnosti Šafaříkovy. Její titul zní: Národnostní problém trnavskej university. Práce bude mít přes⁹ 200 stran. Vznikla v souvislosti s oslavami Pázmányiho university trnavské, založené roku 1635. A zejména také jako apologetický postoj slovenské vědy k publikaci rektora Pázmányiho university v Budapešti Dra [s. 3] Julia Kornise, který označil historické studie našich badatelů, které ukazovaly, že Pázmányiho universita v Trnavě vyrostla na Slovenské půdě a byla převážně živena slovenskou krví jako „Geschichtsfälschung um die Universität Pázmány s.“ Takle vedle čistě historického zájmu o minulosti univerzity Trnavské, jak podnět k němu dán byl zejména z Učené společnosti Šafaříkovy, přistoupila zde ještě snaha obhájití naše národní posice před útokem z venku. Dr. Varsík sleduje ráz národnostních poměrů na universitě trnavské s mimořádnou důkladností a přesností. Svou práci¹⁰ založil po výtce na pramenech, jednak tiskem vydaných, jednak na materiálu archivním. A s minuciesní zvědavostí určuje národní ráz, v pramenech nikoli vždy zřetelně zaznamenaný, profesorů i žáků na universitě trnavské. Tím se jeho studie rozšířila vlastně na poznání skutečných poměrů národních na Slovensku v století XVII. a XVIII. a zejména na určení národního charakteru tehdejších vzdělanců a šlechty. A jeho výsledky jsou v nejednom ohledu nejen nové, ale též podstatně dosavadní bádání korigující. Práce Varsikova je rozdělena na několik kapitol: V první, nadepsané: Uhorské university a universitní študium Slovákov pred založením trnavskej university, zabývá se pokusy o založení university v Pětikostelích /1367/ v Budíně 1389 v Bratislavě /1465/, jakož i studiem Slováků na universitách v sousedních zemích, a to jak ve středověku, tak v době reformace. V druhé kapitole líčí: Ako došlo k založeniu trnavskej university a pre koho ju Pázmány založil, kde přesvědčivě dokazuje, že universita trnavská nebyla založena po výtce pro Maďary, ale pro všechny

⁸ Opravené editorom: pôvodne Nejobsáhledjší

⁹ Opravené editorom: pôvodne před

¹⁰ Opravené editorom: pôvodne prací

katolíky uherské, zejména z Horních Uher. Důležitější však, než sám úmysl zakladatelův byl vlastní a skutečný život a universitě. [s. 4] Ten líčí Varsík v kapitole další „Študenti a profesori jezuitských kolegií a trnavskej university po stránke národnej“ a v kapitole čtvrté „Profesori trnavskej university a ich pôvod“¹¹, kde¹² ukazuje, že jak mezi studenty, tak mezi profesory Slováci a Slované měli rozhodnou převahu.

Doc. Varsík svými dosavadními pracemi prokázal značný rozhled po československých dějinách kulturních i politickýc[h.] Práce jeho netykají se toliko úzkého úseku našich dějin, ale obírají se stoletím XIV. /Slováci na universitě v Praze/ stoletím XV. a XVI. /Husiti a reformacia na Slovensku/ podobn[ě] pak stoletím XVII. a XVIII. /Národnostný problém trnavskej university/, nehledě k menším pracím, studiím a referátům výš[e] zmíněným i k těm, které pro stručnost pomíjím. Skoro všechny práce Varsikovy tykají se převahou minulosti Slovenska, jak už výše vyznačeno. Ale tak, že minulost Slovenska je vždy chápána jako integrující součást československých dějin národních.

Doc. Varsík těmito pracemi prokázal náležitým způsobem svoji vědeckou erudici s kvalifikací a také rozhled po československých dějinách národních. Je naděje, že tyto své poznatky bude moci s úspěchem sdělovati jako učitel posluchačům historie a připraviti je tak, aby s porozuměním chápali rozmanité složky našeho národního a kulturního vývoje.

Proto dovoluji si navrhnouti komisi, zřízené profesorským sborem naší fakulty k tomu, aby uvažovala o návrhu na jeho jmenování mimořádným profesorem naší fakulty, aby laskavě osvojila si tento můj referát a doporučila profesorskému [s. 5] sboru návrh, aby soukr. doc. Dr. Branislav VARSÍK byl jmenován mimořádným profesorem dějin národa československého na naší fakultě.

V Bratislavě dne 11. června 1938.

[vlastnoručný podpis:] V. Chaloupecký¹³

Archívne pramene

Pozostalost' Mariána Skladaného na Katedre všeobecných dejín

Filozofickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave

Posudek..., strojopis, 5 s. [1]

Archív Univerzity Komenského, Bratislava

FiF UK, reg. zn. B II/2, osobný spis prof. Branislava Varsika, a. š. 3.

Posudek..., strojopis, 5 s. [2]

¹¹ Ručne doplnený vokán modrým perom, pôvodne „povod“

¹² Opravené editorom: pôvodne Kde

¹³ Václav Chaloupecký (1882 – 1951).

Edičná poznámka

Prepis dokumentu 3 uvádzame podľa originálneho exempláru posudku [1], ktorý sa zachoval v pozostalosti Mariána Skladaného na Katedre všeobecných dejín. Nepodarilo sa nám zistiť, akým spôsobom sa tam dostal a prečo sa tu nachádzal. Materiály boli medzitým presunuté a budú spracované Archívom Univerzity Komenského v Bratislave. Za poskytnutie skenu dokumentu ďakujeme Vincentovi Múcskovi. Predloha bola poškodená rozpadom papiera hlavne na pravej strane hárkov. Ide o strojopis na piatich stranách, s ručne perom opravenými slovami. Hárky sú na ľavej strane perforované štandardnými technickými otvormi (dva) kvôli založeniu do bloku.

Znenie textu dokumentu sme museli kvôli chýbajúcej predlohe doplniť a overiť podľa druhého zachovaného originálu posudku [2], ktorý sa nachádza v Archíve Univerzity Komenského, v osobnom spise Branislava Varsika. Za poskytnutie materiálu ďakujeme pracovníkom archívu, osobitne Márii Grófovej. Za sprostredkovanie ďakujeme Daniele Hrnčiarovej.

Zaujímavé je zistenie, že posudok bol strojopisne prepísaný z rukopisnej predlohy, o čom svedčí chybné uvedené slovo uhel/úkol. Jednoznačne nemôže ísť o chybu pri diktovaní posudku. Posudok [1] a [2] sú rovnopisy a ide o tú istú verziu strojopisu. Oba posudky boli ručne skontrolované pravdepodobne Václavom Chaloupeckým a v oboch boli opravené identické chyby (pozn. 1, 2, 4 a 7). Nejde o prenesenie cez preklep, opravy boli v každom exemplári urobené osobitne a manuálne. V posudku [1] však bola navyše iným perom (farba sa odlišuje) opravená ďalšia chyba (pozn. 5). Na prvej strane posudku [1] sa tiež nad slovo „tyká“ nachádza oválna škvrna zrejme atramentového farbiva, ktorá mohla byť ďalšou aditívnou opravou posudku [1] – na „týká“, čo ale nevieme s určitosťou doložiť a preto takéto znenie v našom prepise neuvádzame. Sloveso sa totiž v tomto tvare (tyká) nachádza aj v iných častiach dokumentu. Oba exempláre boli vlastnoručne podpísané, podpisy sa mierne líšia.

Snažili sme sa o zachovanie maximálnej autenticity textu v prípade prepisov všetkých dokumentov (1-3). Nevyznačovali sme preto opravy naznačené v origináloch strojopisu, ktoré sú prakticky finalizáciou textu. Manuálne edičné opravy originálov sme uviedli vo finálnej podobe, pričom sme tento zásah uviedli v poznámke pod čiarou. S ohľadom na miešanie slovenčiny a češtiny je možné, že pisárom dokumentu [3] bola osoba s materinským jazykom slovenským. Aby sme neodstránili túto autentickú vrstvu miešania jazykov či zo strany pisára alebo Václava Chaloupeckého, opravovali sme iba zreteľné preklepy, a aj na tieto zásahy upozorňujeme v poznámkovom aparáte. Poznámkový aparát ako celok je prácou editora.

HISTORIA NOVA 21

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

PODOLAN, Peter. Edícia archívnych materiálov Branislava Varsika. In *Štúdie venované Branislavovi Varsikovi*. Historia nova 21. [online] Bratislava: Stimul, 2023, s. 87–95. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino21.pdf>

Pozývame Vás
na konferenciu

Branislav Varsik, intelektuál, vedec a pedagóg

ktorá sa uskutoční
dňa

16. novembra 2022

v miestnosti **G 236** (2. poschodie)
v budove Filozofickej fakulty Univerzity Komenského
v Bratislave
na Gondovej ulici 2

Organizátori
Katedra slovenských dejín
Peter Podolan

VEGA 1/0139/21
*Slovenský intelektuál na križovatke tradície a mo-
derny*

program

- 12.45 *úvod, otvorenie*
- 13.00 – 13.30 Miroslav Daniš
***Branislav Varsik - profesor všeobecných dejín
a vedúci katedry v rokoch 1968 – 1972***
- 13.30 – 14.00 Peter Podolan
Branislav Varsik a rodný kraj
- 14.00 – 14.30 Ján Valo
***Branislav Varsik a archívy – Činnosť štátneho in-
špektora archívov a knižníc v rokoch 1939 až
1942***
- 14.30 – 15.00 *prestávka*
- 15.00 – 15.30 Eva Benková
***Šľachta a zemanstvo v diele Branislava Varsika.
Ohliadnutie sa za dielom Otázky vzniku a vývinu
slovenského zemanstva***
- 15.30 – 16.00 Daniela Hrnčiarová
Branislav Varsik a reformácia na Slovensku
- 16.00 – 16.30 Miroslav Lysý
***Pozitivistická základňa, marxistická nadstavba?
Branislav Varsik a jeho povojnové spracovanie
husitského "revolučného" hnutia na Slovensku***
- 16.30 *diskusia, záver*

Podobizeň Branislava Varsika použitá v úvode a v pozvánke na sprievodné podujatie je fotografia pochádzajúca z materiálov Záhorského múzea v Skalici. Dostupné na internete: www.zahorskemuzeum.sk/varsik-branislav-prof-5-3-1904-myjava-21-5-1994-bratislava/
[2023-06-13]

o autoroch

PhDr. Eva Benková, PhD.

pôsobí na Katedre slovenských dejín FiF UK v Bratislave. Odbornú špecializáciu možno nastaviť na Slovensko v ranom novoveku (politické, hospodárske a sociálne aspekty). Spracováva dejiny malokarpatského vinohradníctva a vinárstva, dejiny horného Gemera, panstvá rodu Pálfi. Najvýznamnejšie publikácie: *Vinohradníctvo na panstve Červený Kameň v ranom novoveku* (2017); *Pôsobnosť kapitánov na hrade Krásna Hôrka v 70. a začiatkom 80. rokov 16. storočia* (2016).

prof. Mgr. Miroslav Daniš, CSc.

pôsobí na Katedre všeobecných dejín FiF UK v Bratislave. Vo vedecko-výskumnej činnosti sa zameriava na problematiku dejín východných Slovanov. Zaujíma sa o dejiny Katedry všeobecných dejín.

Mgr. Daniela Hrnčiarová, PhD.

pôsobí na Katedre všeobecných dejín FiF UK v Bratislave. Venuje sa predovšetkým politickým a sociálnym dejinám západnej Európy s osobitým zameraním na dejiny Anglicka a Francúzska v stredoveku a ranom novoveku. Taktiež sa zameriava na cirkevné dejiny, špeciálne na problémy spojené s cirkevnou imunitou a poskytovaním cirkevného azylu.

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

pôsobí na Katedre slovenských dejín FiF UK v Bratislave. Zaoberá sa obdobím prvej polovice 19. storočia s dôrazom na problematiku formovania moderných národov a historiografiu.

Štúdie venované Branislavovi Varsikovi

HISTORIA NOVA 21

Editor: Peter Podolan

Autori: Eva Benková, Miroslav Daniš, Daniela Hrnčiarová, Peter Podolan

Korektúry: Lucia Kamanová, Peter Kašiak, Pavlína Uhrová, Ján Vilhan

Jazyková úprava anglických textov: Zuzana Smolinská

Vydavateľstvo: STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta

Bratislava 2023

Vydanie prvé; 99 s.

ISBN 978-80-8127-390-2

EAN 9788081273902